ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౦. { ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సరము జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౨.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభావృత్తాంతము.

విశాఖపట్టణములో, కళాశాలాభవనమున ఆ 1931 వ సంవత్సరము మే నెల ది 23-24 తేదులలో జరిగిన యిరువదవ వార్షికసభావృత్తాంతము.

— సభ్యులు —

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ మహామహోపాధ్యాయ తాతాసుబ్బరాయశాస్త్రిగారు,
సభాధ్యక్షులు- విజయనగరము.

,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.

,, శ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మమహారాజులుగారు.

,, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, వెన్నేటి రామచంద్రరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

,, రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఏ., రాజమహేంద్రవరము.

,, టేకుమళ్ళ అచ్యుతరావుగారు, ఎం. ఏ., యల్. టి., ,,

,, కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, ,,

,, కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు, మోడేకుఱ్ఱు.

,, వేలమూరి వేంకటసుబ్బరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,
సబుజడ్జి- బరంపురము.

,, నేమాని విద్యాభూషణ వేంకటనరసింహశాస్త్రిగారు, ,,

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, రామచంద్రపురము.
,, గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావుగారు, బి. ఏ., ఎలమంచిలి.
,, మధిర సుబ్బారావుగారు, ,,
,, అల్లమరాజు రంగశాయికవిగారు, పిఠాపురము.
,, పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.
,, చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావుపంతులుగారు, కాకినాడ.
,, గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారు, ,,
,, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు, కడప.
,, జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, కడప.
,, యీయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, విజయనగరము.
,, గరిమెళ్ళ అప్పయ్యపంతులుగారు, విజయనగరము.
,, బుర్రా శేషగిరిరావుగారు, ఎం. ఏ., ,,
,, భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు, ,,
,, విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు, నరసన్నపేట.
,, పాట్నూరి స్వామిబాబుగారు, ,,
,, కవితావినోద అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు, పొందూరు.
,, కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, సాలూరు.
,, విద్వాన్ గరిమెళ్ళ సోమన్నపంతులుగారు, ఎం.ఏ., యల్. టి., పెద్దాపురము.
,, కేశవరపు కామరాజుగారు, పెద్దాపురము.
,, కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, ఎం. ఏ., చెన్నపురము.
,, కాళ్ళకూరి గోపాలరావుగారు, చెన్నపురము.
,, శ్రీకవిరాజు వత్సవాయి సీలాద్రిరాజుగారు, తుని.
,, శ్రీరాజా వల్లపరాజు మీర్జా అచ్యుతరామరాజుగారు, తుని.
,, లింగం తమ్మయ్యనాయుఁడుగారు, ఛత్రపురము.
,, నంబూరి తిరునారాయణస్వామిగారు, బి. ఏ., ఏలూరు.
,, తలిసెట్టి రామారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., పార్వతీపురము.
,, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారు, తాళ్లపూడి.

మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ గండికోట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, నరేంద్రపురము.
,, శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు,సిద్ధాంతము.
,, కరి వేంకటనరసింహాచార్యులుగారు, సింహాచలము.
,, కొమాండూరి అప్పలాచార్యులుగారు, ,,
,, కరి రామానుజాచార్యులుగారు, చిట్టిగూడూరు.
,, శ్రీ. తి. వ. నారాయణస్వామిగారు, రుసింగి అగ్రహారము.
,, గాది జగన్నాథరావుగారు,
,, ఆశాపత్రికాధిపతులు- శశిభూషణశర్మగారు.
,, కొల్లూరి ధర్మారావుగారు.
,, చిట్టావూరి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు, బి.ఏ., బి. ఎల్.,
,,
,, సరస్వతుల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, విశాఖపట్టణము.
,, చింతలపాటి లక్ష్మీనరసింహరాజుగారు, ,,
,, భూపతిరాజు వేంకటపతిరాజుగారు, ,,
,, మంగిపూడి కామయ్యగారు, ఎం.ఏ.,యల్.టి., ప్రిన్సిపాలు ,,
,, యస్. పార్థసారథినాయఁడుగారు, వైస్ ప్రిన్సిపాలుగారు. ,,
,, ఆకెళ్ళ రామమూర్తిపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., ,,
,, తెన్నేటి విశ్వనాథముగారు, ఎం. ఏ. బి. ఎల్., ,,
,, గురుజాడ దుర్గాప్రసాదరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., ,,
,, ప్రొఫెసర్ డాక్టరు యస్. రాధాకృష్ణయ్యగారు, వైస్-ఛాన్సలరు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు.
,, సి. డి. యస్. సెట్టిగారు. రిజిస్ట్రారుగారు. ,,
,, పి. పార్థసారథి అయ్యంగారు, డిస్ట్రిక్టుమునిసిఫ్. విశాఖపట్టణము.
,, డాక్టరు అలఘుసింగరిగారు. ,,
,, సెట్టి లక్ష్మీనరసింహమునాయఁడుగారు, బి. ఏ., ,,
,, నిష్ఠల సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు. ,,

మఱియు ననేకులు పౌరులును నన్యస్థలములవారును విచ్చేసి సభనలంకరించిరి. పలువురు రాజాలక తంత్రివార్తలను జాబులను బంపిరి.

డి 23 తేది శనివారము ఉదయమున 8 గంటలకు బ్రహ్మశ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారి ప్రార్థన పద్యములతో సభ ప్రారంభ మయ్యెను. మ॥ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము బి. ఏ. గారు స్వాగతపద్యములం జదివిరి. ఆమంత్రణసంఘా ధ్యక్షులు బ్రహ్మశ్రీ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహముపంతులు బి.ఏ. బి.ఎల్.గారు సంఘ పక్షమున నుపన్యసించిరి. పిమ్మట సభాధ్యక్షులు పీఠమునకు విచ్చేసి తమయధ్య క్షోపన్యాసముం గావించిరి. కవితావినోద అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు పరిషత్ప్ర శంస పద్యములను జదివిరి.

శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు మృచ్ఛకటికాకాల నిర్ణయముంగూర్చి కొంత యుపన్యసించిరి. కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి మూలరూపమును గూర్చి వ్యాసముం జదివిరి. విద్వాన్ ఆర్యసోమయాజుల కాశీపతిచయనులుగారు శతకపఠనావశ్యకత యనువ్యాస ముం జదివిరి. అంతటితో నాసభ ముగించిరి. మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటల కు మరలఁ బ్రారంభింపఁబడినది. అందు నన్నెచోడకుమారసంభవకావ్యవిశేష ములను శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగా రుపన్యసించిరి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారు, అంధ్రభాషాసారస్వతముల యుత్పత్తివికాసములం గూర్చి ప్రసంగించిరి. బులుసు వేంకటరమణయ్యగా రలంకారములం గూర్చి దండివా మనుల మతముం దెలిపిరి. జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి యాజ్ఞపై గ్రంథపరిశో ధనవ్యాసమును జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు చదివిరి. ఓరుమళ్ల అ చ్యుతరావు ఎం.ఏ. గారు కృష్ణదేవరాయలు ఆముక్తమాల్యదాకర్తృత్వము నను వ్యాసముం జదివిరి. రంగనాథరామాయణమును గుఱించిన వ్యాసమును జన మంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు చదివిరి. జమ్ములమడక మాధవరామశర్మ గారు గ్రంథరచనాపద్ధతిని గూర్చి యొక్క వ్యాసమును జదివిరి. ఘుండికోట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఆంధ్రముతోపాటు సంస్కృతమునుగూడఁ జేర్చి పరి షత్తునకు సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తని పేరుపెట్టిన బాగుగా నుండునని దానిం గూర్చి కొంత యుపన్యాసము గావించిరి. తోపల్లె వేంకటరామసిద్ధాంతి గారు మనుచరిత్రముం బొగడుచుఁ దద్విషయకమై కొంతచెప్పిరి. అంతటితో నానాఁటిసభను జాలించిరి.

డి 24 మెయి ఆదివారము, ఉదయమున మొదటఁ గార్యనిర్వాహకసభ జరిగినది. పిమ్మట రమారమి 9 గంటలకు మరలఁ గార్యక్రమము ననుసరించి

పెద్దసభ ప్రారంభింపఁబడినది. కన్నాజోస్యుల సోమనాథముగారు భావకవిత్వ ప్రశంస చేసిరి. "నేను ద్రుతప్రకృతికమా కళయా" యని చర్ల గణపతిశాస్త్రి గారు చర్చించిరి. లక్ష్మీనారాయణసాహూగారను ఎం.ఏ.(సర్వెంటు ఆఫ్ ఇండియాసంఘములోనివారు) ఇంగ్లీషుభాషలోఁ గళింగదేశజులైన యాంధ్రులు నుత్కళులు నన్యోన్యమైత్రి నుండవలయు నని సోపపత్తికముగ నుపన్యసించిరి. కేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు భారతములోని ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల రాజ్యార్హత వ్యాసకర్తృత్వము ప్రక్షిప్తభాగములు మున్నగువానిఁ దెల్పుచు నుపన్యసించిరి. దానిపై కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారును, కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారును, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారును గొన్నివాక్యములు దెల్పిరి. అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారు రాఁజాలక బాపట్లనుండి పంపిన ఉత్తరరామచరితములోని ధర్మవీరరసము అనువ్యాసమును క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారిచేఁ జదివించిరి. మధ్యాహ్నము- సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు వసుచరిత్రములోని పెక్కుపద్యములను వీణపై రాగతాళయుక్తముగఁ బల్కించి ప్రబంధగానముఁ గావించి యానందముఁ గల్గించిరి. భమిడిపాటి తమ్మయ్యగారు తమకొక్కనున్న జాతకభాగము, ప్రత్యక్షఫలములం జూపునది (తెనుఁగు)కల దనియును దానిం బట్టి యనేకులకు ఫలములఁ జెప్పితి మనియు దానినచ్చువేయించుయత్నము యోజింపుఁ డనియు సభవారికిఁ దెల్పిరి. గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావు బి. ఏ. గారు భారతభాగవతాదులలోని విషయములకు జ్యోతిశ్చక్రముతోడి సంబంధముఁ జూపుచు నుపన్యసించిరి. ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారు గ్రంథవిమర్శనముఁగూర్చి కొంతచెప్పిరి. శ్రీరంగము సోమేశ్వరరావుగారు తాము తెనిఁగించిన లక్ష్మీసహస్రములోని పద్యములఁ జదివిరి. నేమాని విద్యాభూషణ నరసింహశాస్త్రిగారు తామాంధ్రీకరించిన ఋగ్వేదముం గూర్చి కొంతచెప్పి దానిలోని కొన్నిపద్యములను శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారిచేఁ జదివించిరి. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పరిషత్ప్రశంసం జేసిరి. క.సా. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారొక్కింత సమయానుగుణమగు వాక్యరచనతో వినోదసంభాషణముం జల్పిరి. అధ్యక్షు లుపసంహారోపన్యాసముం జేసిరి.

రాఁబోవు పరిషత్సభను గంజామండలములో జరుపుటకు నేమాని విద్యాభూషణ నరసింహశాస్త్రిగారు తన్మండలపక్షమున నాహ్వానించిరి. శ్రీ

సూర్యప్రసాదరావు దొరగారు స్థలనిర్దేశము ముందుచేయఁబడు నని నుడివిరి. ఆచారప్రకార మన్యోన్యాభినందనములతో సభ పూర్ణమయినది. కొందఱు కార్యక్రమములోని వ్యాసకర్తలు రాలేదు. వ్యాసములం బంపలేదు. పంపిన వారివ్యాసములు కొన్ని వ్యవధిచాలక చదువఁబడలేదు. క్రమముగాఁ బరిష త్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడును.

కార్యనిర్వాహకసభలోని తీర్మానములు.

ది 24 మెయి ఆదివారము విశాఖపట్టణములో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్య నిర్వాహకసంఘమువారి తీర్మానములు.

I. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పక్షమున నీదిగువఁ బేర్కొనఁబడినవారిని జం దాలను, విరాళములను సంపాదించుట కుపసంఘముగా నేర్పఱు చుటయైనది.

మ॥రా॥శ్రీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., విశాఖపట్టణము.

,, సెట్టి లక్ష్మీనరసింహమునాయఁడుగారు, బి. ఏ., విశాఖపట్టణము.

,, పిన్నకోట దుర్గారావుసెట్టిగారు, విశాఖపట్టణము.

,, శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు, సిద్ధాంతము.

,, నేమాని విద్యాభూషణవేంకటనరసింహశాస్త్రిగారు,బరంపురము

,, శ్రీరాజా వీరార్జునల్లపరాజు అచ్యుతరామరాజుగారు, తుని.

,, పొట్నూరి స్వామిబాబుగారు, నరసన్నపేట.

,, తెత్తి బలరామయ్యనాయఁడుగారు, బారువ.

,, శ్రీకవిరాజ వత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు, తుని.

,, దూర్వాసుల సీతారామమూర్తిపంతులుగారు, చోడవరము.

,, భమిడిపాటి యజ్ఞనారాయణశర్మగారు, మాడుగుల.

,, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు, రామచంద్రపురము.

,, బుద్ధవరపు మహాదేవుఁడుగారు, రామచంద్రపురము.

,, జోస్యుల రామచంద్రరావుగారు, రామచంద్రపురము.

,, కేశవరపు కామరాజుగారు, పెద్దాపురము.

,, కొత్తి శేషగిరిరావుగారు, పెద్దాపురము.

,, న్యాపతి సుబ్బారావుపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., రాజమహేంద్రవరము.

IV. ఇదివఱకుఁ బ్రకటితములై యున్నపొత్తములలోఁ బెక్కులు దోషసహితములై యున్నందున వానియొక్కసవరణ మీపరిషత్తు నిర్ణయించుటకును, ఈపరిషత్తువారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడిన గ్రంథములే పాఠ్యపుస్తకములుగా నుండునట్లు చేయుటకును నిర్ణయించుటయైనది.

V. ఈపరిషత్తువారిచే నామోదింపఁబడిన పుస్తకములే పాఠ్యపుస్తకములుగా నుండునటులు నిర్ణయించుటకు విశ్వవిద్యాలయములవారిని పాఠ్యపుస్తకనిర్ణాయకసంఘమువారి నీసభవారు కోరుచున్నారు.

VI. ఆంధ్రభాషా ప్రతినిధులుగా నేర్పఱుపఁబడినవారిద్దఱిలో నొక రీపరిషత్తువారిచే నిర్ణయింపఁబడినవారుగా నుండవలయు నని యీసభవారు విశ్వవిద్యాలయమువారిని గోరుచున్నారు.

VII. ప్రాచీనపుస్తకములలోని శృంగారవర్ణనము లశ్లీలము లని భావించుట యుక్తము కాదు కావున నందువిషయమై ప్రభుత్వమువా రెట్టినిబంధనముల మూలమునను నిషేధింపఁగూడ దని యీసభవారు ప్రార్థించుచున్నారు.

VIII. ఆంధ్రమున రచియింపఁబడు పద్యగద్యరూప నానావిధగ్రంథములను నీపరిషత్తువారి పరిశోధనమునకుఁ బంపఁబడవలయుననియు, నట్టివెల్లనుబరిషత్తువారివలన నావిషయమై యేర్పఱుపఁబడినయుపసంఘములచేఁ బరిశీలింపఁబడి పరిషత్తువారిచే నామోదింపఁబడిన పిమ్మట ముద్రింపఁబడవలయుననియు నాపద్ధతియే గ్రంథమునకు గౌరవమును ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు మేలును గలుగఁజేయుననియు నీపరిషత్తువారి యభిప్రాయమైయున్నది. కావున నావిషయమై వివిధశాఖలవాఙ్మయాభివృద్ధికొఱకు గ్రంథకర్తల యుపసంఘముల నేర్పఱిచి పరిషదధికారమునకులోనై పనిచేయుటకుఁ దగునుపాయములను శీఘ్రముగ నెఱవేర్చుట కీసభవారు కోరుచున్నారు.

IX. ఇతరభాషాసాహిత్యపరిషత్తులకార్యక్రమములనరసి వలయు ప్రత్యేకసాహిత్యాభివృద్ధులకొఱకుఁ దగుకార్యములనూహించుటకై యఖిలభారతసాహిత్యసమ్మేళనమునకై యత్నముచేయవలయునని యీపరిషత్తువారు కోరుచున్నారు.

X. పై తీర్మానములను విశ్వవిద్యాలయాధికారులకును బ్రభుత్వమువారికిని బంపుటకు అగ్రాసనాధిపతుల కధికార మొసఁగఁబడినది.

అధ్యక్షోపన్యాసము.

మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రులుగారు.

మహాశయులారా!

ఆంధ్రభాషాపారీణులచే నధిష్ఠింపఁదగినది యు నధిష్ఠింపఁబడి యలంకరింపఁబడినది యు నగు సభాధ్యక్షపదము నీసారి ప్రసాదించి నన్ను గౌరవించినందులకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకవందనముల నొనర్చుచున్నాఁడను.

విద్వద్వర్యులారా!

ఈపదమునకు నే ననర్హుఁడ నని బాగుగ నెఱుంగుదును. ఇయ్యది యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికై యాంధ్రభాషాభిమాను లగుపండితవర్యులచే నెలకొల్పఁబడినది. వాఙ్మయాభివృద్ధి కవసరము లైనగ్రంథములందుఁ గాని తద్విషయములందుఁగాని జ్ఞాన ముండుట కాంధ్రభాషయందు నే నెన్నఁడును బరిశ్రమ చేసిన వాఁడను గాను. కాని సంస్కృతభాషయందు మాత్రము కొంచెము పరిశ్రమ చేసితిని. ఆపరిశ్రమ మాంధ్రభాషకుఁ గొంచె ముపయోగించును గాని సాకల్యముగ నుపయోగింపనేరదు. మఱియుఁ బ్రస్తుతము రాజకీయభాషయం దించుకైన జ్ఞానము లేకుండుటచేత దేశకాలపరిస్థితిని గమనించినవాఁడనుగూడఁగాను. ఇట్టిస్థితిలోఁ బ్రకృతకాలానురోధమున భాషాభివృద్ధికిఁ దగుమార్గముల నే నెట్లు సూచింపఁగలను? ఏదేని సూచింపఁ బ్రయత్నించిన నింతకుఁ బూర్వ మీపరిషత్తునం దనేకులు దీర్ఘదర్శు లగువిద్వద్వర్యులచేత నుద్ఘాటింపఁబడక యుండదు కావున నాసూచన పౌనరుక్త్యదూషితము కాకమానదు. దీనినంత యు నెఱిఁగి యు నాకీపదము ననుగ్రహించుటలో మీవాత్సల్యమె కారణము గాని వే ఱొకటి కాదు. తా మెట్టివాత్సల్యమును నాయెడఁ జూపిరో యావాత్సల్యముతోఁ దమపిల్లల చపలోక్తుల నాలకించి తల్లిదండ్రు లానందించినరీతి నామాటల మన్నింతు రని ధైర్యమూని యధ్యక్షుఁ డేదేని యొకయుపన్యాసము చదువవలయు ననెడి యాచారమును బాలించుటకై నాకుఁ దోఁచినయంశముల నుపన్యసించుచున్నాఁడను.

శ్లో. గుణదోషౌ బుధో గృహ్ణ న్నిందు క్ష్వేళావివేశ్వరః
శిరసా శ్లాఘతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.

అను సూక్తిని మనంబున నిడి నానుడివినదానిలో నేదేని మంచి యున్న గ్రహించి నాతప్పులను మన్నింతురుగాక.

మహాశయులారా!

ప్రస్తుతము భారతదేశాభివృద్ధికై యనేకులు ప్రాజ్ఞు లగుమన వా రనేకవిధములఁ బ్రయత్నించుచుండుట యెల్లరకును విదితచరమే. భారతదేశమున నాయాభాషాభేదభిన్నము లగుదేశము లన్నియు నంగములు. ఏదేని యొకదేహము బలిష్ఠము కావలయు నన్న నన్నియంగములును బలవంతములు గావలయును. భారతదేశమున కొకయంగ మగుమనయాంధ్రదేశమును బలపఱిచి భారతదేశమును బలవంతముగఁ జేయుట మనయాంధ్రుల కర్తవ్యము. దేశముం బలపఱుచుట కనేక సాధనము లున్నను నన్నింటికి నాధారభూతమై జ్ఞానాభివృద్ధి ప్రధాన స్థానము నొందినది. జ్ఞానము వాఙ్మయము నాశ్రయించి యున్నది. మనకు వలయు జ్ఞానమున కావశ్యక మయినవాఙ్మయము మన యాంధ్రభాషలో లేమింజేసి సంస్కృతవాఙ్మయమూలమునను, ఆంగ్ల వాఙ్మయమూలమునను, దక్కుంగల భారతీయవాఙ్మయ మూలమునను, మనము సంపాదింప వలసి వచ్చెను. అటులే సంపాదింపఁ బ్రయత్నించు చున్నారము. పసిబాలురకుఁ దల్లిపాలవలనఁ గల్గుబలము పోఁతపాలవలనఁ గలుగనేరదుగదా! అట్లే వాఙ్మయమునకు స్వభాష వలనఁ గలుగునభివృద్ధి భాషాంతరములవలనఁ గలుగనేరదు. కావున నాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి మనకత్యావశ్యకమై యున్నది. మనపూర్వులలోఁ గొందఱు మహాత్ములు పైయంశమును గమనించి సంస్కృతవాఙ్మయమునఁ గలమహాభారతాదులయందలి జ్ఞానమును నాంధ్రమహాభారతాదులను రచియించి మనకుఁ బ్రసాదించిరి. మనకు జ్ఞానప్రద మగు వాఙ్మయము ప్రభుసమ్మితము, సుహృత్సమ్మితము, కాంతాసమ్మితము నని మూఁడువిధములుగా నున్నది. అందు వేదశాస్త్రములు ప్రభుసమ్మితములు. అనఁగా, ప్రభు వాజ్ఞారూపమున నుపదేశించునటులుపదేశించునవి ప్రభూపదేశముల మనము హేతుప్రశ్నము నెటులుచేయఁగూడదో వే

దశాస్త్రములవలెఁగూడ హేతుప్రశ్న చేయరాదు. ఇతిహాసపురాణాదులు సుహృత్సమ్మితములు. అనఁగా, మిత్రుఁడు చేయునట్టియుపదేశమునుబోలినవి. మిత్రుఁ డేదేని నొకదాని నుపదేశించునపుడు దానికి దృష్టాంతముగాఁ గొన్నికథలను జెప్పి యాకథానాయకుల లాభనష్టముల మూలమున మనకు లాభనష్టముల బోధపఱిచి బాగుపఱుచును. కావ్యములు కాంతాసమ్మితములు. అనఁగా, తనప్రియురాలు చేయునట్టి యుపదేశమును బోలినవి. ప్రియురాలు ప్రియున కేదేని యుపదేశించునపుడు, తనవిలాసములచేఁ బ్రియునిమనమును దనకభిముఖముగా నొనర్చి పిమ్మట గూఢ మగుతనమంచియభిప్రాయమును సూచించి తదనుసారముగ నతనిని బ్రవర్తింపఁజేయును. మహాభారతాదులు కొంతవఱకుఁ గావ్యరీతి ననుసరించినను, ప్రధానముగ సుహృత్సమ్మితము లై యున్నవి. ఇవి కొంతవఱకుఁబ్రాజ్ఞుల కుపయోగించినను పామరసాధారణముగ నుపయోగించునవి కావు. పామరులు మంచిని జెప్పఁబూనినఁ జెడచెవిఁ బెట్టుదురు. అట్టివారి కుపదేశించుటకుఁ గావ్యములే సాధనములు. ఒకధర్మమును గాని నీతిని గాని యుపదేశించునపుడు గావ్యములు వానియందుండు చమత్కృతులచే వారి నావర్జనముచేసి తరువాత గూఢముగ నుండుధర్మములను నుపదేశింపఁగలవు. ఈపద్ధతి ననుసరించి పెద్దనాదులు మనకుఁ గొన్నిప్రబంధముల నను గ్రహించిరి. ఈవిధముగ నాంధ్రవాఙ్మయము వృద్ధినొందఁ దలచూపి మధ్యకాలమునఁ దగినంత యవలంబనము చాలక తగువృద్ధిని బొందలేదు.

కొలఁదికాలమునుండియు దేశభాషాభివృద్ధిదేశౌన్నత్యమునకుఁ బ్రధానకారణ మని యు, "సంఘే శక్తిః కలౌ యుగే" అను సూక్తి యందుఁ జాల సార మున్న దని యు లోకము గ్రహించినది. సంఘము మూలమున భాషాభివృద్ధి నొనర్పఁ బ్రజలలో నుత్సాహము ప్రబలినది. అన్నివిధములయిన గ్రంథములను మనవారు దేశభాషలందు సంపాదింపఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. కాన వాని నేరీతి నభివృద్ధి నొందింపవలయునో నాకుఁ దోఁచినరీతిని విశదపఱుచుచున్నాఁడను.

శాస్త్రగ్రంథములు.

సంస్కృతవాఙ్మయమున విస్తృతముగ లేని ప్రకృతిశాస్త్రము మొదలగువానిని నాంగ్లభాషలో నాయాశాస్త్రములలో నిష్ణాతులగువారు పూనుకొని దేశభాషలోనికనువదింపవలయును. అట్టివారికాంధ్రభాషలో విశేషపరిజ్ఞానము లేకున్నను, వారికభ్యాసములో నున్న గ్రాంథికమునఁ గాని వ్యావహారికమునఁ గాని గ్రామ్యమునఁ గాని వ్రాయవలయును. క్రమముగా నవసరమైనచో ననుకూలమయిన భాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేయుట సులభమగును. మొదట వ్రాయువారిని నిర్బంధింపఁగూడదు. అటులయినచో సరియైన జ్ఞానము మనకు రాఁజాలదు. ఆంధ్రభాషలోఁ బ్రావీణ్యము కలిగి యాయాశాస్త్రములందు విశేషపరిజ్ఞానము లేక సామాన్యజ్ఞానము కలిగినవారాంధ్రభాషలోఁ జెప్పుటకుఁ బ్రయత్నించిన సరియైనజ్ఞానము రాకపోవుటయ గాక విపరీతజ్ఞానము గూడ వ్యాపించుటకవకాశము గల్గును. అది యనర్థదాయకము. సంస్కృతవాఙ్మయమున నున్న శాస్త్రగ్రంథములపైని నేఁజెప్పినవిధమున నాయాశాస్త్రములలోఁ బరినిష్ఠితులగువారిమూలమున నాంధ్రీకరింపఁబడవలయును. లోఁగడ కీ. శే. కొ. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు వీనిసంపాదించుటకొకసంఘము నేర్పఱిచి యందు నన్నొకసభ్యునిగా నుండ నియమించి యాంధ్రీకృతన్యాయసూత్రములను బ్రకటింపఁదలఁచి దాని పరిశోధింపవలయునని నాదగ్గఱకుఁ బంపిరి. నేను బరిశోధింపఁ బ్రయత్నింపఁగా నూతనరచనకవసరమైనకాలముకంటె నెక్కుడుకాల మవసరమని తోఁచినది. నాకుఁ గలయవకాశమునుబట్టి ముప్పదిసూత్రముల సరిచేయుటకుఁ బదునైదుదినములు పట్టినవి. ఆకాలములోఁ గ్రొత్తగ రచియించిన నూఱుసూత్రములగునని నేననుకొంటిని. అపదునైదుదినములలోను నాసంఘకార్యదర్శి యగు మహా॥ అక్కిరాజు ఉమాకాన్తముగారు 'శీఘ్రముగాఁ' బుస్తకము నచ్చొత్తింపవలయును, గావునఁ, బంపవలయునని నైదాఱుత్తరముల వ్రాసి పదునైదుదినము లయినవెంటనే యేసంగతిని దెలుపకయే 'వెంటనేపుస్తకమును బంపవలయు' నని తంతివార్తఁ బంపిరి. నేను బుస్తకమును బం

పి వేసితిని. పిమ్మట నాపుస్తకమును నేను శోధించినటులు ప్రకటింతు
మని రొక జాబు వ్రాసిరి. ముప్పదిసూత్రములమాత్రము పరిశోధించి
నటులు ప్రకటింపవచ్చు నని ప్రత్యుత్తరమును వ్రాసితిని. తరువాత
నేమి జరిగినదో నాకుఁ దెలియదు. ఈ యంశమును నే నెందులకు
వ్రాసితి ననఁగా నీరీతియాంధ్రీకరణము మంచిది సమకూర్ప దని వ్యక్త
పఱుచుటకే. ఇట్టివానివలన విపరీతజ్ఞానము గలుగును. విపరీతజ్ఞానము
కన్న నజ్ఞానమె శ్రేయస్కర మని నాతలంపు. మఱియు బ్రహ్మసూత్ర
భాష్యమును గొందఱు తెనిఁగించిరి. దానిని నేను జూచినపుడు సం
స్కృతభాష్యమును గూడ దగ్గఱ నుంచుకొని చూచినఁ గాని కొన్ని
స్థలములందు నాకర్థము కాలేదు. కొన్నిచోటుల భాష్యాభిప్రాయ
మునకు విరుద్ధము లగు నంశములు కూడ నున్నట్లు నాకుఁ దోఁచి
నది. ఈ నాయూహ సరియైనచో నట్టియాంధ్రీకృతులతో లాభము
లేదు. కావునఁ దర్శనశాస్త్రముల నాంధ్రీకరింపవలయు నన్న మొ
దట సులభములగు వృత్తులతో దర్శనసూత్రములను దెనిఁగించి తన్మూ
లమునఁ గొంతజ్ఞాన మభివృద్ధిని బొందిన తరువాత నాయుష్గ్రంథములఁ
దెనిఁగింపఁ బ్రయత్నించుట మంచి దని నాతలంపు.

ధర్మశాస్త్రము.

మనయాచారములు బాగుపడినఁ గాని దేశము బాగుపడఁ
జాలదు. విరుద్ధాచారములు రెండువిధములుగా వ్యాపించుచున్నవి.
(1) పూర్వాచారపరాయణుల మనుకొనువారు తాము చేయుచున్న
యాచార మంతయు శాస్త్రములఁ దెలిసికొనకయె శాస్త్రసమ్మత
మని నమ్ముచుఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. (2) మనయాచారములలోఁ
గొన్ని దురాచారములను జూచి యిట్టియాచారములను బోధించు
శాస్త్ర మప్రమాణ మని నమ్మి కొందఱు శాస్త్రముల నుల్లంఘింపఁ
బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ రెంటికిని సరిగా మనశాస్త్రవిషయమును
దెలిసికొనకుండుటయె కారణ మని నానమ్మకము. సంస్కృతభాషా
ప్రచారము తగ్గిన యీకాలములో నాంధ్రభాషలో ధర్మశాస్త్రగ్రంథ
ములఁ బరివర్తన మొనరించుట యావశ్యకము. ఆచారపిశాచావేశ
ముచే మన ధర్మశాస్త్రనిబంధనగ్రంథములలోఁ గొన్ని యభిప్రాయ

భేదము లేర్పడినవి. మొదట నిబంధనగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన నీయభిప్రాయభేదములు సర్వజనగోచరములై మఱికొంత కలవరమును నెక్కువచేయును. కావున మొదట స్మృతుల నాంధ్రీకరింపవలయును. వానిలోనే సరియైన పూర్వాచారములు దెలియఁదగును. మఱియు మనదేశమున "నిర్ణయసింధు" వను నిబంధనగ్రంథ మొకటి వాడుకలో నున్నది. ఆగ్రంథము గ్రంథపాతములవలననో మఱియేకారణమువలననో సరియైన యర్థనిర్ణయమున కుపయోగింపకున్నది. కావుననె యీగ్రంథము పండితలోకమున 'సంశయసింధు' వను బిరుదమును వహించినది. ఇట్టి గ్రంథము లాంధ్రీకృతము లయిన దేశమున కేమిలాభము గల్గునో నే నెఱుఁగకున్నాఁడను. కానఁ ద్రుటితస్మృతులఁ గాక వ్యాఖ్యానములతో జీవించియున్న ప్రసిద్ధస్మృతుల నాంధ్రీకరించుట చాల నావశ్యకము. కొలఁదిదినములక్రిందట గౌతమధర్మసూత్రము లాంధ్రీకృతము లయినవి. ఆపుస్తకమును నేను సమగ్రముగఁ జదువలేదు, గాని, స్థాలీపులాకన్యాయమున నచ్చటచ్చటం జదివితిని. ఆభాగములలో సంగోరు భాగ మపార్థకముగ నున్నది. ఈరీతి గ్రంథవ్యాప్తి యనర్థదాయక మని నాదృఢవిశ్వాసము. కావునఁ దగురీతి నాంధ్రీకరింపఁ యత్నింపవలయును. మఱియు సంస్కృతలోకోక్తు లను నొక పుస్తకమును జూచితిని. అందు (1) నిషాదస్థపత్యధికరణన్యాయము= అనఁగా నిషాదుని యజమానునిగాఁ జేసికొనినట్లు. (2) అన్యద్భుక్తం అన్యద్వాంతం=ఒకఁడు తినిమెను, మఱియొకఁడు వమనముచేసికొనిమెను. ఈతీరున న్యాయస్వరూపములు చూపఁబడినవి. దీని వలన న్యాయముల స్వరూపము లోకమున కెట్లు గోచరము కాఁగలదో ప్రాజ్ఞు లాలోచించెదరుగాక.

అలంకారశాస్త్రము.

ఇది కావ్యనిర్మాణమునకుఁ దద్రసాస్వాదనమునకును జాల ముఖ్యమైనది. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నలంకారగ్రంథములు లేనే లే వని చెప్పవచ్చును. నరసభూపాలీయమువంటి రెండుమూఁడు గ్రంథము లున్నను విమర్శపూర్వకముగఁ గావ్యమునందలి రసము నాస్వాదింపఁ దగుమార్గములను జూపునవి కావు. కావున, నీశాస్త్రము నాంధ్ర

భాషలో వ్యాపింపఁజేయుట మనకుఁ గర్తవ్యము. ఇట్టి యుద్దేశముతో డనే కావ్యాదర్శము,దశరూపకమును గ్రొత్తగ నాంధ్రీకరింపఁబడినవి. అట్టిగ్రంథములను విశ్వవిద్యాలయమువారు పాఠ్యగ్రంథములుగ నియమించుచున్నారు. ఆ గ్రంథములఁ జూచినపుడు నాకుఁ గలిగినయభిప్రాయములను దిఙ్మాత్రముగ నైన సూచించుట యనుచిత మయినను సత్యమును బయలుపఱచుట విహితకృత్య మని యెంచి పురోభాగిత్వ మవలంబింప వలసివచ్చినందులకై చింతిల్లుచుఁ గొంచెము వ్యక్తపఱచుచున్నాఁడను. చిత్తగింపుఁడు.

"శ్లో. చతుర్ముఖముఖాంభోజవనహంసవధూ ర్మమ
మానసే రమతాం నిత్యం సర్వశుక్లా సరస్వతీ."

ఇయ్యది కావ్యాదర్శములోని మంగళశ్లోకము. ఈపద్యమున సరస్వతియందు హంసవధూరూపణమును జేసి దాని కుపాయముగ ముఖమునందు పద్మరూపణమును, మానసము (చిత్తము)నందు శ్లేషవశమున సరోరూపణమును జేసి పరంపరితరూపకము నిర్వహింపఁబడినది. ఈశ్లోక మిటులాంధ్రీకృత మయినది.

క. శ్రీ నెగడుచుండి చతురా,స్యాననవనజవనహంసినై బహిరంతః
స్థానసితయా సరస్వతి,మానక రమియించుఁగాత మచ్చిత్తమునన్.

ఈపద్యమున హంసవధూరూపణోపాయ మగు సరోరూపణము విడువఁబడినది. మఱియు సరస్వతి హంసీరూపరూపిత యగుటచేఁ జిత్తమందు రమించుట బాధితము. ఇటుల నాలోచించిన నీపద్యమున ననేకము లగుచిక్కులు వాటిల్లును. అలంకారగ్రంథకర్తల పద్యములె యిటులుండఁ దక్కినవారియాంధ్రీకృతులలో నిటు లుండుట వింతగా దని చూపుటకు దీనిం జూపితిని గాని చెప్పఁబోవు విషయ మది కాదు. శాస్త్రీయవిషయములోని భేదము నొకచోటున మాత్రము తమయెదుటఁ బెట్టెదను. కావ్యమున కాత్మ రీతి యని వామనుఁడు చెప్పెను. అట్టి ముఖ్య మగు రీతి స్వరూపమును దెలిసికొనుటకు గుణములు ముఖ్యకారణములు. గుణములలో మొదటిది గాన గ్రంథమున శ్లేషగుణమును జెప్పి దాని ననుసరించి వైదర్భి, గౌడి,యను రీతులకు భేదము రెండుశ్లోకములఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. శ్లిష్టమస్పృష్టశైథిల్య మల్పప్రాణాక్షరోత్తరమ్
శిథిలం మాలతీమాలాలోలాలికలిలా యథా॥
అనుప్రాసధియా గౌడై స్తదిష్టం బంధగౌరవాత్
వైదర్భైః మాలతీదామలంఘితం భ్రమరై రితి॥

ఈశ్లోకములకు నాజ్ఞానానుసారముగ నభిప్రాయమునువ్రాయుచున్నాఁడను. శ్లేషయన శైథిల్యము లేకుండుట యని మొదటిపాదమున శ్లేషలక్షణము చెప్పఁబడినది. అందలి శైథిల్యస్వరూపము 'అల్పప్రాణాక్షరోత్తరం శిథిలం' అని సార్ధద్వితీయ పాదమునఁ జెప్పఁబడినది. కోమలవర్ణమయ మైన శిథిల మనఁబకు నని తాత్పర్యము. ప్రథమశ్లోకోత్తరార్ధమున శైథిల్య ముదాహరింపఁబడినది. అనుప్రాసానురాగముచే గౌడులీశైథిల్యము నంగీకరించి రని "అనుప్రాసధియా గౌడై స్తదిష్టం" అనువాక్యముచేఁ దెలుపఁబడినది. వైదర్భులు బంధగౌరవము ననుసరించి శ్లేష నంగీకరించి శిథిలతను విడనాడిరి. ఉదాహరణము-మాలతీదామేత్యాది ద్వితీయశ్లోకశేషము. కోమలాక్షరమయ మైన గౌడి యనియును, మహాప్రాణా(కఠినా)క్షరము లుండిన వైదర్భి యని యుఁ దాత్పర్యము. ఇది యిటు లుండఁ బైశ్లోకము నిటు లాంధ్రీకరించిరి.

గీ. శిథిలత నోకించు కేని స్పృశింపని దయి
పరఁగుసూక్తి యల్పప్రాణవర్ణ బహుళ
మగుచు శ్లేషగుణోజ్జ్వలం బగుశిథిలము
మాలతీమాలలోలాళినీల యనిన॥
కల వనుప్రాసమును బంధగౌరవంబు
నంచు నాదరింతురు గౌడు లారచనను॥

వైదర్భరీతి.

భ్రమరములచేత లంఘింపఁబడుచు నుండె
మాలతి యటన్న వైదర్భలాలితంబు॥

ఈరెండుపద్యములును సంస్కృతమున కెంత విరుద్ధములో యాలోచింపుఁడు. సంస్కృతములో శిథిలతాస్వరూపమును 'అల్పప్రాణాక్షరోత్తరం' అనుపదము బోధించుచుండ శిథిలతకు విరుద్ధ మగుశ్లే

షస్వరూపములో దీనిని యోజించిరి. వైదర్భమార్గమునఁ గారణమును బోధించు 'బంధగౌరవా' త్తనుదానిని, గౌడరీతి నాదరించుటలోఁ గారణమును బోధించుదానిగ యోజనము చేసిరి. ఆంధ్ర భాషయందు విశేషజ్ఞానము లేక నే నాపద్యములను వేఱుగ నన్వయించితి నేమో యుభయభాషాప్రవీణు లాలోచించెదరుగాక. నే ననుకొనినది సత్యమైనచో వీరిపద్యములంబట్టి వైదర్భరీతిని గౌడరీతిగను గౌడరీతిని వైదర్భరీతిగను బాలకులు గ్రహింతు రని నానమ్మకము. వామనమతము ప్రకారము కావ్యాత్మ యగురీతిని గుఱించియే యీరీతి వైపరీత్య మున్నప్పు డలంకారశాస్త్రతత్త్వ మీగ్రంథమువలన నెటులు గ్రహింపనగునో ప్రాజ్ఞు లాలోచించెదరుగాక. ఈగ్రంథములోని విరోధముల నన్నిటిని వివరించిన నొకగ్రంథమగు ననుభయముచేత నీ రొక్క విషయము మాత్రము ప్రధానముగఁ జూపి విడిచితిని.

ఇఁక నాంధ్ర దశరూపకమును గూర్చి ముచ్చటింతము. దశరూపకప్రారంభమున-

అవస్థానుకృతి ర్నాట్యం రూపం దృశ్యతయోచ్యతే
రూపకం తత్సమారోపాత్ దశధైవ రసాశ్రయమ్
నాటకం సప్రకరణం భాణః ప్రహసనం డిమః
వ్యాయోగసమవాకారౌ వీథ్యంకేహామృగా ఇతి॥
అన్యద్భావాశ్రయం నృత్యం ... ...

ఆవశ్యకమయిన దీనివివరణము—

"నను, డోంబీ శ్రీగదితం భాణో భాణీ ప్రస్థానరాసకాః
కావ్యంచ సప్త నృత్యస్య భేదాః స్యుస్తేపి భాణవత్."

ఇతి రూపకాంతరాణామపి భావా దవధారణానుపపత్తి రిత్యాశంక్యాహ- "అన్యద్భావాశ్రయం నృత్యం" రసాశ్రయా న్నాట్యాద్భావాశ్రయం నృత్య మన్యదేవ। తత్ర భావాశ్రయ మితి విషయభేదాత్ నృత్యమితి నృతేః గాత్రవిక్షేపార్థత్వేన ఆంగికబాహుళ్యాత్ లోకేపి చాత్ర ప్రేక్షణీయక మితి వ్యవహారాత్, నాటకాదే రన్యన్నృత్యం। తద్భేదత్వా చ్ఛ్రీగదితాదే రవధారణోపపత్తిః। నాటకాదిచ రసవిషయం। రసస్యచ పదార్థీభూతవిభావాది సంసర్గాత్మకవాక్యార్థహేతుకత్వాత్। వాక్యార్థాభినయాత్మకత్వం రసాశ్రయ మిత్యనేన

దర్శితం, నాట్యమితి చ నట-అవస్పందనే ఇతి నటేః కించిచ్చలనా ర్థత్వా త్సాత్త్వికబాహుల్యం। అతఏవ తత్కారిషు నటవ్యపదేశః। యథాచ గాత్రవిక్షేపార్థత్వే సమానేపి అనుకారాత్మకత్వేన నృత్తాదన్యం నృత్యం తథా వాక్యార్థాభినయాత్మకా న్నాట్యా త్పదార్థాభినయాత్మకం అన్యదేవ నృత్యం ”

దీనిలో నవసరమైన భాగమున కాంధ్రీకరణము. “ రాసకాదులగురూపకంబు లనేకములుండ గాఁ బదియే యని యెట్లు నిశ్చయింపఁ దగు ననుశంక కిట్లు సమాధాన మరయునది. “ నృత్యమన్యము ”

రసాశ్రయ మగునాట్యముకంటె భావాశ్రయ మగునృత్యము వేఱు. గాత్రవిక్షేపమే ప్రయోజనముగాఁ గలిగిన నృత్యమును జేయువాఁడు నర్తకుఁ డని చెప్పఁబడుటచేతను వాఁ డొనరించునృత్యము ప్రేక్షణీయక మని లోకమునందును లక్షణగ్రంథములందును వ్యవహరింపఁబడుటచేతను నాటకాదులకంటె నృత్యము వే ఱగుచున్నది. ఇఁకనో నాటకాదులు రసవిషయకములు. రసమో విభావానుభావాది సంసర్గము గలదియై వాక్యార్థమే ప్రయోజనముగాఁగలది యగును. కావున నె వాక్యభావము నభినయించు నాట్యము రసాశ్రయ మని తెలుపఁబడినది. కించిచ్చలనము గలదినాట్య మనఁబడును. గాత్రవిక్షేపము సమానమే యయినను ననుకరణాత్మక మయిన నృత్తముకంటె నృత్య మెట్లు వేఱగునో యట్లె వాక్యార్థాభినయాత్మక మయిన నాట్యముకంటెఁ బదార్థాభినయాత్మక మయిననృత్యము సర్వథా వే ఱని గ్రహించునది.” పైసంస్కృతమున కీయాంధ్రీకరణ మేమి యు సంబంధింపక పోవుటయ నాక పాఠకులకు విపరీతార్థస్ఫోరక మగుచున్నది. దాని నంతను వివరించిన గ్రంథవిస్తర మగును గావున ముఖ్యములగు కొన్నియంశములను జూపెదను. నృత్యము గాత్రవిక్షేపమె ప్రయోజనముగాఁ గలిగిన దనియున్నది. సంస్కృతమున నృత్యశబ్దములోని నృతీధాతువునకు గాత్రవిక్షేప మని యర్థము, (అభిధేయము) గలదిగనుక యనునర్థములో నున్నది. సంస్కృతములో నభిధేయమను నర్థములో వాడఁబడిన యర్థశబ్దమునకుం బ్రయోజన మర్థ మనుకొని యావాక్యార్థమును విపరీతముగఁ జేసిరి. ఈవైపరీత్యమువలన నాట్యముకంటె నృత్యము వే ఱనుటకు సంస్కృతమున నాలుగు హేతువులు

చూపఁబడియుండఁగా రెండు హేతువుల క్రింద సమన్వయింపఁబడినది. నృత్యమున నాంగిక బాహుళ్య ముండు నని యుండఁగా నా గ్రంథము నృత్యమునకుఁ గాత్రవిక్షేపము ప్రయోజన మని వ్యక్తీకరించుచు న్నది. మఱియు నాటకనాట్యశబ్దములకుఁ బ్రవృత్తినిమిత్తభేదమున్న దని యిచటిమూలమున నున్నను నా భేదమును గమనింపక నాట్య మనునర్థములో నాటకశబ్దము వాడఁబడినది. మఱియు రసము విభా వాదిసంసర్గము గలది యని యాంధ్రీకృతిలో నున్నది, సంస్కృతమున వాక్యార్థము విభావాదిసంసర్గాత్మక మనియు నట్టివాక్యార్థహేతుకము రస మనియు నున్నది. వాక్యార్థమునకు సమానఘటక మై విశేషణ ముగానున్న 'విభావాది సంసర్గాత్మక' యను దాని నీసమాసములోఁ జే రని రసపదార్థముతో నెటు లన్వయించిరో తెలియకున్నది. అటు లన్వయింపఁ బ్రయత్నించినను సంసర్గము గలది యనునర్థ మెటులు గోచరించెనో తెలియకున్నది. ఇంతియగాక 'వాక్యార్థహేతుకత్వాత్' అని సంస్కృతమున నుండఁగా రసమునకు వాక్యార్థమే ప్రయోజన మని వ్రాయుటకుఁ గారణ మేమో కన్పట్టకున్నది. ఇచటి హేతుశబ్ద మునకుఁ బ్రయోజన మర్థ మనుకొనిరి కాఁబోలు. ఏది యెటులయి నను రసమునకు వాక్యార్థము ప్రయోజనమో వాక్యార్థమునకు రసము ప్రయోజనమో ప్రాజ్ఞు లెఱుఁగనిది కాదు. మఱియు వాక్య భావము నభినయించునది నాట్య మని వ్రాసిరి. అభినయము నాట్య ము గాని యభినయించునది నాట్యము గాదు. అభినయించువాఁడు నటుఁడు, అనుకరణాత్మకమయినది నృత్త మని వ్రాసిరి. అది నృత్త ము గాదు నృత్యము. గ్రంథసమన్వయ మట్లుండఁగా నీనాలుగుపంక్తు లవలన,

1. నృత్యమునకు గాత్రవిక్షేపము ప్రయోజన మనియు
2. రసమునకు వాక్యార్థము ప్రయోజన మనియు
3. నాట్యము వాక్యభావము నభినయించు ననియు
4. నృత్త మనుకారాత్మక మనియు
5. రసము విభావాదిసంసర్గముగలది యనియును

ఈవిధముగ ననేకవిపరీతజ్ఞానములు గలుగు నని నాభయము. నేను పైనిజూపిన భాగములు గ్రంథప్రారంభములోనివి. స్థాలీపులాక

న్యాయమున నొక్కవిషయమును జూపితిని, గ్రంథము నంతను విమర్శిం
చుట నాపని గాదు. నా కట్టియోపిక యున్నచో నొక నూతన గ్రంథ
మును వ్రాయుట మేలని నానమ్మకము. కావ్యప్రపంచమున కలంకా
రశాస్త్రజ్ఞానము ప్రాణమువంటి దనుతలంపుతో నీవిషయమునఁ బురో
భాగిత్వ మవలంబింప సాహసించితిని. పైరీతి నాంధ్రాలంకారశాస్త్ర
గ్రంథములను పాఠ్యగ్రంథములనుగా నియమించి విశ్వవిద్యాలయము
వారాంధ్రభాషాజ్ఞానము నభివృద్ధిచేయఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ
ప్రయత్నమువలన నెట్టిఫలము సంభవించునో గమనించి యీపరిష
త్తువా రుచితమార్గము నాలోచింపం బ్రార్థితులు.

కావ్యములు.

జనసామాన్యమునకు సదుపదేశమును జేయుకావ్యములు వాని
యందలి చమత్కృతులచేత జనుల నాభిముఖ్యము నొనరించి పురు
షార్థముల నుపదేశింపఁగలవు. కావున నవి రసప్రధానములుగ నుండ
వలయును. రసము లోకోత్తరచమత్కారప్రాణము. కావుననె యానంద
వర్ధనాచార్యాదులు కావ్యమునకు రస మాత్మ యనియును శబ్దార్థములు
శరీర మనియు ను మాధుర్యాదులు శౌర్యాదులఁ బోలియు నలంకార
ములు హారాదులనుబోలియు నాత్మోత్కర్షాధాయకము లనియుఁ దలం
చిరి. రస మున్నచోఁ గావ్యము సజీవ మగును. అప్పుడే యలంకార
ములు దానికి శోభ నొదవించును. రసము లేనిచో నవి శవాలంకార
ములం బోలి శబ్దార్థములకు శోభ నొదవింపకుండుటయె గాక తమ
శోభను గూడఁ బోఁగొట్టుకొనును. అలంకారములు లేకున్నను గుణ
పుష్టిచే రసవంత మయిన యా కావ్యము సద్గుణసంపద గలయోషామణి
యలంకారశూన్య యయినను నుత్కృష్టలలో నగ్రగణ్యురా లయి
నట్లే యగ్రగణ్య మగును. కావునఁ గవి రసమును బోషింపఁ బ్రయ
త్నింపవలయును. అట్టిప్రయత్నము చేయునపుడు వేఱుప్రయత్నమక్క
ఱలేకయే యలంకారములు తమంతఁ దామె కావ్యము నలంకరింపఁ
గలవు. అప్పుడే యలంకారములకు స్వస్వరూపము సిద్ధించును. కవి
యలంకారములను జేర్చుటకు స్వతంత్రప్రయత్నము చేసినచోఁ దదా
క్షిప్తహృదయుఁడై రసమును బోషింపఁజాలఁడు. అప్పు డాయలంకా

రములు జరద్యోషిదలంకారములంబోలి యుండును. మఱియు రసని
ష్పత్తి విభావాదులవలన నగును. కావున వానియౌచిత్యమును బా
గుగ గమనింపవలయును. అం దనౌచిత్య మున్న రసభంగము కలు
గును. అని యానందవర్ధనాచార్యులచే

"అనౌచిత్యాదృతేనాన్యద్రసభంగస్య కారణం
ప్రసిద్ధౌచిత్యబంధస్తు రసస్యోపనిషత్పరా"

అని స్పష్టపఱుపఁబడినది. కావున నౌచిత్యమును ముఖ్యముగఁ
బాటింపవలయును. రసములలో శృంగారరసము సర్వజనాస్వాద్య మ
యినట్లు లితరములు గావుగనుక శృంగార మన్నిటికన్నఁ బ్రధాన మయి
నది. దీనితరువాతిది వీరరసము. ఈయభిప్రాయముతోడనే "ఏకఏవ భవే
దంగీశృంగారో వీరఏవవా "అని యీ రెంటికిని బ్రాధాన్య మంగీకరించిరి.
ఈ రెంటిలోఁగూడ 'వీర ఏవ వా' అని యనాస్థాబోధక 'వా' కారమువ
లన వీరరసమున కప్రాధాన్యము సూచింపఁబడినది. ఈప్రాధాన్యాప్రాధా
న్యము లధికాల్పసంఖ్యాకజనాస్వాద్యతనుబట్టి యేర్పడినవి. కావుననే
శాంతరస మత్యల్పసంఖ్యాకజనాస్వాద్య మగుటచేత నది రసమే కా ద
ని కొందఱును, రస మయినను శ్రవ్యకావ్యములలో నుండవచ్చును
గాని దృశ్యకావ్యముల నుండఁగూడ దని కొందఱు నభిప్రాయ మిచ్చి
రి. కావున శృంగారరసప్రధానకావ్యములె సర్వజనోపకారకములు.
ఈతలంపుతో మనపూర్వులు శృంగారప్రధానకావ్యముల నెక్కువగా
రచియించిరి. ప్రస్తుతకాలమున నవనాగరకత వ్యాపించినకొలఁది శృం
గారకావ్యములఁ బాఱఁదోలవలయు ననునభిప్రాయము కొంతవఱకు
లోకమున వ్యాపించినది. ఇట్టియభిప్రాయము వ్యాపించుటకుఁ గొన్ని
శృంగారప్రబంధము లౌచిత్యమును మీఱి యుండుటయె కారణ మని
నానమ్మకము. ఔచిత్యమును బాటించిన నిట్టియభిప్రాయములు వెలు
వడవు. ఒకనాయిక స్వాభిలాష నుచితమైన యంగభంగవిశేషముల
సూచించినటులు వర్ణించిన నెంత మధురముగా నుండునో గ్రామ్యవ్యవ
హారరూపమున వ్యక్తీకరించిన నంతగర్హ్యముగ నుండును. ఈగర్హ్య
త కనౌచిత్యమె కారణము కావున నౌచిత్య మవలంబించి శృంగార
ప్రబంధముల రచియించుట యావశ్యకము. ఆప్రబంధములు రసవం
తములై నీతి, ధర్మము, మొదలగు మంచివిషయముల నుపదేశించునవి

గా నుండవలయును. లేనిచో నవి "కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే"త్తను నిషేధగోచరము లగును. ఇఁక దృశ్యకావ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమున స్వతంత్రములు లేనే లే వని చెప్పవచ్చును. శ్రవ్యకావ్యములకంటె దృశ్యకావ్యము లభినేయార్థము లగుటచేత నౌచిత్యభరితము లై యుండవలయును. వానియం దేమాత్రమైన ననౌచిత్య మున్నను రసభంగము కలుగుటయె గాక మీఁదుమిక్కిలి జుగుప్సకూడఁ గల్గును. కావుననె శయనాధరపానాదులు వర్జనీయము లని చెప్పిరి. ఇపుడు నాట్యరంగములందు వానిం జూపుచున్నారు. వానిం జూచినపుడు సహృదయులమనంబుల వైకల్యము కలుగక మానదు. జయంతజయపాల మొదలగు నాటకములం జూచినపుడు ప్రాజ్ఞులు విశ్వసించెద రని నానమ్మకము. ఇఁక సంస్కృతనాటకములను గొన్నింటిని మనవా రాంధ్రీకరించిరి. అందు వ్యంగ్యభూతము లగురసభావాదు లటులుండఁ జాలచోటుల వాచ్యార్థమే భేదించె నని నే ననుకొనియెదను. చూడుఁడు- ఉత్తరరామచరితమున సీతనుగూర్చి రామవాక్యములో-

శ్లో. ఇయంగేహేలక్ష్మీ రియ మమృతవర్తిర్నయనయో
రసా వస్యా స్స్పర్శో వపుషి బహుళ శ్చందనరసః
అయం కంఠేబాహు శ్శిశిరమసృణో మౌక్తికసరః
కిమస్యా నప్రేయో యది పరమసహ్య స్తు విరహః.

అని యున్నది. దీనియాంధ్రీకరణమున—

చం. ఇది గృహలక్ష్మి నేత్రముల కియ్యది యౌ నమృతంపువత్తి దీ
నిది యగుతాఁకు దేహమున నిర్మలచందనగంధలేపనం
బిది శిశిరంబు మౌక్తికసరేద్ధభుజంబు గళంబునందు దీ
నిది సకలంబు సహ్యము వినింద్యవియోగ మొకం డసహ్య మౌ.

సంస్కృతమున సీతాస్పర్శయందు చందనరసతాదాత్మ్యమారోపితము. తెలుఁగులో చందనలేపనతాదాత్మ్య మారోపితము. సంస్కృతములో నారోప్యమాణము శైత్యాశ్రయము కావున శీతలత సాధారణధర్మమై రూపకనిర్వాహకమై చల్లని స్పర్శ యని స్ఫురింపఁజేయును. తెలుఁగున నారోప్యమాణము శీతలతాజనకము సాధారణధర్మ మై స్పర్శ చల్లఁదనమును బుట్టించుచున్న దని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. దీనియం దెంతచమత్కారము లోపించినదో ప్రాజ్ఞులు గ్రహింపకపోరు.

మఱియు నిట గంధశబ్దము పునరుక్తము. సంస్కృతమునందలి రన శబ్దము లేకుండుట కూడఁ జమత్కారభంజకమే. తృతీయచరణమునఁ గంఠలగ్నబాహువునందు మౌక్తికసరతాదాత్మ్యారోప మున్నది. తెలుఁగున రూపకమే కానరాదు. "మౌక్తికసరేద్ధ" మౌక్తికసరమును బోలి దీపించు చున్న యని గాని మౌక్తికసరముచే దీపించుచున్న యని గాని యర్థము చెప్పవలయును. మొదటియర్థమున రూపకోపక్రమమున నుపమప్రక్రమభంగదూషితము. రెండవయర్థమున సీతబాహువునందు మౌక్తికసరమున్నట్లు స్ఫురించును.

ఈపద్యములోని నాల్గవపాదపుమొదటివాక్యమును జూడుఁడు. ఈవాక్యము పూర్వోక్తము లన్నియుఁ బీడాకరము లని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. సహ్యముగా నున్నదని పీడాకరములఁ గూర్చియే వాడుదురు. కావున నీవాక్యము సహృదయుల కెటు లుండునో యాస్వరూపమును చతుర్థచరణాంతపదమే బోధించుచున్నది. "దీనిది ప్రియమేది కాదు" అని యున్నచోఁ గొంత బాగుండును. ఇటులసరిచేసి చూచినచో నూటికిఁ దొంబదిలో భేద ముండక మానదు. కొంతకాలమున కీయాంధ్రీకరణములం జూచి తృప్తినొంది సంస్కృతములోని సార మాంధ్రభాషలోనికివచ్చిన దనియు సంస్కృతముతో మనకవసరములే దనియు నభిప్రాయము లోకమున వ్యాపించినచో మనజ్ఞానమెంతహీనదశ పొందునో యని భీతికలుగుచున్నది.

వ్యాకరణములు.

తెలుఁగుభాష కిదివఱకుఁ గొన్నివ్యాకరణము లున్నవి. ఇవి భాషకుఁ జాలవు గాన సమగ్రమగు వ్యాకరణము లుండవలయు నను నభిప్రాయ మందఱకును గలిగినది. ఈయభిప్రాయము ననుసరించి "యాంధ్రభాషానుశాసనమను పేరితో నొకవ్యాకరణము వ్రాయఁబడినది. ఇదివ్యావహారికభాషావాదుల తృప్తికై వ్రాయఁబడినయటులు గాన్పించుచున్నది, గాని, యెట్టిభాషకు సాధుత్వము చెప్పఁబూనిరో తెలియకున్నది. ఈగ్రంథప్రారంభములో "వచ్చాను" అనునది శిష్టవ్యావహారికమైనను నత్త్వవిప్రయుక్తము కాలేదు కావున నపభ్రంశము" అని చెప్పి, వెంటనే "దానిని (బాలవ్యాకరణమును) బట్టి పూర్వకవులు ప్రయోగించిన బహుశబ్దము లపశబ్దము లనెడిభ్రాంతి యిప్పటి

వారికిఁ గలుగుటచేతను దానిని వారించుటకును బూర్వకవి సమ్మతము
లు తత్తుల్యములు నైన శిష్టవ్యావహారికములు సాధువు లని తెలుపు
టకును నీయనుశాసన మావశ్యక మగుచున్నది" అని వ్రాయఁబడెను.
పూర్వకవిసమ్మతము లసాధువు లని యెవరు చెప్పెదరు. తత్తుల్యముల
నుచోట సాదృశ్యమునకుఁ బ్రయోజకధర్మ మేదియో తెలియదు.
అయ్యది యీగ్రంథమునఁ జూపఁబడలేదు. ఈగ్రంథకర్త యీవాక్య
ములలో వాడినశిష్టవ్యావహారిక మనుపదము తత్తుల్య మందురా?
కాదందురా? కాదందురేని దీని నపభ్రంశ మని యొప్పుకొందురా?
తత్తుల్య మందురేని "వచ్చాను" అనుపదము చేసినపాపమేమి?కావున
భాషాస్వరూప మీయనుశాసనకర్తయొక్క యిచ్ఛలో నున్నటుల
నగపడుచున్నది? కాన భాషాస్వరూపము మొదట సిద్ధముగా నుండ
వలయును. ఆస్వరూపసిద్ధికై శ్రీపీఠికాపురసంస్థానాధీశు లొక కోశ
మును "శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు" వను పేరితో మన కనుగ్రహిం
చుచున్నారు. ఇట్టి యనుగ్రహమునకుఁ గృతజ్ఞులమై శ్రీవారికిని వారి
కుటుంబమునకును నాయురారోగ్యైశ్వర్యసమృద్ధినిభగవంతుఁడు ప్రసా
దించుఁగాక యని ప్రార్థించుట మన కవశ్యకర్తవ్యము. దానిమూలమున
భాషాస్వరూపమును మనము దెలిసికొని తదనుకూల మగుసమగ్రవ్యా
కరణమును వ్రాయఁ బ్రయత్నింపవలయును. ఆవ్యాకరణ మాంధ్రభాష
యందును తద్వ్యాకరణములయందును సంస్కృతభాషావ్యాకరణముల
యందును నాఱితేఱినవారు పూనికొని రచియింపఁదగినది. అన్నిటియం
దును పరినిష్ఠితుఁ డొకఁ డుండఁబోఁడు. కావున, వేర్వేఱు పండితుల
నొకసంఘముగ సమకూర్చి తన్మూలమున రచియింపఁబడినచో మంచి
వ్యాకరణము లభియింపఁగలదు. లేనిచో లాభము లేదు. ఈభాషాను
శాసనమందు, "క్, చ్, మొదలగునవి మాత్ర లనంబడును. ఒక్క
మాత్ర పలుకుటకుఁ బట్టినంతటికాలము పట్టనట్టి అచ్చుహ్రస్వము"అని
యున్నది. ఈగ్రంథమునుబట్టి హల్లునకును హ్రస్వ మగునచ్చునకును
నుచ్చారణకాలము సమ మని స్పష్ట మగుచున్నది. ఆంధ్రభాషాసంప్ర
దాయము నాకుఁ దెలియదు గాని సంస్కృతసంప్రదాయమునుబట్టి
యాలోచింప నపసిద్ధాంత మనక తప్పదు. అచ్చిరహితము లైన హల్లు,

లకును హ్రస్వము లగు నచ్చులకు ను సమకాలము కల్పింపసాహసించినను దత్సమపదములలోని వానికిని గూడ సమకాలతను గల్పింప సాహసించెదరా? మఱియు "సంస్కృతావ్యయములలోనివైన యుపసర్గలు తత్సమములైన విశేష్యవిశేషణధాతువుల మొదటఁజేరి కనఁబడుచుండును గావున వానిని గూడ నుదాహరించెదను. ప్ర॥ ప్రదేశము, సు॥ సుగుణము, దుర్॥ దుర్జనుఁడు." పూర్వవాక్యార్థమునకివి యె ట్లుదాహరణము లగునో ప్రాజ్ఞు లాలోచింతురుగాక. పరకీయదోషాన్వేషణముతోఁ బని లేదు. సంస్కృతవ్యాకరణమున మంచి జ్ఞానము గలవారిసహాయమును గూర్చుకొని వ్యాకరణరచన చేయవలయునుగాని కేవలాంధ్ర పండితులు చేయఁదగినపని కా దని నాతలంపు.

విమర్శగ్రంథములు.

ఇదివఱకు నేఁజూచిన కొన్నివిమర్శనగ్రంథములలోఁ గవియొక్క జాతి, కాలము, శాఖ, దేశము, ఈవిధము లగునంశములు కన్పడుచున్నవి. పిమ్మట నందలి దోషముల నిరూపించుటకుఁ జాలఁ బ్రయత్నించినట్లు కన్పడుచున్నది. ఈవిమర్శల కుపయోగము లే దని నేను జెప్పను గాని ముఖ్యముగ విమర్శ లీవిధముగ నుండవలయు నని నాయాశయము. బోద్ధలు రసాభిముఖు లై గ్రంథములం దిమిడియున్న సదుపదేశములను గ్రహింపవలయు ననుముఖ్యోద్దేశముతోఁ గవి కావ్యములను వ్రాయును. ఇందలి ప్రధానరస మేది? అంగరసము లెవ్వి? అరసము లంగిరసము నెట్లు పోషించినవి? ఇందు విభావాదు లుచితముగ వర్ణితములా? ప్రతివాక్యమును వ్యంగ్యవైభవము గలదై యున్నదా? అలంకారము లాయావ్యంగ్యోపస్కారములుగ నున్నవా? గుణముల రచన రసానుగుణముగ నున్నదా? ఈమొదలగు విమర్శలున్నచోఁ దత్పరస్పరముగ నాగ్రంథమును జదివిన సహృదయుల కానందము గల్గును. ఇట్టి విమర్శల కలంకారశాస్త్రజ్ఞానము ముఖ్యము. ఇట్టి విమర్శలు రసవత్తరములైన ప్రాచీనప్రబంధముల కన్నిటికిని గావలయును. ఆంధ్రభాషకు సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మావశ్యకము. అంధ్రభాషసంస్కృతభాషాగర్భితమయి యున్నది. నన్నయభాష సంస్కృతపదభూయిష్ఠము. తిక్కనభాష సమసంస్కృతమైయున్నది. ప్రబంధము

లన్నియు సంస్కృతప్రచురములై యున్నవి. అచ్చ తెనుఁగు కావ్యములు కొలఁదిగ నున్నను నవి మిగిలినగ్రంథము లంత సుబోధములు గావు. సుబోధముగ నుండునదియె కావ్యము లేనిచోఁ బ్రసాదగుణవిరహిత మై రసస్ఫోరకము కాఁజాలదు. కావున సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కూడ నున్న నే రసాస్వాదము కలుగును. తెలుఁగుగ్రంథములలోని సంస్కృతభాషామూలమునఁ గలిగిన సంస్కృతభాషాజ్ఞానము చాలు ననుట లోకవ్యవహారమూలమునఁ గలిగినయాంధ్రభాషాజ్ఞానము ప్రబంధములయందలి రసాస్వాదమునకుఁ జాలు నన్నట్లుండును. కావున స్వతంత్రముగ నాయాభాషలయందు జ్ఞాన మావశ్యకము. అన్నిభాషల కంటెను సంస్కృతభాషకు వ్యాకరణనిర్బంధ మధికము, కావున, వ్యాకరణజ్ఞానపూర్వక సంస్కృతజ్ఞానమును మన మభిలషింపవలయును. ఇప్పటివిద్యాసంవిధానమున సంస్కృతములో వ్యాకరణమును మూలఁ ద్రోసి కొంచెపుభాషాజ్ఞానమును సహకారముగఁ జేసికొని తెలుఁగునందు ప్రవీణులగుటయే కాక యుభయభాషాప్రవీణులుగూడ నగుచున్నారు. అట్టిజ్ఞానము భాషకు విశేషించి యుపకరించునది కాదు. ఇపుడు (1) శిష్టవ్యావహారికము (2) గౌరవనీయులు (3) బానిసేయులు (4) ప్రాముఖ్యత మొదలగుపదములు నూతనముగ గ్రాంథికము లగుచున్నవి. ఇది భాషకుఁ గళంక మని నాతలంపు. ఇట్టికళంకమును దొలఁగింపఁ బ్రయత్న మత్యావశ్యకము.

మహాశయులారా !

వార్ధకలక్షణము లగుకొన్ని పిచ్చిపిచ్చిమాటలచేతఁ దమయమూల్య మగుసమయమును వ్యర్థముచేసినందుకు నన్ను మన్నింపుఁడు. మొదట నేదయతో న స్నిస్థానమునఁ గూర్చుండఁబెట్టితిరో యట్టిదయతో నాలోపములను క్షమింపుఁడు. ప్రసంగవశమునఁ బరకీయోక్తుల విమర్శించునపుడు నాపలుకులం గొంతపారుష్య మున్నను నది భాషాసేవాభిమానమూలకముగాని వేఱొకవిధముగాదని మెంచి మన్నింపుఁడు. భావికార్యక్రమమును భగవంతుఁ డనుకూలముగ నెఱవేర్పుంగాక.

స్వస్త్యస్తు.

పాఠపరిశీలనము.

—విద్వాన్ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు - చిట్టిగూడూరు—

ఆంధ్రవాఙ్మయము తాళపత్రములనుండి ముద్రితగ్రంథరూపమున నవ తరించునపు డందలి యాంధ్రభాష నూతనరూపముం దాల్చియున్నది. ఈయవ తారమున నెన్నియో పాఠములు తాఱుమాఱగుటచేఁ బలుతావులఁ బ్రాచీన కవుల భావములను గాని, ప్రయోగములవిషయమున నాయాకవుల సమ్మ తిని గాని సరిగా గుర్తించుటకు వలను పడకున్నది. ఈయనర్థమున కీకాలపు గ్రంథసంస్కర్తల నిరాతంక మగుస్వతంత్రతయే చాలవఱకు మూల మని యెందఱో విమర్శకు లుద్ఘోషించుచునేయున్నారు. ఆయుద్ఘోషము బధిరశంఖా రావ మగుచునే యున్నది. తొలుతఁ దాళపత్రమాతృకలనుండి పుత్రిక లవ తరించునపుడే యర్థజ్ఞానశూన్యు లగు లేఖకాదుల ప్రమాదములవలనఁ గవుల ప్రయోగము లెన్నియో వ్యత్యస్తములై యనర్థాపాదకము లయినవి. ఇట్టియె డ ముద్రణావసరంబుల సంస్కర్తలు శ్రద్ధఁబూని ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథముల సాకల్యముగఁ బరిశీలించియు, నందలిపాఠభేదముల యథాస్థితంబుగఁజూపియుఁ దత్తన్మూలగ్రంథములను దత్తద్విప్రణీతము లగునితరగ్రంథభాగములను బరిశో ధించియు, లేఖకాది ప్రమాదముల సప్రమాణముగ నిర్ణయించి సవరించియుఁ, దమసంస్కారప్రకారము నావశ్యక మగు పట్టులఁ బాఠకలోకమునకుఁ దెలియ వెలువరించియు ని ట్టీయనర్థమును యథావకాశముగఁ దొలఁగించి యుండవల సినది. అట్లుగాక వీరు పరిశోధనములం దుచిత మగు శ్రద్ధఁ బూనకుండుటచే నీ యనర్థ మంతరించుటకు మాఱుగా మఱింత యధిక మయినది. ఇఁక దీనికయి చింతిల్లుటకంటెఁ దగిన ప్రతికార మొనర్చుట భాషోపకారకము. ఆప్రతిక్రియ విమర్శకాయత్తము. విమర్శకులు ముద్రితగ్రంథముల నెల్లఁ దాళపత్రాదిమాతృ కాసాహాయ్యమునఁ బరిశీలించి వలయుపరిశోధనములు గావించి యందుఁ గవి ప్రయుక్తముల సప్రమాణముగ నిరూపించి యిట్టిపరిషత్తులఁ బండితుల యెదు టఁ జర్చించి వానిని బత్రికాముఖమునఁ బ్రకటించినచో మఱుఁగువడియున్న కవిప్రయోగతత్త్వమును జదువరులకుఁ దెలిపినవా రగుదురు. పరిశోధకులు దీని నుపేక్షింపఁ జన దని నావిన్నపము. ఇట్టిపాఠపరిశీలనసంబద్ధము లగుచర్చ లు విమర్శకభూయిష్ఠము లగునీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్సమావేశములందే జరు గకున్నచో మఱి వీనికిఁ దావు లేదు. ఇఁక బ్రకృతాంశమునకు నవధానింతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు కొన్నియపూర్వము లగుప్రబంధములను లక్షణగ్రంథములను ముద్రింపించి ప్రకటించియుండిరి. వీరు పయిని నిర్దేశింపఁబడిన సంస్కర్తలవలెఁ గాక, ముద్రణకాలముల కుపలబ్ధమయిన ప్రాఁతప్రతులను సావధానముగఁ బరికించియు, నందు లేఖక ప్రమాదజనితములు గఁ దోఁచినవానిని న్యాయ్యదృష్టిని సవరించియుఁ, బాఠభేదము లున్నయెడ వాని నన్యథాకరింపక సాకల్యముగఁ జూపియు, సమన్వయసందేహము గలిగినపట్టుల నేదోయొకరీతిని సవరింపఁ గడంగక "యిత్యాదిసందిగ్ధ"మని సుస్పష్టముగ సూచించియు నీరీతిని విమర్శకసమ్మత మగుపద్ధతుల నవలంబించుట గడుం గడుఁ బ్రశంసనీయము. ఇట్లింతగా శ్రద్ధవహించినను నీగ్రంథముల ముద్రణములందుఁ గొన్నితావులఁ దత్తద్గ్రంథకర్తల యుద్దేశములకు భంగము వాటిల్లినట్లు గానవచ్చెడిని. పరిషత్ప్రకాశితము లగుగ్రంథములు సర్వథా యనవద్యము లయియుండఁదగు ననుకోరికతో నచ్చటచ్చటఁ బాఠములఁ బరిశీలించి నాకభిప్రాయభేద మొదవించిన వానిలోఁ గొన్నిటి నీసమావేశమున సంగ్రహముగ వివరింపఁబూనితిని. ఇదియే యీనావ్యాసమునకు స్వరూపము.

(1) చంపూరామాయణము.

"మ. ధనువంశం బది విష్ణువంశ మగునాథానుష్కధౌరేయుచే
మనువంశంబుగతిఁ గుణోన్నతివహింపనొప్పఁచి..." (ఆ-3—ప. 102.)

ఇందలి ధనువంశం బనునది పీఠిక 13 వ పుటలో లక్షణదుష్టముగ నుదాహరింపఁబడి యున్నది. మఱియు నీపద్యము నొద్ద (50 వ పుట) "ధనుర్వంశ మనుట కిది యపప్రయోగము." అని లిఖింపఁబడియున్నది. పరిశీలింప దీనిని సుశబ్దముగ సంస్కృతశాబ్దికులు సాధించియుండిరి.

భృ, మృ, శీ, తృ, చరి, త్సరి, తని, ధని, మి మస్జిభ్య ఉః.॥ —సిద్ధాంతకౌముది—ఉణాది, ప్రథమపాదము; 7వ సూత్రము.

ఈసూత్రము క్రమముగా, భరుః, మరుః, శయుః, తరుః, చరుః, త్సరుః, తనుః, ధనుః, మయుః, మద్గుః, అనునుకారాంతశబ్దములను సాధించెడిని. ఇట భట్టోజిదీక్షితులు "ధనుః, శస్త్రవిశేషః. ధనుషాచ ధనుం విదుః- ధనురివాజని వక్ర ఇతి శ్రీహర్షః" అని షకారాంతముతోపాటుగ నుకారాంతము గూడ నున్నట్లు స్పష్టపఱిచిరి. ఇటఁ దత్త్వబోధినిలో "ధనుషా చేత్యాది.- ధనుషా సార్ధం ధనుం విదు రిత్యర్థః-స్యాత్తను స్తనుషా సార్ధ మిత్యతః సార్థమి త్యను

మజ్యతే- 'శుద్ధవంశజనితో౽పి గుణస్య స్థానతా మనుభవన్నపి శక్రః। క్షిప్తరేవ మృజుమాశు సపక్షం సాయకం'ఇతి శ్రీహర్ష శ్లోకశేషః- (నైషధము-5-102)= 'ధను ర్వంశవిశుద్ధో౽పి నిర్గుణః కిం కరిష్యతి' ఇతి ధన్వన్తరిః-ఇహ పూర్వత్రచ ధను రితి ఉకారాన్త స్సకారాన్తో వా బోధ్యః-నచ సకారాన్తధనుశ్శబ్దో నపుంసక ఏవేతి శఙ్క్యమ్- అథాస్త్రియామ్, ధను శ్చాపౌ' ఇత్యమరోక్త్యా తస్యాపి పుంస్త్వాత్" అని ధనుః అనునది సాంతమై పుంలింగముగ నుండుటయు, నుకారాంతమై యుండుటయు నిర్బాధకము అని జ్ఞానేంద్రసరస్వతులు సప్రమాణముగ వివరించి యుండిరి. మఱియు సకారాంతధనుశ్శబ్దమును సాధించిన "అర్తి, పృ, వపి, యజి, తని, ధని, తపిభ్యోనిత్" (ఉణాది- 2 పా- 282 సూ)అను సూత్రమునొద్ద "ధనురస్త్రియామ్- ధను ర్వంశవిశుద్ధో౽పి నిర్గుణః కింకరిష్యతి- సాన్తస్య ఉదన్తస్యవా రూపమ్"అని దీనియుకారాంతత్వమును దీక్షితులు మరల నుద్ఘాటించియుండిరి. ఇంతియగాక పయినైషధశ్లోకమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు మల్లినాథసూరియు "అయం శబ్దః ఉకారాన్తో ప్యస్తి" అని స్పష్టీకరించి యుండెను. ఇదియుఁగాక రాఘవపాండవీయమున "అనుపమదివ్యవిక్రమసమగ్రుఁడు..." (2 ఆ- 56 ప) అను పద్యపు వ్యాఖ్యలో ముద్దరాజు పెదరామధీమణి యు "ధనువును" ఉకారాన్తము 'సో౽యం ధను రజని వక్రః' అని నైషధమందుఁ బ్రయోగము. అని దీనియుదన్తత్వము నుల్లేఖించియుండెను. 'ధనుః' అనునది సాంతమై యున్నను'సాన్తాదపయః ప్రభృతే స్లోపః' అను నాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్రముచొప్పున సకారలోపము కలిగి 'ధనువును' అను రూపము నిర్బాధకముగ సిద్ధించుచుండుటంజేసి దీనికయి యుకారాన్తశబ్దపరామర్శ మావశ్యకము గాకున్నను బ్రసంగవశంబున నీవిశేషరూపమును గూడఁ బాఠకులకు బోధింపఁ దలంచి యిట్టీతఁడు పేర్కొనియుండును.

ఇవన్నియు నిటుండ సకారాన్తధనుశ్శబ్దమును బరిగ్రహించినను ధనువంశమను సమాసము సాధువగుట కాంధ్రవ్యాకరణములలోనే నిర్బాధక మగు మార్గ మొండుగలదు. "సాంతంబులతుది సకారంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు" (బాల- తత్స 80 సూ.) నను సూత్రముచే ధనుస్ అనుదాని సకారమునకు లోపము రాఁగా "పువర్ణకేతరవిభక్తిపర మగుచో నుకారాన్తంబులకు బహుళంబుగా గోశబ్దంబునకు నిత్యంబుగా వుగాగమం బగు' (బాల- తత్స- 40 సూ) ననుసూత్రముచే వుగాగమము బహుళముగా విహితమగుటచే ధనువు

యొక్క ధనుయొక్క యను రూపద్వయ మేర్పడును. అందు ధనుయొక్క యనుదా
నితో వంశశబ్దమునకు సాధ్యసమాసము చేసినచో ధనువంశ మనుశబ్దము సిద్ధిం
చును. ఇట్టి వుగాగమ విరహితరూపములు భాషలోఁ బెక్కులు గానవగును.

పయిని జూపినరీతి నుకారాన్తధనుశబ్దము సంస్కృతగ్రంథములలోఁ
ప్రయుక్తమై ప్రామాణికసమ్మతమై యుండుటవల్లను, సాంతత్వపక్షమునఁ గూడ
నాంధ్రవ్యాకరణములచే నీసమాసము సాధు వగుచుండుటవల్లను ధనువంశం
బనునది సర్వథా సాధు వనందగును గాని యపప్రయుక్తం బనియు లక్షణదుష్టం
బనియు నిరసింపఁ దగదని నానిశ్చయము.

(2) చంపూరామాయణము.

"చ. సుమతి నృపాలుఁ డేలుపురిఁ జూతమనఁ జని మువ్వురాధరా
రమణుసపర్యఁ గైకొని పురందరుఁడే జడదారి నారిపైఁ
దమి గతశోకుఁడై పిదపఁ దాల్చె నజాండభరంబు నట్టి గౌ
తమముని యున్నయాశ్రమపదంబుకుఅంగట త్రోవఁ బోవఁగా" (3-29)

పరిషద్గ్రంథాలయములోని తాళపత్రమాతృకలోఁగూడ నీపద్యమున
'గతశోకుఁడై' యనియే లిఖింపఁబడియున్నది. ఈసందర్భమున నీగ్రంథమునకు
మూలభూతమగుభోజచంపువును బరిశీలింపనందీక్రిందిపద్యములు గానవగును.

అత్రాగమజ్ఞాతమధర్మదారా ననార్యజుష్టేనపథా మహేన్ద్రః ।
సచక్రుధా నిర్వృషణం వృషాణం భార్యామదృశ్యాం చ మునిశ్చకార॥
ఇత్థం విదితవృత్తాన్తే దేవతానాం గణే తదా ।
పిత్ర్యాణాం ప్రాభవాల్లేభే మేషస్యవృషణం వృషా॥ (బాల- 146, 149)

ఈశ్లోకములం దహల్యను వలచిన యింద్రుఁడు ముష్కశూన్యుఁ డగు
నట్లు గౌతమునిచే శప్తుఁ డయి పితృదేవతామహిమచే మరల మేషాండమును
బొందినట్లు వాల్మీకిరామాయణప్రసిద్ధ మగుగౌతమశాపవృత్తాంతము సంగ్రహిం
పఁబడియున్నది. పయిని జూపినతెలుఁగుపద్యమునం దీవృత్తాంతము తిరోహిత
మయినది.

కవి యీశాపప్రసంగము దిగవిడిచి యుండఁ డనియు, మూలమునం
దలి 'నిర్వృషణ'మ్మనుదానిని 'గతకోశుఁడై' యని యాంధ్రీకరించియుండు నని
యు, లేఖకప్రమాదమున విపరీతార్థప్రద మగువర్ణవ్యత్యయము (కోశు=శోకు)

జరిగియుండుననియు మనమూహించుట న్యాయ్యము గాన "గతకోశుఁడై"య
నునది కవిప్రయుక్తముగ నిశ్చయింపఁదగు నని నాయాశయము.

(3) శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

క. "వీరాకును వీరాపతియా సతి, మాకును మాభర్తయాజ్ఞ మన్నింపఁదగుఁ
వాకొవవాక్యములవెడ, వాకాట్లంబల్బజంబు వలవదుసేయన్ (4ఆ-70ప)

ఇటఁ బరిమళ్గ్రంథాలయమునందలి తాళపత్త్రమాతృకలోఁ గూడ 'వాకా
వవాక్యముల' ననియే యగపడుచున్నది. ఈపద మర్థశూన్య మై యుండ టవ
లన దీనికడఁబ్రశ్నార్థకచిహ్నము(?) ముద్రిత మయినది పయిపదము లేఖక
ప్రమాదపతిత మగుటకు సందియము లేదు.

మహాభాష్యము పస్పశాహ్నికమున "మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిష
యః—సప్తద్వీపా వసుమతీ, త్రయో లోకాః, చత్వారో వేదా, స్సాఙ్గాస్సరహ
స్యాః, బహుధా భిన్నా ఏకశత మధ్వర్యుశాఖాః, సహస్రవర్త్మా సామవేదః,
ఏకవింశతిధా బాహ్వృచ్యమ్, నవధా థర్వణో వేదః, వాకోవాక్య మితిహాసః
పురాణం వైద్యక మి త్యేతావాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః- ఏతావన్తం శబ్ద
స్య ప్రయోగవిషయ మననునిశమ్య స్త్వప్రయుక్తాఇతి వచనం కేవలం సాహస
మాత్ర మేవ'' అని శబ్దప్రయోగ విషయనిరూపణ సందర్భమునఁ బతంజలి
భగవానులు వాకోవాక్యపదమును వ్యవహరించి యుండిరి. "వాకోవాక్యశ
బ్దేన ఉక్తిప్రత్యుక్తిరూపో గ్రన్థ ఉచ్యతే, యథా; కింస్విదావపనం మహత్?
భూమి రావపనం మహత్" అని కైయటోపాధ్యాయులు దీనియర్థమును వివరిం
చియుండిరి, దీనిం బట్టి వాకోవాక్యము లనఁ బ్రశ్నోత్తర రూపము లగుగ్రంథ
ములని తెలియుచున్నది.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున సుకుమారుఁడు మరణించినసందర్భమున నా
తఁడు నీచాతినీచము లగుమహాపాతకము లసంఖ్యాకముగ నొనర్చినవాఁ డగు
టచే యమలోకమున కీడ్చుకొని పోవ యమదూతలును, నొకశివరాత్రిసమ
యంబున నాగేశ్వరశంభుసన్నిధిని యాదృచ్ఛికంబుగ జాగరణంబు చేసి యుం
టచేఁ గైలాసంబునకుఁ దోడ్కొనిపోవ శివదూతలును నాతని కడ కేఁగి పరస్పర
ము గలహింతురు. ఇప్పట్టున నాయుభయపక్షములకును సుదీర్ఘముగఁ బ్ర
శ్నోత్తరములు ను వాద ప్రతివాదములు ను నడచినపిమ్మట నీప్రకృతపద్యము
గలదు. ఈసందర్భమున నుక్తిప్రత్యుక్తు లను నర్థ మొకయుఁ బొసఁగియుండుట

వల్లను, శ్రీనాథమహాకవి కృతులయం దనేకస్థలముల శాస్త్రవ్యవహారహాథ ము లగుపదములు వెలయు చుండుటవల్లను, "పన్నగపతిసార్వభౌమభాషితమ హాభాష్యవిద్యాసమభ్యాసబలము" ము న్నగువాక్యములచే నాతనికి మహా భాష్య ప్రయోగములు సుపరిచితము లని యూహింపఁ దగి యుండుటవల్లను నిట "వాకోవాక్యమ్ముల వెడ,వాకాట్లన్" అనుపాఠము గవిప్రయుక్తముగనిర్ణ యింపఁదగు నని నాతలంపు. ఈప్రయోగమును బ్రమాణముగఁ గొని యీపదమును సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువునఁ జేర్చుట సమంజస మని యు నాయాశయము.

(4) శివరాత్రిమాహాత్మ్యము.

"ఎఱుఁగునే పీడకన్నను నెండకన్నుఁ, జెలఁగి పూఁచు నేకర్మ౦ వచిన లతాంగి
యెట్టిక్లేశంబులకునైన నీడఁబోదు, తనమనంబున నిగ్రుచుసంతానకాంక్ష."

(2. ఆ. 39 ప.) ఇందలి 'వంచిన' యనుపాఠమే తాళపత్రమాతృకలోఁ గూడఁ గాన వచ్చెడిని.

ఎన్నండును లేశముగ నయినఁ గ్లేశ మెఱుఁగని కోమలాంగి యగునా సుశీల పుత్త్రోదయసాధనంబుగ నెవరేకర్మ నాజ్ఞాపించినను దానఁ గలుగు నెం తటిక్లేశము నయిన సంతానకాంక్షచే గణింపక యాయాకర్మల నుత్సాహంబు తోఁ బూని యాచరించెడిదని పయిపద్యమునకు భావము. ఇందు 'ఏకర్మ వంచిన' యనుచో వకారము నాదేశనిష్పన్నముగ భావింపవలసియుండును.

ఒకమహారాజునకుఁ బ్రధానామాత్యుఁడై రాజ్యభార మంతయుఁ దా నే వహించి యున్న యజ్ఞదత్తునికి భార్య యై మహాభాగ్యశాలిని యగు నీ సుశీల కాజ్ఞాపించువారు సామాన్యులుగా నోపరు. గురుజనులో లేక యం తటి మాన్యులో యై యుండవలయును. అట్టి గురుజనులయాజ్ఞ దనకుఁ గ్లేశ దాయక మయినను వారియెడ గౌరవాతిరేకముచే శిరసావహించి దాని నెఱవేర్చుట వినయవతియు వివేకవతియు నగుసుశీలకు సహజధర్మ మై యున్నది. ఇట్లుండ సంతానకాంక్షచే గురుజనాజ్ఞను బాలించిన దనుట సరసముగఁ గాన రాదు. అది కవిహృదయము గానేరదు.

ఎట్టిసామాన్యజనులవల్లనయిన నేకర్మవిషయము వినఁబడినను దానినెల్ల నాచరించెడి దనుటలో విశేషము గలదు. అట్లు చెప్పిననే సంతానకాంక్షచే ననుహేతువు సార్థక మగును. ఇది యి టుండ శివరాత్రిమాహాత్మ్యములోని

యనేక భాగములకును విశేషించి యీ ప్రకరణమునకును మూల మనఁ దగిన బాణుని కాదంబరిలో నీసందర్భమున "యద్యచ్చ కించిత్ కుతశ్చిత్ శుశ్రావ, గర్భతృష్ణయా తత్ర తత్సర్వం చకార న మహాన్త మపి క్లేశ మజీగణత్" అను వాక్యములు గానవచ్చును. వీనింబట్టి గురుజనులవల్లనే గాక యెవ రెవరివలన నేదేది విన్నను దాని నెల్ల నాచరించె డి దనియే బాణకవియాశయము విశద మగుచున్నది. కావున నెవ రేని దమలోఁ దాము చెప్పుకొనుచున్నను నాక స్మికముగ విని యాకర్తలలోఁ దన కేది యుపకరించునో యనుతలంపుతోను వాని నెల్ల నాచరించెడి దనుటలోని స్వారస్యమును బాటించి శ్రీనాథుఁడు మూలమునందలి 'శుశ్రావ' యనుదాని కనురూపముగ 'వించిన' (వినిచిన యనుదాని రూపాంతరము) యని ప్రయోగించి యుండు ననుట సమంజసము. వినుచు ధాతువునకు వినవచ్చు (వినఁబడు) ననునర్థము కవ్రులవాడుకలోఁ గలదు. "........కడుం జిత్రంబుతో దర్వ్వలన్ వినిచెన్, మానవభాషణం బులు గడున్ విస్పష్టమై వీనులన్" (భోజరాజీయము) మున్నగు ప్రయోగము లరయఁదగును. పయిసందర్భములంబట్టియు, నెవరో చెప్పికొనఁ బరోక్షముగ వినవచ్చిన కర్తల నామె యాచరించెడి దనుటవలన నితరులు పనిఁబూని తెలి పినట్టియు గురుజనాదు లాదేశించినట్టియుఁ గర్తల నామె యాచరించుట కై ముతికన్యాయసిద్ధమై సంతానకాంక్షాస్వరూపరహస్యము తేటతెల్లమయి ప్రకృ తమున నెంతయు నింపు నాపాదించుచుండుటంబట్టియు నిట 'వించిన'యను పాఠమే శ్రీనాథప్రయుక్తము గాఁబోలు నని నాయుద్దేశము.

(5) కవిజనాశ్రయము.

కోమలీవృత్తము. జననుతకీర్తి నజాయగణంబుల్
ఘనంబుగా జభసరకారంబుతో
ననుపములై యుభయార్థములందున్
బెనంగఁ గోమలి యనుపే రొప్పగున్." (వృత్తాధి-137 ప.)

భీమకవి వృత్తాధికారాంతమున నర్ధసమవృత్తములను స్వస్థానార్ధసమ ములు, పరస్థానార్ధసమములు నని రెండుదెఱంగులుగ విభజించి వాని కొఱు దాహరణంబులఁ జూపి యుండెను. అం దిది నాల్గవయుదాహరణము.

ఇప్పట్టున భీమకవి తానావఱకు నిర్దేశించినవృత్తముల సమ్మేళనముచే నీయర్ధసమవృత్తము లేర్పడు నని తలంచెనే గాని యనిర్దిష్టపూర్వము లగు

నూతనవృత్తములచే నివి యేర్పడునని తలంచియుండలేదు. ఈనియమము ప్రకృతపద్యముగాకగక్షిన వైమలక్ష్యములందును నిందుఁగూడ విషమపాదములందును సుస్పష్టముగ నగపడుచునేయున్నది. ఈలక్ష్యమున సమపాదములమాత్రము ముద్రితపాఠమునుబట్టి పయినియమమునకు భంగము వాటిల్లినది. గ్రంథప్రకాశకులు దీనిని గుర్తించియు సవరింప నాధారము లభింపక "ఇదియు జగతీచ్ఛందస్సులోనిదే. పొరపాటున వ్రాఁతప్రతులలోఁ బరస్థానార్ధసమవృత్తములలో నుదాహరింపఁబడి యుండును. విషమపాదములు తోదకవృత్తమునకుఁ జేరినవి." అని యీపద్యమునొద్ద వ్రాసియుండిరి.

భీమకవినియమము సురక్షిత మగుట కాధారముగ నేదేని పాఠభేదము లభించునో యనుతలంపునఁ బరిషద్గ్రంథాలయమునఁ దాళపత్రమాతృకలఁ బరిశీలింప నందొకదాన నీక్రిందిరీతిని భిన్నపాఠము లభించినది. (ఈ ప్రతి కవిజనాశ్రయముద్రణానంతరము పరిషత్తునకు సేకరింపఁబడియుండవచ్చును.)

"జననుతకీర్తి నజాయగణంబుల్, ఘనంబుగా జభసజగ వ్రజంబుతో
ననుపము లైయుభయార్థములందుర్, బెనంగికోమలియను పేరొడంబడుర్"

ఈపాఠమున నిందలిసమపాదములు భీమకవిచే నిర్దిష్టపూర్వ మగురుచిరవృత్తమునకు సరిపడియుండుటంజేసి యిదియే కవిప్రయుక్తముగ నిర్ణయింపవలసియున్నది. దీనివిషమపాదములు 12 వ ఛందస్సునకును సమపాదములు 13వ ఛందస్సునకును జేరి యుండుటచే నిది పరస్థానార్ధసమ మని భీమకవి యాశయము. పాఠము భిన్నముగ నున్నను దక్షిణవ్రాఁతప్రతులలో నెల్ల నిది పరస్థానార్ధసమములలో నుదాహరింపఁ బడియుండుట గూడ నిదియే కవిప్రయుక్తమనుట కెంతయు సాధక మయి యున్నది. మఱియు భీమకవి స్వస్థానార్ధసమములకు నాల్గిటిని బరస్థానార్ధసమములకు రెంటిని నుదాహరణములఁ జూపెననుటకంటె నొక్కొకజాతికి మూఁడేసియుదాహరణము లొసంగె ననుట యెంతయు సంభావ్యము. ఉచితము. కావునఁ బయిరీతిని ముద్రిత మగు పాఠమును సవరింపవలయు నని నాయభిప్రాయము.

ఈపాఠపరిశీలనమునందలి నాయూహలను బండితులు విమర్శింపవిన్నవించుచు నీసమావేశమునఁ గలవ్యాససంకోచనియమముచే నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

వ్యాసకర్తగారి యభిప్రాయములను కృతజ్ఞతాపూర్వకముగఁ గైకొని ద్వితీయముద్రణకాలమున విమర్శింతుము. ప. అ.

శ్రీరస్తు.

ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారవిమర్శనము.

—। కావ్యతీర్థ రావాడ వేంకటరామశాస్త్రిగారు, బళ్లారి ।—

సారస్వతాపణమునందలి గ్రంథరత్నములకు విమర్శనలు సానలవంటివి. మణులు సానకుఁబెట్టి, తరచుకొలఁది నిగ్గుల నెట్లీనుచుండునో యట్లే గ్రంథరత్నములు విమర్శించిన వకొల్లల వెలయుచుండును. కావుననే పాశ్చాత్యపండితులు షేక్సుపియర్ మున్నగుమహాకవుల గ్రంథములను విస్పష్టముగ విమర్శించుచుందురు. మనదేశమునం దీవిమర్శించు పద్ధతి మహాకవి శ్రీక్షేమేంద్రుని కాలమునుండి వచ్చుచుండినను పాశ్చాత్యదేశమునందువలెఁ దగినంత యభివృద్ధిని గాంచలేదు. ఇప్పు డిప్పుడు మనపండితులుగూడ నీత్రోవఁ ద్రొక్కుచుండుట శంస్యము శ్రేయస్కరమును. కాని విమర్శకుఁడు మాత్రము ప్రాతపద్ధతులను భూషించుటయు, క్రొత్తపద్ధతులని దూషించుటయుఁ జేయక ప్రాచీనార్వాచీనమార్గముల రెంటిని జక్కఁగ నెఱింగి నిష్పక్షపాతమతి యై విషయనిర్ణయ మొనర్ప వలయును. ఈసంగతినే శ్రీకాళిదాసమహాకవి మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటక ప్రస్తావనావ్యాజమున నిట్లు చాటి చెప్పె. "పురాణ మిత్యేవ న సాధు సర్వం నచాపి కావ్యం నవమి త్యవద్యం, సంతః పరీక్ష్యాన్యతర ద్భజంతే మూఢః పర ప్రత్యయనేయబుద్ధిః" అని.

శ్రీయుత జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రమోదూతనామసంవత్సర మార్గశిరపుష్యమాసములలో వెలువడిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో "ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారము" అనువ్యాసమును రచించిరి. ఆవ్యాసముపైననే యీవిమర్శనము చేయంగడంగితి. పాఠకమహాశయుల సావధానతఁ బ్రార్థించువాఁడ.

ప్రప్రథమమున శ్రీపంతులవా రిట్లనిరి. "మహాకవిభవభూతిరచితోత్తర రామచరితనాటకములోని ప్రధానరసము కరుణమా విప్రలంభమా యను విచారము కొంతకాలముక్రిందట బయలుదేఱినది. పూర్వలాక్షణికు లేమి, వ్యాఖ్యాత లేమి కరుణరసమే నాటకమునందుఁ బ్రధానరస మని గ్రహించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇటీవల నాటకములోని ప్రధానరసము చతుర్విధ

విప్రలంభశృంగారములలో నొకటి యగుకరుణవిప్రలంభము గాని కరుణము గా దనువాదమును బయలుదేఱినది. ఈవాదము చేయువారిలో నుత్తరరామ చరితమునకు 'కల' యనువ్యాఖ్యానమును రచించిన శ్రీమదద్దంకి తిరుమల కుమార తాతాచార్యులుగారు ప్రథములు. వీ రీవాదమును 'ఏకోరసః కరుణ ఏవ' ఇత్యాది శ్లోకవ్యాఖ్యానమునఁ బ్రపంచించిరి. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగా రీమతమునే తాము రచించిన యాంధ్రోత్తరరామ చరితనాటకపీఠికలో విపులముగాఁ జర్చించి సిద్ధాంతీకరించిరి. ఈయర్థమునే సాధించుచు కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రులుగారు శుక్లసంవత్సర ఆషాఢశ్రావ ణములలో వెలువడిన భారతిపత్రికలో నొకపెద్దవ్యాసముం బ్రకటించినారు. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు నీమతమును బ్రతిపాదించువా రీముగ్గురే"అని. ముగ్గురే యననేల? ఉత్తరరామచరితనాటకమునకు ఉత్తరదీపికాఖ్య వ్యాఖ్యను రచిం చిన శ్రీగురునాథ విద్యానిధిభట్టాచార్యులును, సాహిత్యదర్పణమునకు కుసు మప్రతిమాఖ్య వ్యాఖ్యను రచించినట్టియు శబ్దాచార్య కావ్యతీర్థ మహోప దేశికా ద్యనేకబిరుదాంచితు లగు శ్రీహరిదాససిద్ధాంతవాగీశ భట్టాచార్యు లును, ప్రబంధకల్పలతికాఖ్యసాహిత్యగ్రంథవిమర్శకర్త లగు శ్రీయుత రేవతీ కాంతభట్టాచార్యులును, వారు వీ రననేల యించుమించుగా కావ్యనాటకాదు లకు నిరుపమ మగుసరసవ్యాఖ్యానముల రచించు సుప్రసిద్ధవంగీయపండితులం దఱును గూడ నీకరుణవిప్రలంభమతమును బ్రతిపాదించువారే. కావున బహు దినములుగ నవీనాలంకారికులకు సమ్మతం బగుమతంబ యిది యని శ్రీపంతు లువారు తెలిసికొనఁ బ్రార్థితులు.

మఱియు, పంతులవారు తమవ్యాసమును "ఈనవీనమతముయొక్కయుఁ బూర్వమతముయొక్కయు బలాబలముల విమర్శించి యేది నిలువఁదగినదో నిర్ణ యింపవలసియున్నది." అని ప్రారంభించి మధ్యలో నుత్తరరామచరిత్రనాటకము నందలియితివృత్తమునకును, శ్రీవాల్మీకిరామాయణమునందలి యితివృత్తము నకును, గలవ్యత్యాసమును నిరూపించి పిదపఁ గేవలకరుణరసమునకును విప్ర లంభశృంగారమునకును గలతారతమ్యాదులఁ బ్రాచీనలక్షణానుసారముగఁ బ్రపంచించి చిట్టచివరకు "ఏవిధమునఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమవిషయ ములో రామునకు సమీహ గాని ప్రత్యాశ గాని యున్న దనుట కాధార మేమి యు లేదు. కావున నీనాటకమునందుఁ బ్రధానరసము కరుణమే" యని

సిద్ధాంతీకరించి ముగించిరి. నాటకేతివృత్తమునకును రామాయణేతివృత్తమునకును గలవ్యత్యాసమును నిరూపించువిషయము గాని కేవలకరుణమునకును విప్రలంభశృంగారమునకును గలతారతమ్యమును విస్తరించువిషయము గాని వివాదగ్రస్తము కానందున నావిషయములఁ దడవికొనక యీనాటకమునందుఁ బ్రధానరసము కరుణమే యనుసిద్ధాంతవాక్యము, దీనికి నుపష్టంభకములుగా నుండు వీరియితరవాక్యములును, విమర్శింపఁదగినవి. కావున నవ్వానినించుక చర్చింతము. వీరిసిద్ధాంతసౌధమునకు సీతాపునస్సమాగమవిషయములో రామునకు సమీహా గాని ప్రత్యాశ గాని లే దనుటయే పునాదివంటిది. ఈపునాది యెంతబంధురముగ నున్నదో పరీక్షింతము.

ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁ గూడుకొననిదియుఁ బరిమితము నగుమనోవికారము శోకము. ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁగూడుకొనినదియు నగుమనోవికారము విప్రలంభశృంగారము. నిశ్చయజ్ఞానము లేక జీవితసందేహ మున్నచో రతిశోకముల రెండింటికిఁ బ్రాధాన్య ముండును గావున నారసము కరుణముకంటెను విప్రలంభముకంటెను విలక్షణమైన కరుణవిప్రలంభ మగును. ఇదియే కేవలకరుణ, కేవలవిప్రలంభ, కరుణవిప్రలంభముల స్వరూపము. ఇట్లుండఁగా నిష్టజనవిరహితరామవిలాపసంగతమై యంతర్నాటికామూలమున సీతారాముల పునస్సమాగమసంకలితమగునుత్తరరామచరితనాటకము నామూలచూడముగ నాశ్రయించిన ప్రధానరస మేది యని ప్రశ్నింప- రతియన నిష్టసమాగమాభిలాష కావునఁ దాదృశరతి రామునిశోకానుభవకాలమునందు లేదు గనుక ప్రధానరసము కేవలము కరుణ మని చెప్పుట కాని, పునస్సమాగమముచే నిట రతి యనుభవింపఁబడుచున్నది గాన కేవలవిప్రలంభశృంగార మని వచించుట గాని మిక్కిలి యసమంజసము. ఎందు కందురా- కేవల నరాకారమును, గేవల సింహాకారమును గాకుండ భగవంతుని యొకానొక ధర్మద్వయవిశిష్ట మగువిజాతీయాకృతిని గూర్చి నరుఁడని వ్యవహరించుటకుఁ గాని సింహమని వ్యవహరించుటకుఁ గాని వలనుపడక నరసింహాదిశబ్దములు మాత్రమే తాదృశధర్మద్వయవిశిష్టవిజాతీయభగవద్వ్యక్తి బోధకము లెట్లగునో అట్లే శోక, రతి, స్థాయికవిజాతీయరసాశ్రిత మగునీనాటకమునందలి ప్రధానరసము కేవలకరుణ మనిగాని, కేవలవిప్రలంభ మని గాని వ్యవహరించుటకు వీలుపడక యుభయస్థాయిక

మగు నొకవిజాతీయరస మనియే చెప్పవలయును. ఆవిజాతీయరస మెద్ది యన-పరిశేషాత్ కరుణవిప్రలంభాఖ్య మైనదియే యది యని వచింపక తీరదు. రసచంద్రికాకారునిమతము కూడ నిదియె. ఈరసచంద్రికాకారుని మతమును శ్రీపంతులువారు తమవ్యాసమున నాంధ్రానువాదముతో దృష్టాంతప్రదర్శన పురస్సరముగఁ జక్కఁగ వివరించిరి. కాని కేవలకరుణరసవాదు లగు పంతులవారు, ఈమతమును గూర్చి యెట్టిదోషోద్ఘాటన మైనను సలుపరైరి. కాని కరుణవిప్రలంభములు రెండును బ్రధానములే కావున నొకదాని కొకటి యంగము కానేర దనిరి. కరుణవిప్రలంభవాదు లీ రెండింటికిని నుత్తరరామ చరితనాటకమునఁ బ్రత్యేకత నంగీకరింపక, ఉభయస్థాయిక మై కరుణ విప్రలంభాఖ్య మగునొక్కరసమునకే ప్రాధాన్య మొప్పుకొనిరి. కావుననే శ్రీయుత రేవతీకాంతభట్టాచార్యులు, స్వకృతకల్పలతికాఖ్యగ్రంథమున నుత్తరరామచరితమును విపులముగ విమర్శించుచు నాయకాది సిద్ధాంతావసర మునఁ జివర కిట్లు నిగమన మొనర్చిరి. "ఈనాటకమునకు నాయకుఁడు రామచంద్రుఁడు. ధీరోదాత్తుఁడు. నాయిక సీతాదేవి స్వకీయ, ముగ్ధ. వీరలే ఆలంబన విభావములు. రమణీయవస్తుదర్శనాదు లుద్దీపన విభావములు. మోహవిలాపాదు లనుభావములు. విషాదాదులు వ్యభిచారిభావములు, రతి స్థాయీభావము, కరుణవిప్రలంభాఖ్య శృంగారరస మంగి, వీరాదు లంగరసములు. రీతి పాంచాలి, గుణము మాధుర్యాఖ్యము. ప్రస్తావన ప్రయోగాతిశయస్వరూపము. అని యిట్లు విప్రలంభవాదులుకూడ నుత్తరరామ చరితమునఁ గరుణమునకును విప్రలంభమునకును అంగాంగీభావము నంగీక రింపక యుండఁగా నివి యొకదాని కొకటి యంగము కానేర వని నుడువుచుఁ బంతులవా రేల పిష్టపేషణ మొనర్చిరో తెలియకున్నది.

మఱియు, ఆకాశవాణి పలికినపిదప సంగమప్రత్యాశచేత రతి పుట్టినం దున నాయాకాశవాణీభాషానంతరరసము శృంగార మనియుఁ దత్పూర్వాను భూతరసము కరుణ మనియు వచించు ప్రాచీనులమతమునం దీయస్వారస్యము కూడఁ గలదు. అదేదియన, ఉదాసీనపురుషమరణవిషయమునందు నుదాసీను రాలగు స్త్రీకి శోకము సంభవింపదు కావున నచ్చట మొదట నొకరతి నంగీక రింపవలయును. ఆకాశవాణీశ్రవణానంతర మొకరతి నంగీకరింపవలయును. ఇట్లుభయతః పుట్టుచుండెడు రతులవలన మధ్యవర్తి యగుశోకము, అస్థాయీ

ప్రాయాకృత మగుటచేఁ దన్నిబంధ మగుకరుణ మేయంశమందును బుట్టకపోవు ననునదియే. రెండియుఁ, బూర్వాపరవృత్తాంతాభిజ్ఞు లగు సామాజికులమనస్సులయందు శోకమిశ్రితరతిభావమే స్థాయియై యావిర్భవించును గనుక సర్వాంశమందును కరుణవిప్రలంభాఖ్యమగు నొక్కరసమునకే ప్రాధాన్య మంగీకరింపవలయు. ఈవిషయమునే శ్రీహరిదాససిద్ధాంతభట్టాచార్యులవారు సాహిత్యదర్పణములోని "కిం చాత్ర ఆకాశసరస్వతీభాషానంతరమేవ శృంగారః" అను మూలపఙ్క్తికి వ్యాఖ్యాన మొనర్చుసందర్భమున వివరించుచు, "ఉత్తరరామచరితేపి అనయైవ రీత్యా కరుణవిప్రలంభః ప్రధానరస ఇతి బోద్ధవ్యం" అనిరి.

ఇఁకఁ బంతులవారు సౌలభ్యమునకై విషయమును మూఁడుభాగములుగ విభజించి చర్చించినయంశముల విమర్శింతము. అందులో మొదటియంశముభయవాదిసమ్మత మగుటంజేసి దాని నిట వివరింప నక్కఱలే దాయె. సీత జీవించియున్న దని కాని మృతినొందిన దని కాని నిశ్చయజ్ఞానము గాని దృఢప్రత్యయము గాని రామున కుండెనా లేదా యనునది ద్వితీయాంశము. ఈ యంశమును జర్చించునపుడే పంతులవారు నాటకములోని రామవిలాపవాక్యము లన్నింటిని ఆంధ్రానువాదసహితముగ నుదాహరణముగ నిచ్చి యెట్టతుదకు నేవిధమునఁ జూచినను రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయ మున్న దని సహృదయులకుఁ దోఁపకపోవ దని సెలవిచ్చిరి. రామున కిట్టిదృఢప్రత్యయమే యున్నచో నతఁడు కేవలపామరమానవునివలె నట్లు విలపించియేయుండఁ డనుకారణముచే నాటకములోని రామవిలాపవాక్యముల కన్నిటికిని నసాంగత్య మేర్పడును. కనుక సీతామరణమునందు రామునికి దృఢసంభావన యున్న దనియే వచింపవలయుఁగాని దృఢప్రత్యయ మున్న దనరాదు. ఈయభిప్రాయముచేతనే కాఁబోలు శ్రీగురునాథవిద్యానిధిభట్టాచార్యులుగారు స్వవిరచితోత్తరరామచరితనాటకపీఠికలో "అత్ర కరుణవిప్రలంభాఖ్య ఏవ రసః ప్రధానం. సీతాయాః శరీరపరిహారస్య దృఢం సంభావనయా వికలీభూతస్య శ్రీరామచంద్రస్య దేవాదికరుణావశాత్ పునః మేలనసంభవాత్" అని యిట్లు స్వాశయమును స్పష్టపఱిచి తరువాత "అత్ర అభియుక్తాః లోకాంతరం గతవతీ" ఇత్యనేన నాయకస్య నాయికాయావా మరణస్య సత్యం భూతత్వే వ్యాఖ్యానే ప్రకృతే ప్రవాసాఖ్యో విప్రలంభభేదః నాయకేన నాయికయావా సంభావ్యమానత్వే వ్యాఖ్యానే కరుణవిప్రలంభ ఇతి వదంతి." అని లిఖించిరి. కావున రాము

నకు సీతామరణమందు దృఢప్రత్యయ మున్నదని చెప్పినను, దృఢసంభావన కలదని వచించినను నేదో యొక విప్రలంభభేదమే యగుటచే శుద్ధకరుణరస వాదులగు పంతులవారి కోరిక నెఱవేఱలే దని వ్రాయుటకు మిక్కిలి చింతిల్లు చున్నాఁడ.

పంతులవారు రామునకు సీతాసమాగమప్రత్యాశ యుండెనా లేదా యనుమాఁడవయంశమును విమర్శించుసందర్భమున ని ట్లనిరి. "సీత జీవించి యున్న దనునిశ్చయజ్ఞానము గాని సందేహము గాని యొకవేళ రామున కున్న దనుకొన్నను దానిమూలమునఁ బ్రత్యాశ యున్న దని చెప్పనవకాశము లేదు. ఏలన సీత పవిత్రచరిత్ర యని యెఱింగియుండియు లోకు లామెపై నారోపించిన దోషమునుబట్టి లోకానురంజనమే పరమధర్మ మని యెంచి ప్రాణసమానురాలైన యామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యాభార్యను దీసికొని వచ్చి యామెతో సంసారము సేయఁదలంచు నని యూహించుట కవకాశము లేదు. అట్టితలం పేమాత్రము రామున కున్నను ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవలసి వచ్చును. అట్టితలంపే రామున కున్నచో నశ్వమేధసంకల్పకాలమునం దామెను దెచ్చుటకై యత్నము చేసియుండును. అట్లుచేయక సీతాప్రతికృతితోఁ గూడి యాగ మొనర్చెను." అని. ప్రత్యాశ యున్నదని చెప్పుట కవకాశమే లేదఁట. సీతామరణ విషయమునందు సంభావన గల రామునకుఁ బ్రత్యాశయుండినను నుండవచ్చు నని యెందు కనఁగూడదు? లోకానురంజనార్థమై యామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యామెతో సంసారము చేయకపోవచ్చును గాని సంసారము చేయఁదలంపకుండు టెట్లు? ఇట్టి తలం పున్నమాత్రనే రాముఁడు ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవునఁట. అట్టిరాముఁ డామెకొఱ కంతగా నేలవిలపించెనో, ఇదియాతని ధీరోదాత్తత్వమునకు భంజకము కాదా? మరణమునందు దృఢసంభావన యుండుటచేతనే యాగసంకల్పకాలమునం దామెను దెచ్చుకొనకపోయియుండవచ్చును కావున నిప్పట్టునఁ బంతులవారివాద మాపాతరమణీయ మనక తప్పదు.

మఱియుఁ బంతులవారు వేఱొకవాదము విప్రలంభవాదుల కసమాధేయ మని యెంచి యిట్లు నుడివిరి. మృతినొందినభార్యకుఁ బ్రతికృతి చేయించి యదియే సహధర్మచారిణిగా యజ్ఞ మొనరించుట ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధము కావున సువర్ణవికార మగు సీతాప్రతికృతితో నశ్వమేధము చేయఁబూనిన రామునకు

సీతాజీవితత్వనిశ్చయ మున్న దనకతప్పదు. దీనికిఁ బ్రమాణముగా "యస్య భార్యా విదూరస్థా పతితా దూషితాపివా అనిచ్ఛుః ప్రతికూలావా తస్య ప్రతి కృతౌ క్రియా" అనుశ్లోక ముదాహరింపఁబడినది. సీత జీవించియున్న దనుకొన్నను నీధర్మశాస్త్రవాక్యమున కిచ్చటఁ బ్రవృత్తి యెట్లో విప్రలంభవాదులు చెప్పవలసియున్నది.'' అని రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయము లేనందున ధర్మశాస్త్రోక్తరీత్యా ఆమెప్రతికృతిని జేయించుటలో నాక్షేపమేమి యు లేదు. ఇఁక జీవించియుండిన నేల రక్షింపరా దన్నచో లోకానురంజనార్థమై త్యజింపఁబడిన సీత సమీపస్థ యయ్యు దూరస్థయే యగుచున్నది. కావున నిట్లు దూరస్థ యైనసీతకుఁ బ్రతికృతి చేయించి రామచంద్రుఁడు ధర్మశాస్త్ర సరణిని, జనానురంజనమార్గమును నతిక్రమింపక వర్తించెను. ఇదియే విప్రలంభవాదుల సమాధానము.

ఇట్లు విమర్శించుకొలఁదియుఁ గరుణవిప్రలంభవాదుల వాదమునకు నవ్యాహతశక్తి గల్గుచుండ నుత్తరరామచరితనాటకమునందుఁ బ్రధానరసము కేవలము కరుణ మనివచించుట సాహస మగునో కాదో సహృదయులే నిర్ణయింతురుగాక.

ఆంధ్రవ్యాకరణముల ధోరణి.

ఎండమూరి వేంకటరమణగారు, బి. ఏ. కాకినాడ.

మానవప్రపంచమునఁ బరస్పరభావ వ్యక్తీకరణసాధనము భాష. అట్టి భాష జనస్థలభేదంబులఁ బట్టి యనంతస్వరూపంబులు దాల్చియున్నది. అందుఁ గొన్ని కేవలవాగ్రూపంబులుగను, గొన్నివాగ్లిఖితరూపంబులుగను విలసిల్లుచున్నవి. రెండవతరగతికిఁ జెందినభాషలలో నాంధ్రభాషయొకటి. ఇదిసంస్కృతప్రాకృతభాషలనుండి జన్మించి, తమిళాదిదేశభాషలకంటె నవీనమయ్యు "దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స" యని ప్రాచ్యులచేఁ గీర్తింపఁబడుటయే కాక పాశ్చాత్యులచేఁ గూడ "Italian of the East" అని ప్రసంశ నందినది. ఇట్టిమనభాషనుఁ బ్రథమాచార్యుఁ డగునన్నయభట్టు కాలమునుండి నేఁటి దనుక శబ్దానుశాసనములు రచింపఁబడుచు వచ్చినను నాంధ్రభాషలో నాంధ్రభాషకు సమగ్రమైన వ్యాకరణము లేదని యే చెప్పవచ్చును. ప్రస్తుతము మనవ్యాకర్త లీకొఱఁతఁ దీర్చుటకు బదులు తమ యనన్యశేముషీసంపత్తులను ఫలరహితము లగు వృథావివాదములకు వెచ్చించుట విచారకరము. నన్నయ మొదలు నేఁటిపర్యంతమును గలవ్యాకరణాభివృద్ధిని సూక్ష్మముగఁ దెల్పి, ప్రస్తుతాంధ్రవ్యాకరణప్రపంచమునఁ గలభిన్నమతముల నందందుఁ బొందుపఱిచి తన్మతయాథార్థ్యమును వివరించుటయే ప్రస్తుతవ్యాసోద్దేశము.

వ్యాకరణావశ్యకత:— లిఖితస్వరూపముగలప్రతిభాషయందును 'విశ్వశ్రేయంబు' లగుకావ్యంబులు రాజిల్లుచుండును. తత్కావ్యభాషకెల్ల నియమంబావశ్యకంబు. తన్నియమవివరణమే వ్యాకరణము. కావున ప్రతిజీవద్భాషకును వ్యాకరణం బావశ్యకంబు. నియమాతీతుల మనుకొను నియమవిహీనుల మాట యటుంచి యెల్లబుధలోకమునకును వ్యాకరణం బావశ్యకంబు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి:—వ్యాకరణశాస్త్రమున నాంధ్రభాషకు నన్నయభట్టు ప్రథమాచార్యుఁడుగను నన్నయార్య రచితాంధ్రశబ్దచింతామణియే తెలుఁగుబాసకుఁ బ్రథమవ్యాకరణముగను గన్పట్టుచున్నది. ఇది సంస్కృతభాషయందు రచియింపఁబడి, యైదుపరిచ్ఛేదములతో నొప్పుచున్నది. ఇందలి సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమున భాషోత్పత్తి,వర్ణనిర్ణయము, పూర్ణార్థానుస్వారవిషయము,

అంతస్థాక్షరలఘ్వలఘునిర్ణయము, వ్యాకరణపారిభాషికాఖ్యావివరణము, చతు
ర్విధభాషానిర్వచనమును గలవు. సంధిపరిచ్ఛేదమున నచ్సంధులును, ప్రకృతిసం
ధులును, విసర్గామ్రేడితాహమాదిశబ్దసంధులును, గర్భధారయసమాససంధులు
ను మాత్రము సూత్రముగఁ జెప్పినాఁడు. అజన్తపరిచ్ఛేదమున నాంధ్రవిభక్తు
లును నజన్తసంస్కృతశబ్దాంధ్రీకరణప్రకారమును దెల్పి, యాంధ్రశబ్దములకు
లింగవచనవిభక్త్యనుశాసన మొనర్చి హలన్తపరిచ్ఛేదమున గుణవదగుణవచ్ఛబ్ద
ములకును యుష్మదస్మచ్ఛబ్దములకును నాంధ్రరూపవిశేషములను బహ్వేకవచ
నవిభక్తిప్రత్యయములను దెల్పి, యాంధ్రభాషాపరిదృశ్యమానసమాసములను
జేర్చాని వానిని ముగించినాఁడు. క్రియాపరిచ్ఛేదమునం దుపకృతిపరిణతిసంవృ
తిభేదంబులగు త్రివిధక్రియలవివేకమును, దత్సమక్రియాభూతతద్ధర్మభవిష్యద్వ
ర్తమానార్థకప్రత్యయములను వివరించి, క్రియాబహ్వేకవచనరూపంబులు
దెల్పి, క్త్వా, ప్రశ్న, కర్మణి, వ్యతిరేక ప్రార్థనానంతర్యార్థకరూపముల విధం
బెఱింగించి, తత్సమక్రియలకువలెనే దేశ్యక్రియలకుఁ గూడ నత్త్వాదికార్యము
లగు నని తెల్పి, "పర్యాప్తో మస్మతేతు సత్కృతః" అని సిద్ధాంతీకరించి
యాతఁ డీగ్రంథము సమాప్త మొందించెను. ఇది భాషానుశాసనము కాఁగల్గి
నను కేవలసూత్రప్రాయమును లక్ష్యవిహీనము నగుటచే నాంధ్రభాషాకోవిదు
లకుఁ దక్క భాషావిద్యార్థి కంతగా నుపకరింపదు.

అథర్వణకారికావళి:--ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సమగ్రమైన వ్యాకరణము
కా దని యెల్లరకును దెలిసినవిషయమే. కావునఁ దల్లోపమును నివారింపం
బూని యథర్వణాచార్యుఁడు నన్నయభట్టీయమందుఁ జెప్పఁబడని విశేషాంశ
ములను, దనవ్యాకరణమునఁ జేర్చి నాఁటికిఁ గల భాషాస్వరూపమునుఁ బూ
ర్తిగ వివరించెను. అందువలననే యాతఁడు దనకారికల కాదియందు-

"శ్రుతేఽపశబ్దే స్వోక్తేచ ప్రమాదాత్పాణినిం స్మరేత్
అథవా ఫణినా మీశం చింతయే ద్భాష్యశో బుధః
ప్రాకృతే షడ్విధేచాపి వాల్మీకిం వా మహేశ్వరం
ధ్యాయే దత్ర తు* మామేవ స్మరే త్పండితసత్తమః"

అని చెప్పుటచే నాంధ్రభాషయం దపశబ్దము భ్రాంతివలన వినఁబడి

* ఇచ్చట-తు శబ్దమువలన నన్నయభట్టునుఁ గూడ స్మరింపవలయుననుట. (కవిజనరంజ
నటీక.)

నప్పుడు నన్నయభట్టును దన్నును స్మరింపవలయు నని చెప్పినాఁడు. దీనివలననే యాంధ్రభాషకు నన్నయభట్టు ప్రథమాచార్యుఁ డనియు నథర్వణుఁడు ద్వితీయాచార్యుఁ డనియుఁ బ్రసిద్ధిగలదు. అంతియగాక నన్నయభట్టీయమును దన కారికలచేఁ బూర్తిసేయుటకుఁ గాఁబోలు నథర్వణుఁడు దనకారికలనుగూడ సంజ్ఞాసంధ్యజన్తహలన్తక్రియా పరిచ్ఛేదములుగా విభజించియున్నాఁడు. నన్నయభట్టాంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ దనకంటెఁ బూర్వలాక్షణికుఁ డగుకవి భల్లటునిఁగూర్చి ప్రసంగించినట్లే, యథర్వణుఁడు గూడఁ దనకాలమునాటికిఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన హరిశృంగారభూషణాదిలాక్షణికులఁ బేర్కొని తన్మతముల నచ్చటచ్చట వివరించియున్నాఁడు. మఱియు నీతఁడు—

"నివారణాయ తస్యైవ ప్రవృత్తి ర్విదుషా మహాన్
తదర్థమేవహి వయం భూయసా ప్రయతామహే"

అని చెప్పుటచే నన్నయాదుల యనుశాసనము నతిక్రమించి నాఁటి కాలమునఁ గొన్ని గ్రామ్యప్రయోగములు దొరలుచుండె ననియు నందువలనఁ దాను, సాధువు లగువిశేషప్రయోగములను వివరించి, భాషను సమగ్రముగా శాసించుటకు నీవ్యాకరణము రచించె ననియుఁ దోఁచుచున్నది. దానం జేసియే తాను ము న్నొకవ్యాకరణము (త్రిలింగశబ్దానుశాసనము) రచించినను విశేషప్రయోగములనుఁ దెల్పుటకు దీనిరచించె నని తేటపడుచుండుటచేతను, హేమచంద్రాదులగు నితరభాషాలాక్షణికులును నొక్కొక్కలక్షణగ్రంథము రచించి యంతటఁ దృప్తిపొందక, వేఱ విశేషవిషయములను వివరించి ప్రత్యేకలక్షణగ్రంథంబులు రచించు నాచార ముండుటచేతను, నథర్వణుఁడు త్రిలింగశబ్దానుశాసనము రచించియు మరల నీకారికావళి నేల రచించె నను కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగముగారి యుక్తి సహేతుకము కాదేమో యని తోఁచుచున్నది. అథర్వణుఁడాంధ్రశబ్దచింతామణిలోనివిశేషములుచాలవ్రాసినను, నచ్చటచ్చట నందులోఁ గలవిషయములను ముచ్చటించియున్నాఁడు. కావున, "నాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని లక్షణవిశేషములు మాత్రమే యథర్వణకారికలలో నగపడుచున్న" వను మ॥ రా॥ శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారివ్రాఁత "ప్రమాదో ధీమతామపి" యన్నట్లు ప్రమాదజనితము కావచ్చును. దీని కుదాహరణముగా, "ఇచ్ఛ విభక్త్యన్తిమస్య" అను నాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని సూత్రమే, యథర్వణుఁడు "ఐసిచేతయోః తథా తో డవిభక్త్యేచ సమాసే కవి

నస్మృతే" యని చెప్పినాఁడు. నన్నయ విడిచినట్టియు, నథర్వణుఁడు పూర్తి
గావించినట్టియు విషయముల నొకటి రెండు స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ జూపి,
యాతని ప్రసక్తి నుండి విరమించెదను. సంధిపరిచ్ఛేదమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి
లోని "లోపో నమ ఆటకే విసర్గస్య" యను సూత్రమునకు నోత్వాగమము
గూడ, గలిపి వికృతివివేకకారుఁడు "నమశ్శబ్దవిసర్గస్య లోప ఓత్వమపీష్యతే"
యని పూర్తిఁ గావించినాఁడు. ఆ ధశబ్దచింతామణిలోని "నవికృతిశబ్దాత్పరత
స్సంస్కృతికానాం భవన్తి గసడదవాః" అను సూత్రమును విశేషించి, "వికృతిః
పరుషాశ్చ స్యుస్స్యుస్త ఆద్యపదాదిగాః నవో గసడదాస్సైకే పరుషాః ప్రథ
మా హితాత్" అని తాను విపులముగా నెల్లడించినాఁడు.

ఆంధ్రభాషాభూషణము:—ఇది యభినవదండియని పేరుగాంచిన "వివిధ
కళానిపుణు" డగు కేతన రచితము. ఆంధ్రభాషకు నాంధ్రభాషలో వ్యాకరణము
వ్రాసిన ప్రథమవైయాకరణుఁ డితఁడే. కావున నీతనికృతి యెంతయుఁ బ్రశంస
నీయము. "మున్నుఁ దెనుఁగునకు లక్షణ మెన్నఁడు నెవ్వరునుఁ జెప్ప రేఁజె
ప్పెద" నని చెప్పికొనుటలో నాంధ్రభాషలో మున్నెవ్వరునుఁ జెప్పియుండ
లేదనియే కేతన యభిప్రాయ మని తెల్లమగుచున్నది.

"తత్సమంబునాఁగఁ దద్భవం బన నచ్చ, తెనుఁగునాఁగ మఱియు దేశ్య మనఁగ,
గ్రామ్యభాషనాఁగఁ గల వైదు తెలుఁగులు"

అని చెప్పుటచే నన్నయగారి "తజ్జా సమాశ్చ దేశ్యా గ్రామ్యాశ్చేయం
చతుర్విధా భవతి ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యాస్తు సమాః ప్రవాహినీ దేశ్యా"
అనుసూత్రము మాఱి, దేశ్యభాష ద్వివిధముగా వివరింపఁబడెను. దీనికిఁ గార
ణము నాఁటి కచ్చతెలుఁగుపలుకుల వాడుక యధికమై యుండనోపు. కేతన
సంస్కృతభాషాప్రయోగమునందే గాక రచనాప్రణాళికయందుఁ గూడ నన్న
యాదుల పద్ధతినుండి భేదము కలిగియున్నాఁడు. ఈఁడు, గాఁడు, ఆడు, అరి,
యనుప్రత్యయముల, నమి, యమి, తన, మను వర్ణకములను, దింట, కంట, యను
కృత్తుల నాంధ్ర వ్యాకరణమునందు వివరించిన ప్రథమవ్యాకర్త యితఁడే. ఇంతి
యగాక పెడతలమొదలగు నుదాహరణములతో నవ్యయీభావసమాసము
నాంధ్రవ్యాకరణమం దితఁడే మొదటఁ జేర్చెను. ఈవిషయము నాంధ్రకౌ
ముదీకారుఁడు విశేషముగాఁ జర్చించియున్నాఁడు. మఱియు,

"క. ఇనమై నుంకున కారం, బునునై వాఁడనుపదంబు మొదలివకారం

బును జఙ్ఞనకారం బగుఁ, గనినాఁ డభిమతము లోలిఁ గన్నాఁడనఁగన్”

అనుపద్యమునందు వివరించిన తెలుఁగునఁ గన్నాఁడు, విన్నాఁడు, మొదలగుపదములకు సాధుత్వము నితఁడే మొదట నిరూపించెను. ఇన్నివిధములఁ గేతనయాంధ్రవ్యాకరణలోకమున కమూల్యమైన సాయముం బొనర్చిన వాఁ డనుట కేసందియమును లేదు.

కావ్యాలంకారచూడామణి:—విన్నకోట పెద్దనకవికూడఁ దనకావ్యాలంకారచూడామణియందు నాంధ్రవ్యాకరణముఁగూర్చియొక యుల్లాసము రచించినాఁడు. ఇది యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇదియుఁ గొంచె మించుమించుగ నాంధ్రభాషాభూషణమువలెనే రచింపఁబడి, దానిపైఁ గొన్ని విశేషములను దెల్పుచున్నది.

“క. ధర శ్రీపర్వతకాళే, శ్వరదాక్షారామసంజ్ఞ వఱలు త్రిలింగా
కర మగుట నంధ్రదేశం, బనఁ దారఁ ద్రిలింగదేశ మనఁ జనుఁ గృతులన్.
గీ. తత్త్రిలింగపదము తద్భవంబగుటచేఁ
దెలుఁగు దేశమనఁగఁ దేటపడియె
వెనుకఁ దెనుఁగుదేశమును నండ్రు గొంద ఱ
బ్భాసపంచగతులఁ బరఁగుచుండు” ననుటచే నాంధ్రదేశ విస్తారమును మొదట నీతఁడే నిర్వచించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. తనకాలమునాఁటికి శుద్ధాంధ్రకావ్యములు లేమిం జేసి తత్సమమునకు లక్షణముఁ జెప్పి ‘తత్సమహీనకావ్యరతియు లేద’ని చెప్పెను గాని, తదనంతరలాక్షణికాగ్రగణ్యుఁడైన కూచిమంచి తిమ్మకవి తనకు నచ్చతెనుఁగునందుఁ గలయభిరుచిని వెల్లడించుచు ననేక గ్రంథములు రచించి, కేవల మచ్చతెనుఁగు బాసతోఁగూడ రసవత్కావ్యములు రచింపవచ్చునని చాటి భావికవులకు మార్గదర్శియయ్యెను. సీసమాలికయం దాంధ్రకౌముది రచించిన వ్యాకర్తకూడ, జైనమతమునే యంగీకరించుచున్నాఁడు. తన యలంకారశాస్త్రమునకు సమగ్రతఁ దెచ్చుటకై పెద్దన యీయుల్లాసము రచించుటచేఁ గావ్యపరిభాషకుఁ గావలసినముఖ్యమయిన విషయములను మాత్రమే సూక్ష్మముగ వివరించినను నేఁటివఱకు వివాదాంశము లైన విషయము లొకటి రెం డితఁడు స్పష్టపఱచినాఁడు.

“క. చేయనకారాంతములను, గారము దెలిఁగించుచోటఁ గఠినాత్ముఁడనన్
దారుణకర్ముఁ డనంగను, మేరుమహాధన్వుఁ డన నమృతధాముఁ డనన్.”

అను పద్యమువలన "విశ్వకర్మనికూఁతు విశదలావణ్యసముజ్జ్వలఁ జేకొని మారిబోయి" యను పద్యమున "విశ్వకర్మనికూఁతు" నను శబ్దము సాధువగుచుండఁగా, "విశ్వకర్మకుఁ గూఁతు" నని సవరించుటకుఁ బ్రయత్నించిన గుప్తార్థప్రకాశికాకారుల మత మనూహ్యంబు.

అప్పకవీయము:—వీరియనంతరము వ్యాకరణగ్రంథంబును వ్రాయఁదలపెట్టినవాఁ డప్పకవి. సంస్కృతమున వాగనుశాసనుఁడు రచించిన సంజ్ఞా, సంధి, తత్సమ, దేశ్య, క్రియాపరిచ్ఛేదములైదును దెనుఁగున విస్తరించి భాషావర్ణ, వళిప్రాస, పద్య, సంధి, తత్సమ, దేశ్య, క్రియాపరిచ్ఛేదనామముల నెనిమిది యాశ్వాసములుగా; నిలకూంది బాలసరస్వతి సకలభాషామహోపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్రవ్యాఖ్యానగ్రంథం బాధారంబుగాఁ గూర్పఁ దలఁచి యం దైదాశ్వాసములు మాత్రమే రచింపఁగల్గెను. కాని యాతఁడు రచించిన పంచాశ్వాసంబులగ్రంథంబును నొకఛందోగ్రంథముగాఁ గన్పట్టును గాని యంతగా వ్యాకరణగ్రంథముగాఁ గానరాదు. కాని యాంధ్రీకరించినంతవఱకు నప్పకవి చాలవిపులముగా వర్ణనివృత్తి చేసి, బహుళలక్ష్యము లొసంగి, "పారభాషకు శబ్దశాస్త్రంబు పగిదిఁ దెనుఁగున కావశ్యకం బిది" యను తనమాటఁ జాలవఱకుఁ జెల్లించుకొనెను. మఱియు నీతఁడు తనగ్రంథంబున లఘ్వలఘుదేశవిషయము బహువిపులముగాను, సలక్ష్యముగాను వివరించి—

"అనదోషాన్సంగతిం యస్తు కరోతి కవితాకృతా
అస్య అత్యంత దోషత్వా త్సద్భావి స్సహి కథ్యతే''

అను నథర్వణుని మతమును స్థాపించినాఁడు. కాని యప్పకవి యాంధ్రశబ్దచింతామణి నాంధ్రీకరింపఁ బూనియుఁ దద్గతమైన "ఉద్వస్త్వర:" యను సూత్రమును మఱచి రేఫద్విత్వమున కుదాహరణము నిచ్చుచు—"రేఫద్విత్వమునకు నాదిపర్వమునందు,

ఉ. క్షత్రియవంశ్యులై ధరణిఁ గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
క్షత్రియవైశ్యశూద్రు లనఁగాఁ దగునాలుగుజాతులన్ స్వచా
రిత్రము దప్పకుండఁగఁ బరీక్షితుఁ గాచినయట్లు రామమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులు ముదంబునఁ గాచిరె యేయుగంబునన్."

మాంధాతృశబ్దము ఋకారాంతము గనుకఁ దకారము క్రింద నున్నది వట్రుసుడి గాని రేఫవడి గా" దని తప్పటడుగు వైచినాఁడు. ఇట్టి దొసఁగు లౌక

టికిం దున్నను నాంధ్రభాషాప్రపంచమున నప్పకవి నిరంకుశరాజ్యాధిపత్య మున నేలోటు నుండెఁబో దనుట నిర్వివాదాంశమే. అప్పకవీయ మాంధ్రశబ్ద చింతామణికిఁ గేవలాంధ్రీకరణము కాక యొకవిపుల మైనఛందోగ్రంథరాజ మైన నప్పకవి యది తదాంధ్రీకరణ మనుభావము స్ఫుటమగుటకుఁ దద్గ్రంథమునకు నాంధ్రశబ్దచింతామణి యనియే నామకరణము చేసినాఁడు.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము:—అప్పకవితరువాత పేరెన్నికఁగన్న వ్యాకర్త కూచిమంచి తిమ్మకవి. ఆధునికకవిసార్వభౌముఁ డనిపేరుగాంచిన యీతఁడు సర్వలక్షణసారసంగ్రహమను లక్షణగ్రంథమును మూఁడాశ్వాసములుగా రచించెను. ఇందుఁ గేవలవ్యాకరణవిషయమేగాక యప్పకవీయమునందు వలె ఛందోవిషయముగూడ వివరింపఁబడినది. మఱియు నప్పకవివలెనే యీతఁడును దన నాఁటికిఁ గలగ్రంథముల నెల్లఁ బరిశీలించి మహాకవిప్రయుక్తము లైనకొన్ని శబ్దముల సాధుత్వమును నిరూపించి కేతనాదులు చెప్పని విషయములనుఁ గూడఁ దద్గ్రంథమునం దుదాహరించి యున్నాఁడు. ఆకడ ఈకడ నను మాటలకు నాడ, ఈడ ననురూపంబులు గ్రామ్యరూపంబు లని తెల్పుచు మహాభారతాదులనుండి యుదాహరించెను. ఉ. చనిరొ, గనిరొ, గొనిరొ, చనె, గొనె, గనె నని చెప్పఁగూడ దని యప్పకవి సూత్రించినమతమునకు వ్యతిరేకముగా—

క. వనకన్యకయఁట నేనఁట, వనమున గాంధర్వమున వివాహంబఁట నం
దనుఁ"గనె"నఁట మఱిదితి నఁట, వినఁగూడునె యిట్టిభంగి విపరీతోక్తుల్.

అని భారతమునందలి యాదిపర్వము* నుండి యుదాహరించి, తద్రూపములు గలవని నిశ్చయించెను. అంతియ కాక రేఫఱకారవిషయమునఁ గూడ నీతఁ డప్పకవిమతమును విడిచి,

సీ. అరయ గురురేఫ హల్లుతోఁ జెరసినపుడు
ప్రాసముల విశ్రమములు రేఫములతోడఁ
గలిసి యుండును సుకవిపుంగవులకృతుల''

అని వివరించి, మహాకవియగు బమ్మెర పోతన, రేఫఱకారభేద మెఱుఁగఁ డనుట హుళ్క్కి యనియు, నతఁడు "సకలాంధ్రలక్షణచక్రవర్తి"యనియుఁ జాటి చెప్పెను. మఱియు నీతఁడీవిషయమునే పరిశీలించుచు, "నాన్యేషాం వైధర్మ్యం

* ఇది యీభారతాదిపర్వములోను లేదు. పినవీరన్న శృంగారశాకుంతలములోనిది. ప. అ.

లఘ్వలఘూనాం రడయోస్తు నిత్యంస్యా" త్తను సూత్రమునకుం డీక వ్రాసి, రేఫల
కారములు కలుపరా దని చెప్పిన దొలకూచి బాలసరస్వతియే చంద్రికాపరి
ణయమందు, "తొక్కులమాటున న్ననుఁ ధరించి లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్"
అని తత్సత్రి నెఱపె నని తెల్పి, యిటువలెనె మహాకవులకును రేఫల
కారములకట్ల పరిశీలన లేకపోయిన" దని నిరూపించెను.

బాలవ్యాకరణము, హరికారికలు:—కూచిమంచి తిమ్మకవి యనంతర
మాంధ్రవ్యాకరణ గగనమునకు సూర్యసన్నిభుఁ డగుపరవస్తు చిన్నయసూరినిఁ
గూర్చి ప్రసంగింపవలసియున్నది. ఆంధ్ర భాషకు నాంధ్రభాషలో వచనమందు
వ్యాకరణము వ్రాసి, లోకోపకారి యైన ప్రథమవైయాకరణుఁ డితఁడే. ఈ
వ్యాకరణమును రచించుటకుఁ గారణము చదువరుల కాంధ్రవచనరచన
సేయుఁ గౌశలము గల్గుటకే యని గ్రంథకర్తయే పీఠికయందుఁ జెల్పియు
న్నాఁడు. అందువలననే వచనరచనాభిమాని యైనచిన్నయసూరి, తనకుఁ బద్య
కావ్యములు రచింపఁగల సామర్థ్య ముండియు, నాంధ్రవచనభారతికి శిరో
మణి యనఁదగిన నీతిచంద్రికను వచనమున రచించి భాషకు వన్నె దెచ్చెను.
ఆంధ్రభాషలో నాంధ్రభాషకు సమగ్రమైన వ్యాకరణము లేనిదశలోఁ దల్లో
పము చాలవఱకు దీర్పఁగలిగిన యీఘన సత్కృతి యెంతయు సత్కృతి నందఁ
దగియున్నది. ఆంధ్రభాషలో బాలవ్యాకరణమునకుఁ గలప్రాముఖ్యతను దద్వి
పులవ్యాప్తియే వివరించుచున్నది. ఈతఁడు పూర్వకవులగ్రంథంబు లెల్లఁ బరి
కించి విమర్శించి, యీవ్యాకరణము వ్రాయుటచే నీయొక్క వ్యాకరణమును
జదివినంతమాత్రమునఁ జాలవఱకు నాంధ్రశబ్దలక్షణజ్ఞానము కల్గుచున్నది.
ఆధునికుఁ డగుటచేతను మఱి యితరాసంగత హేతువులచేతను సూరిగారియెడ
నీసు వహించిన పండితు లీయన కీవ్యాకరణరచనమందు స్వతంత్రత లేదని కుఁ
దత్సమకాలికుఁ డగు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిచే రచితము లని వాడుకయందున్న
హరికారికల కివి కేవ లాంధ్రీకరణము లనియుఁ బల్కి యీతనికి గ్రంథచౌర్యదో
షము నారోపించుటయు నీవ్యాకరణగ్రంథాధిక్యతనే వేనోళ్ళఁ జెల్పుచున్నది.
మఱికొందఱు విద్వాంసు లీవ్యాకరణమును బూర్తిగఁ జదువకయో చదివి
పరిశీలింపకయో, నిర్దుష్టబాలవ్యాకరణసూత్రములలోఁ గొన్నింటియెడ దోష
ము లారోపించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈవిషయమాంధ్రభాషానుశా
సనము గుఱించి ప్రసంగించునపుడు కొంచె ముదాహరించెదను.

హరికారికల ప్రసక్తి యథర్వణకారికావళికంటె ముందుగాఁ దేవలసియు న్నను దాని నిచ్చటఁ జెప్పుటకుఁ గారణము హరికారికలకును దానికినిఁ గల్పింపం బడిన సంబంధమే యని తెల్పుచున్నాను. హరికారికలు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిప్రణీతము లనియు, బాలవ్యాకరణకారుఁడు వానిని గాంచి, దొంగిలి, బాలవ్యాకరణస్వరూపమున నాంధ్రమునఁ బ్రకటించె ననియుఁ బ్రతీతి కలదు. అసత్యమగు చిన్నయసూరిచౌర్యప్రతీతి మాట యటుంచి, హరికారికలు, పరిశీలింపఁగా, శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిరచితములు గావని తేటపడుచున్నది. హరికారిక లథర్వణునికంటెఁ బూర్వుఁడును, వానిచేఁ బేర్కొనఁబడిన వాఁడు నగు "హరి" యనువానిచే రచింపఁబడినవి. ఇతఁ డథర్వణుని కాలమునాఁటికే ప్రసిద్ధుఁడై యుండనోపు. దానఁజేసియే యథర్వణుఁ డీతనిమతముం బెక్కుమాఱు లుదాహరించియు, దానితోఁ గొన్నియెడల నంగీకరించియు నున్నాఁడు. అథర్వణకారికావళియం దుదాహృతమైన హరిమతమునకు సరియైన సూత్రములు హరికారికలలోఁ గన్పట్టుచుండుటచేఁ బైవిషయము నిర్ధారణ యగుచున్నది. దీనికై యొకటి రెం డుదాహరణము లిచ్చెదను. "గ్రామ్యాపి గ్రాహ్యతాం యాతి యద్యార్యవ్యవహారభా" క్తను హరికారికనే యథర్వణుఁడు "అప్రయుక్త దోషస్తు నవిరుద్ధో హరిణేర్యతే" యని వివరించినాఁడు. మఱియు సంధి పరిచ్ఛేదమున "ద్వంద్వే పదోపస్థానాం పరుషాణాం భవంత్యమీ" అను హరికారిక మనస్సులో నుంచుకొనియే యథర్వణుఁడు "స్యుర్భిన్నా దేవతస్తాత్రే వినా ద్వంద్వం హరిణేర్యతే" యని తెల్పినాఁడు. మఱియు వికృతివివేకకారుఁడు- విశేషవిషయవివరణార్థమై వ్రాసిన తనవ్యాకరణమునం దుదాహరించిన విశేషవిషయములు కొన్ని హరికృతవ్యాకరణమునుండియుదాహరించుటచే నీవ్యాకరణము సమగ్రగ్రంథము గానే యుండనోపు. అథర్వణుఁడు పేర్కొనిన హరి, వాక్యపదీయకారుఁ డగుభర్తృహరి యని యొకప్రవాదము గలదు. కాని, సంస్కృతప్రాకృతములందు లేని ద్వంద్వసమాసమందలి గసడదవాదేశమును గూర్చి ప్రసంగించుచు "స్యుర్భిన్నా దేవతస్తాత్రే వినా ద్వంద్వే హరిణేర్యతే" యని చెప్పుటచే, నీహరి యొకయాంధ్రవ్యాకరణకారుఁ డనియు, వాక్యపదీయకారుఁ డగుభర్తృహరి కాఁడనియు నిశ్చయ మగుచున్నది. శిష్టు కృష్ణమూర్తికవియే యీకారికలను రచించినచో సంస్కృతాంధ్రలాక్షణికుల సాంప్రదాయముల ననుసరించి కృష్ణకారిక లనియే నామకరణము సేయును గాని, హరి

కారిక లని పేరుపెట్టఁడు. అదియుఁగాక, హరికారికల కాద్యంతములందు రెండు చోట్లను దాను వృత్తి వ్రాయుచున్నట్లు చెప్పినాఁడు గాని, తాను వానిని రచించినట్లు చెప్పియుండలేదు. కావున హరికారికలు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిరచితములు గావని నిర్ధారణ యగుచున్నది. కాని యతఁడు పలుగడలఁ జెదరియున్న తత్సూత్రముల నెల్ల సమకూర్చి, వానికి వృత్తి వ్రాసి 'యాంధ్రభాషాభూషణగణ్యాసేవ' యొనర్చినాఁ డనుట కేసందియమును లేదు. నన్నయాదుల గ్రంథములనుండి సహాయము గొన్నటులనే యీహరికృతవ్యాకరణమునుండి కూడఁ గొంతసాయముఁ జిన్నయసూరి పొందినఁ బొందియుండవచ్చును. అంతమాత్రమున నతనిరచనాస్వతంత్రతకేకొఱఁతయు నుండఁబోదనుట నిర్వివాదాంశము.

(త్రిలింగలక్షణశేషము) ప్రౌఢవ్యాకరణము:—ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి నథర్వణకారికల కెట్టిసంబంధ మున్నదో బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణముల కట్టిసంబంధము గలదు. ఆంధ్రభాషకు ౩౬ వర్ణములను నన్నయాది చిన్నయసూరిపర్యంతము గల నిర్ణయమును మార్చి యేఁబదైదువర్ణము లని యీగ్రంథకర్త తేల్చెను. బాలవ్యాకరణమునందుఁ జెప్పఁబడని విశేషము లిందు వివరింపఁబడినవి. దీని కొకయుదాహరణము:—క్త్వార్థకంబైన యిత్తునకు సంధిలే దను బాలవ్యాకరణసూత్రమును విశేషించి, "ఇప్రత్యయాంతావ్యయంబునకు సంధి చూపట్టెడి" నని సూత్రమును రచించి "చాపము నా కందిమ్మనుఁ"డనుభారతప్రయోగమును నితరప్రయోగములను లక్ష్యముగా నిచ్చెను. ఇంతియకాక పూర్వవ్యాకరణకారులు చెప్పని వాక్యవిషయము వేఱ యొకపరిచ్ఛేదమున నీయన వివరించెను.

ఇంతదనుకఁ బేర్కొనఁబడిన వ్యాకరణములుగాక యింకనుఁ గొన్నిగ్రంథములును, ప్రఖ్యాతివహించిన వ్యాకృతివ్యాఖ్యలును గలవు. కాని విస్తరభీతిచే విడిచితిని. పైవ్యాకరణము లన్నియు సంస్కృతవ్యాకరణము చదువుకొనిన పండితుని జ్ఞానము పరిపూర్తిసేయుటకే యుపకరించును, గాని కేవలాంధ్రభాషావిద్యార్థికి సంపూర్ణజ్ఞానమును బ్రసాదింపఁ జాలవు. ఎలన:- ఆంధ్రభాషయందు వ్యవహృతము లగు సంస్కృతపదజాలమునందలి సంధుల నొక్కవ్యాకరణమేదియువివరింపలేదు. కావునఁ దద్విషయజ్ఞాన మలవఱుచుకొనుటకుసంస్కృతవ్యాకరణము వేఱ యభ్యసింపవలసియున్నది. కాన, మహానుభావులును,విశ్వశ్రేయఃకాంక్షులు నగు బుధోత్తము లెవరైన నీకొఱఁతఁ దీర్చుట యవసరము.

విఖ్యాతచరిత్రులగు మనప్రస్తుత వైయాకరణు లిట్టిలోపము వారించుటకు మా
ఱుగఁ గేవల వ్యర్థవివాదములందుఁ దమయునమూల్యవైభవము గోల్పోవుట శోచ
నీయము. ఆంగ్లపాఠశాలలలో నాంధ్రభాష నభ్యసించు విద్యార్థులనిమిత్తము
వ్యాకరణము వ్రాయఁబూనిన సులభవ్యాకరణకారులు కొంతవఱకు సంస్కృత
సంధులు వివరించిరి, గాని యది సమగ్రముగా లేదు. చాల నూతనముగా
మ॥రా॥శ్రీ॥ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రులుగా రిట్టిలోపమును దీర్చుట
కొక శబ్దానుశాసనము గల్పింపఁ బూని, యొకటి రచించిరి. కాని, "యుభయ
పక్షములకు మధ్యస్థుఁడనై శబ్దానుశాసన మొనర్చెద" నని చెప్పుచు, 'ఇస్తిని,
వచ్చాను, వస్తాఁడు' మొదలగు గ్రామ్యరూపముల కనుశాసనము సేయక,
తాముప్రమాణముగాఁ గొన్న 'ప్రయోగమూలం వ్యాకరణ"మ్మను నార్యోక్తి
మీఱినటు లొప్పుకొనుచు, నేపక్షమువారికినిఁ జెందక తమకుఁ దోఁచిన విష
యములే శిష్టవ్యవహారములుగా గ్రహించి యితరము లపశబ్దములుగా గణిం
చుటచేతను, నితరపరస్పరవైరుధ్యములతోఁ గూడి యుండుటచేతను, నావ్యా
కరణ మెంతలోకోపకారియో మీరే గ్రహింపవచ్చును. "చదువరులు సుల
భముగాఁ జదివికొని యర్థము గ్రహించుటకై తఱచుగా నిందు సంధి పాటింప
లే" దని వీరు పీఠికలో వ్రాసిరి. భాషాశబ్దపరిచితు లగుచదువరులకు భాషా
లక్షణము ననియమముగా బోధింపఁదలఁచిన లక్షణగ్రంథమందే సంధి పాటిం
పక పోయినచో సంధి విషయము వీరివ్యాకరణమందు వీ రెవరికొఱకు వ్రాసిరో
తెలియదు. లక్షణగ్రంథములయందే లక్షణనియమములనుఁ బాటింపక పోయి
నచో నితరకృతులందు వానినిఁ బాటింతు రేమో! తాను చెప్పిన నియమములు
తామే పాటింపక యితరులను దన్నియమములచే ననుశాసింపఁబూనుటయం
దలి యౌచిత్యము విచిత్రము. ఇతరవ్యాకర్తలసూత్రార్థమునుఁ బూర్తిగాగ్రహిం
పక వానిని దప్పులుగా వీరు నిరూపింపఁ జూచుచున్నారు. దీని కొకయుదా
హరణ మిచ్చెదను.

"చిన్నయసూరి, ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రర్థకచువర్ణంబులందున్న యుకా
రమునకు సంధి వైకల్పికము" అని చెప్పి, నన్నడిగె—నాకొఱకిచ్చె, మొద
లయిన వుదాహరించెను. దానికొఱకున్—కున్—అనువానిలోని ఉకారము
వలె నన్నులోని ఉకారము విభక్తిసంబంధమైనది కాదు. నాశబ్దమున కాదేశ
ముగా వచ్చినది—నన్ను, దీనిమీఁదివిభక్తి—ను, దీని ఉకారము లోపించి

నపుడు నన్నన్—అగుదు. దీనిలోని ఉకారము ప్రకృతి సంబంధమైన దగుట
చే నైసూత్ర మిచ్చట వర్తింప" దని శాస్త్రులవారు వ్రాసియున్నారు. నై
సూత్రము కేవల చిన్నయసూరికల్పితము కాక, నన్నయభట్టీయమునందే, "అనా
దిషు విభక్తిషూత్వో వా" యని యు "తత్ర స్థితూతశ్చానోః" యనియుఁ జెప్పఁ
బడినది. కావున నన్నయభట్టునకుఁగాని దానికి విపులవ్యాఖ్య వ్రాసిన యహో
బలపతికిఁగాని నన్నయభట్టీయమునందుఁ జెప్పని విశేషవిషయములను వివరిం
చిన యథర్వణునికిఁ గాని, యితరలాక్షణికులకుఁ గాని, బాలవ్యాకరణము
వివరింపని విశేషములు దెల్పు త్రిలింగలక్షణకారునికిఁ గాని స్ఫురింపని
విషయము నేటికి మన శాస్త్రులవారికి స్ఫురించినది కాఁబోలు. ఐన వీరా
విషయము వ్యాఖ్యానమువలన నర్థముసేసికోఁదగిన మార్గ ముండఁగా నది
విడిచి, "వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తిః నహి సందేహాదలక్షణ" మ్మను పరి
భాష మఱచి తప్పుమార్గముఁ ద్రొక్కిరి.

ఈయన తనవ్యాకరణములో, నాంధ్ర భాషకు వర్ణములు చాల వనను
ద్దేశముతోఁ దద్భాష నుచ్చారణయందుఁబ్రపూర్ణమైన భాషగా (Phonetically
complete language) నొనర్చుటకు యత్నించి, ఆ, న, అను రెండక్షరము
లధికముగాఁ జేర్చియున్నారు. ప్రపంచమం దే భాషావర్ణములును సర్వశబ్దోచ్చా
రణానుకూలముగా నుండ నేరవు. అట్టిప్రయత్నమునకుఁ బూనుట నక్షత్రగణన
మువంటిది. అటులఁ గ్రొత్త వర్ణములు సృష్టింపఁ దలఁచినచోఁ బ్లుతాద్యనేకశబ్దో
చ్చారణానుకూలముగా నింకనుఁ గ్రొత్తవర్ణము లనంతములుగా సృష్టింపవలసి
వచ్చును. కాన తత్ప్రయత్నము ఫలరహితము. అదియుఁగాక యిఱువదియాఱు
వర్ణములతోఁ బాశ్చాత్యభాష లన్నియు నరిపెట్టుకొనుచుండ, నేఁబదివర్ణము
లతో సంస్కృతభాష నరిపెట్టుకొనుచుండ, నేఁబదైదువర్ణములుగల యాంధ్ర
భాషకు వర్ణలోపము నారోపించు టసంగతము. కావున నిట్టిఫలరహితయత్న
ములు మాని, మహాపండితు లగు శ్రీ శాస్త్రులవారు లోకోపకారము లగు
సత్కృతుల రచించి, భాషోద్ధారకు లయ్యెదరుగాత మని ప్రార్థించుచున్నాను.

గ్రామ్య గ్రాంథిక భాషావివాదము:—ప్రస్తుత మాంధ్ర భాషాసర్వతో
ముఖాభివృద్ధి కవరోధము గలిగించుచున్న దీతీవ్రసమస్యయే. ఈభిన్నమత
ములచే భాష కొంతవఱకుఁ జాగకుచున్నది. "అపశబ్దప్రయుక్తానో కౌరవం
నరకం వ్రజే" త్తను పూర్వకవిసాంప్రదాయము నటుంచి, గ్రామ్యభాషను

గావ్యభాషగ నుపయోగించుటలో ననేకబాధకములు గలవు. ఈబాధ
కములమాట గూడ నటుంచి, యాంగ్లభాషాసంప్రదాయానుసరణమే ప్రధా
నముగాఁ బెట్టుకొనిన మనయాధునికకవులు ను గ్రామ్యభాషావాదులును నా
యాంగ్లభాషయందలి పరిపాటినైన గుర్తించినట్లుఁ గానరాదు. ఆంగ్లభాషా
తత్త్వాధినాథులుగాఁ బరిగణింపఁబడు నే "Master of Arts" అయినను
వాడుకభాషఁ గావ్యరచనయందు, వేయేల, యొకవ్యాసరచనయందుఁ గాని
ప్రయోగించినఁ దత్పండితలోక మంగీకరించునా? ఆంగ్లదేశమందైన నేయాంగ్ల
పండితుఁడైన వాడుకభాష కావ్యములం దుపయోగించునా? ఆంధ్రభాషకు
మాతృక యైన సంస్కృతభాషయం దైన లౌకికవ్యవహారదశలందుఁ బ్రయో
గించినమాత్రమున సిద్ధము లగునపశబ్దములు శిష్టసమ్మతములు గావందున
శాస్త్రీయములు గావని పతంజలి మహాభాష్యమునందు వాక్రుచ్చెను. ఇటు లే
ప్రఖ్యాతభాషయందునను లేని నవ్యవిధమున వాడుకభాష కావ్యభాషగా
నొనర్చి భాషాసాంకర్యమునకుఁ దోడ్పడుటలో నౌచిత్య మేమియుఁ గాన
రాదు. సుప్రసిద్ధగ్రామ్యభాషావాదు లగు మ॥ రా॥ శ్రీ గి॥ వే॥ రామ
మూర్తిపంతులుగారు సహితము బాలురపాఠపుస్తకములందు వారికి వాడుక
భాష నుగ్గుఁబాలతో నేర్పఁదలఁచి వాడుకరూపములనే యొసఁగుచు, నపుడపు
డు గ్రాంథికశబ్దమార్గవలాలసమనస్కులై మైమలది, గుడ్డి, మాను, మొదలగువా
డుకరూపములకు బదులు గ్రుడ్డి, మ్రాను మొదలగు శుద్ధగ్రాంథికరూపములనే
యుదాహరించుటచే వారు గ్రాంథికభాషాధిక్యత నొప్పికొనక యే యొప్పికొను
చున్నారు.

భాషానియమవిహీను లగుగ్రామ్యవాదులమాట విడిచి, గ్రాంథికవాదు
లలోనే, గ్రాహ్యగ్రామ్యవాదులు, నగ్రాహ్యగ్రామ్యవాదులు మొదలుగాఁగల
వారిభిన్నమతములు పెక్కు గలవు. "ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం" సిద్ధిర్లోకా
ద్భవేత్," "అర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యం" బను నిత్యాదివాక్య
ములకుఁ దమ బుద్ధిచాతుర్యముకొలఁది వ్యాఖ్యానములు సృష్టించి, భాష
యందుఁ దమకుఁ దోఁచినయపశబ్దముల నన్నియుఁ జొనుపుటయే ప్రధానోద్దేశ
ముగాఁ గలపండితులప్రయత్నములే దీనికిఁ గారణము. కాని పైవాక్యము
లందుఁ జెప్పఁబడినట్లు, శిష్టులు, లఘుసిద్ధాంతకౌముదిపాటి జ్ఞానముతో సం
స్కృతనాటకముల కేయాంధ్రీకరణములు చదువుకొనియో కృతార్థులయిన

యుభయభాషాప్రవీణులలో, కేవలాంగ్లభాషాప్రధానపాఠశాలలలో నభిమాన విషయముగా నాంధ్రము నభ్యసించి, బాలవ్యాకరణముతప్ప నితరవ్యాకరణ నామమేనియు విని యెఱుఁగని యాంగ్లపట్టభద్రులలో, చిఱుతప్రాయమునుండియు నేగునకొద్దనో యభ్యసించి సంస్కృతభాషాప్రవీణులై యాంధ్రభాష నుప కార మెఱుఁగని పండితప్రకాండులలో నిశ్చయించుట కష్టము. అటులగాక నిజముగా నుభయభాషాప్రవీణు లగువా రెవరైన నున్న నట్టివారు లౌకికవ్యాపారములందు గ్రాంథికభాషలో వ్యవహరించుటకు నసాధ్య మగుటకు శ్రీకొక్కొండ వేంకటరత్నముపంతులుగారినిఁ గూర్చి మనము చెప్పుకొను హాస్యోక్తులే సాక్షి. కావున లేనిపోని యపశబ్దములకు సాధుత్వము గల్పించుటకై మనవారు తమపాండిత్యమును వినియోగించుచు, భిన్నమతములు నెలకొల్పి భాషాభివృద్ధికి నిరోధము గల్పించుట తప్పుగాఁ గన్పట్టును.

యథార్థము వచించునపుడు శ్రుతికటువుగా నుండుట సహజము కావున నప్పుడప్పుడు యథార్థస్థితిని వెల్లడించునపుడు నానుడులయందుఁ గలకఠినత పెద్దలమైన నవిధేయతగా భ్రమింపక, సత్యవిషయప్రకటనార్థమే యని గ్రహింతురు గాక యని విద్వల్లోకమును బ్రార్థించుచున్నాను. ప్రస్తుతాంధ్రభాషాప్రపంచమున నెలయు పండితోత్తముల యభిప్రాయములకు భిన్నముగా నున్న నాయభిప్రాయములను గూడ సత్యబుద్ధితోఁ బరిశీలించి, శిష్యవాత్సల్యముతోఁ దద్గతయాథార్థ్యమును గుర్తించి, నన్నలరింప వర్తమానబుధవరేణ్యులను బ్రార్థించుచు నింతటితో నీవ్యాసము ముగించుచున్నాను.

శ్రీపచ్చయప్పనృపయశోమండనము.

[కాంచీపురి పచ్చయ్యప్పమొదలియారుగారి సంవత్సరోత్సవసమయములోఁ బలువురుపండితులు రచించినపద్యములను, మొదలియారుగారి ధర్మవిచారణకర్తలలోని శ్రీకోమలేశ్వరపు శ్రీనివాసపిళ్ళెగారియాజ్ఞచే పచ్చయప్పవిద్యాశాలలో నాంధ్రప్రధానపండితులుగా నుండిన శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు శ్రీపచ్చయప్పనృపయశోమండన మనుపేరితోఁ బ్రకటించుచు నందుఁ జేర్చిన తమపద్యములు.]

మ. గగనంబల్లు రసప్రపూర్ణవిలసద్బృందంబుల న్మించి యు
ద్భగసాలంబుగతి న్సితచ్ఛదముల న్వ్యాపిల్లి మేనుక్రియన్
జగదాహ్లాదసువర్ణభాస్వరముగా జానొంది పచ్చావనీ
శగుణంబు ల్గణుతించు కోశ మిది యుచ్చ న్మెచ్చు గావించెడిన్. ౧

ఉ. శ్రీవరవర్ణినీమణికిఁ బ్రేమపదంబు బుధోత్కరంబు లెం
తే వినుతింపఁ బెంపగు నహీనమహీభృదుదారమూర్తి సం
భావితపాదపద్ముఁడు కృపాపరిపూర్ణుఁడు శ్రీనివాసుఁ డా
ర్యావనుఁ డప్పుఁ బచ్చపధరాధిపు కీర్తులఁ బ్రోచుఁ గావుతన్. ౨

చ. అనయము భిక్షితాశనము యాఁట దురంతవిషాద భావముం
గొని వసనంబు లేవడికిఁ గుంది నగం బయినట్టి పార్వతీ
శుని ముకుమ్రోవ నన్న మిడి శుద్ధదుకూలసమర్పణంబులం
దనియఁగఁ జేసెఁ బచ్చనరనాథుఁడు కేవలదాతృమాత్రుఁడే. ౩

చ. అనవరతంబు డాసినబుధాళి కభీష్టఫలంబు లిచ్చి భూ
జనులకు మేటి నా నగడి సన్నుతమంజులతావిలాసముల్
దనరఁగ నాశ్రితాళుల నుదారరసాంబుధిఁ దేల్చుపచ్చపా
వనివిభుదానవైదుషికి వారక మ్రాన్పడు పారసాలముల్. ౪

చ. అతులయశోవిశాలుఁడు జితాంతరఘోరవిరోధిజాలుఁ డం
చితసుగుణాలవాలుఁడు విశిష్టవిహాయిత చాతురీ నిరా
కృతదివిజాతసాలుఁడు గిరీశపదాంబుజభక్తిలోలుఁ డా
శ్రితపరిపాలుఁ డార్యనుతశీలుఁడు పచ్చనృపాలుఁ డెన్నఁగన్. ౫

చ. నిరుపమతావకీనకమనీయయశశ్శరదాగమంబునం
బఱపగుకల్మషంబు భువనంబు దొరంగుట యుక్తమే కదా
యరయ ఘనాళి జీవనసమగ్రత గాంచి రహించు టొక్కటే
ధరణి విచిత్రమౌర సముదారగుణాకర పచ్చభూవరా. ౬

చ. నెఱసె శరత్సమృద్ధి ధరణిస్థలి నెందు మరాళిపాళికిం
బఱపుగ మీఱెఁ గల్వలకుఁ బాండురపక్షము పర్వకాలముం
దెలిపి రయోకింత లేక భవదీయయశంబు భృశంబు పేర్మినై
వఱలఁగఁ బచ్చభూరమణ భవ్యలసద్గుణరత్నభూషణా. ౭

సీ. తనమనోభీష్టప్రదాన శౌండతకుఁ గల్పద్రుమం బాకులపాటు నొందఁ
దన లసద్గంభీరతాగుణస్ఫూర్తికి వాహినీపతి భంగపాటుఁ దొడరఁ
దననిరంతరధీరతామహిమకుఁ గల్లరాయఁడు పాదసంక్రాంతిఁ బెరయఁ
దనసకలాభినంద్యక్షమాలక్ష్మికిఁ బృథ్వీమహాదేవి క్రిందువడఁగ
వఱలు నీధన్యు గుణమాన్యుఁ బరమపుణ్యు
సాధుజనగణ్యుఁ బోలంగ జగతిఁ గలరె
యనుచు సభినుతు లెల్లచో నల్లికొనఁగ
నుల్లసిలుఁ బచ్చపావనీవల్లభుండు. ౮

సీ. ఆశావధూటికా కేశపాశములకు మల్లీమతల్లిసంపత్తి నెఱపి
యామినీకామినీస్వామి వక్షమునకు స్వచ్ఛాంగరాగవిభ్రమ మమర్చి
వారాశిఁ గూఁతుకు వారిజేక్షణునకు హీరపత్త్రశ్రీ రహింపఁజేసి
యామరసామజాతాస్యబింబమునకు ముత్యాల మొగముట్టు మురువుఁజూపి
డంబు దళుకొత్త నెవనియశంబు విష్ట, పంబునకురవణంబునందంబు మీఱు
నమ్మహాశీలు సుగుణలతాలవాలుఁ, బచ్చపనృపాలు నిలఁ బోలువారుగలరె.

సీ. చందనహిమవారి సమభిషేకంబునఁ దలయేటిపెనువాచుఁ దలఁగఁజేసి
కమనీయకస్తూరికాసకుమదచర్చఁ బూదిపూఁతల రొచ్చుఁబోకువెట్టి
హారువముంజముత్యాలచెరఁగుపాంబట్టుచేఁ దోలిచేలపు టెవఁదొలఁగఁద్రోచి
యమృతోపమాన దివ్యాన్నార్పణంబునఁ గంఠగరళకటుకత్వ ముడిపి
హరు మహాదేవు నిత్యసమర్చనక్రి, యాకలాపంబులను దనియంగఁ జేయు
మహితబుధలోకశేగీయమానుఁ డైన, పచ్చనృపపాళి యాశ్రితపద్మహేళి.

చ. అమృతకరుండు తారకము లాదిమనాగము దేవతాగనా
రము తగ నెంతకాలము గరంబు థిరంబుగ నుండు నాతెఱం

గమరఁగ నంతప్రాప్త నిరపాయతఁ బచ్చనృపాలుకీర్తుల
న్గొమరుగ శ్రీనివాసుఁడు గనుంగొని సత్కృపఁ బ్రోచుఁ గావుతన్. ౧౧

శ్లో. ఏకాంకలాం భువనజాతహితిం దధాన స్సర్వజ్ఞతాం పదకథం లభతే గిరీశః
బహ్వీః కలా భువనజాతహితా దధాన స్సర్వజ్ఞ ఏవ ఖలు పచ్చపమానవేన్ద్రః.

శ్రీపచ్చయప్పనరనాథ భవత్త్వరోద్య
ద్దానామ్బువార్ధిజయశోమయపూర్ణచన్ద్రమ్
దృష్ట్వా కలఙ్కమలిలజ్జితయా హిమాంశుః
కార్శ్యం ప్రయాతి బహుళేం నదివా చకాస్తి. ౨

గుణస్య బాధికా వృద్ధిం కృతవా న్పాణినిః పురా
అబాధితగుణా మృద్ధి మకరో త్పచ్చపప్రభుః. 3

పశ్యాయాతి మహానయం ద్యుసరితః పూరోదిశ శ్ఛాదయం
స్తత్రా స్కన్దగజవాజిధేనుతరవో మగ్నాః పునర్నేక్షితాః
ఏవం చారజనం బ్రువాణ మమరస్వామీ హాన స్వక్తి భోః
మాశ్రైషీ ర్నహి (తత్) భవా నయమతః పచ్చప్ప కీర్తిర్మహాః. ౪

ఉ. శ్రీయలమేలుమంగ కుచసీమఁ బయంటఁ దొలంగఁ గాంచి కాం
తా యిటఁ గొండపై నిరతహర్షమునం దగి గోరువంక లిం
పైయలరారెఁ గంటె యన నారసి సిబ్బితిబూను నచ్చెలిం
బాయక కౌఁగిలించు హరి పచ్చపకీర్తుల నిచ్చఁ బ్రోచుతన్. ౫

చ. సతత మనంతభోగముల సన్నుతి కెక్కినవాఁడు కల్మిగు
బ్బెత కిరవైనవాఁడు ఘనవిభ్రమమూనిన మేనివాఁడు రా
జితగుణరత్నహారములచేఁ దులకించెడువాఁడు సూరివం
దితుఁ డగు శ్రీనివాసుఁ డిల నిచ్చలుఁ బచ్చపకీర్తిఁ బ్రోవుతన్. ౬

ఉ. శ్రీకనుఁగల్వదోయి వికసిల్ల దరస్మిత చంద్రికావళిన్
లోకతమంబు లెల్లెడల లోఁగఁగఁ జేసి బుధోత్కరంబున
స్తోకరసంబు గొల్పెడు విధుండు మహామహుఁ డిచ్చనిచ్చలుం
జేకొని యుబ్బఁ జేయు నృపశేఖరపచ్చపకీర్తివార్ధులన్. ౭

ఉ. చల్లఁదనంబు లెల్లెడలఁ జల్లెడు మిన్నులవాఁడు గాని తా
నొల్లఁ డొకప్పు నుగ్రగతి రోజు బుధావళిఁ దన్ను చోట రం
జిల్లఁగఁ జేర్పఁ గాని కొఱఁతెందఁ డొకప్పుడుఁ బచ్చపక్ష్మా
వల్లభుఁ డీగుణాకరుని పాటియె రా జొకఁ డివ్వసుంధరన్. ౮

క. భువనధరణనిపుణుం డయి, తవిలి తనుంగొలుచు విప్రతతి కోరుకుల
క్ష్మ వగాఁగఁగురియుపచ్చప, ధవుఁడుఘనుఁడుగాఁడె యేవిధంబునఁదలఁపన్.

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. శ్రీభక్తకల్పద్రుమశతకము—ఇది గుంటూరుజిల్లా సత్తెనపల్లితాలూకా బయ్యవరము గ్రామనివాసులగు బ్ర॥ భువనగిరి అమరయ్యశాస్త్రులుగారు రచియించినది. 110 పద్యములుగలవు. మొదటిపద్యముమాత్రము శార్దూలవృత్తము. తక్కినవి మత్తేభములు. 110 యవది గీతము. ఈగీతము తక్క దక్కినవన్నియు నొక్కవకారప్రాసముతో రచియింపఁబడినవి. సంస్కృతపదజాలమెక్కువగను దెనుఁగుపదములు తక్కువగను జూపట్టును. కవిత్వము మృదుమధురమైనది. ధారాళధారగలది. భక్తిరసపూరితము. ఒక్కపద్యము మచ్చుచూడుఁడు.

మ. అవనీభారమునిర్వహింపగ సురేంద్రారాతులన్ ద్రుంపగా
రవివంశంబునబుట్టి యాజనికృతార్థప్రాభవున్ జేసి తీ
వవురా నన్గృపనాదరింపఁగ మహాత్మా నీవెపోధాత్రి బ
య్యవరాధీశ సురేశవంద్య రఘువర్యా భక్త కల్పద్రుమా. ౭౧

ఈరీతిగానుండును. అచ్చుతప్పులు ప్రాఁతహారపాట్లు పెక్కులుగలవు. వెల రు 0-2-0. ఇక్కవిగారివి సుజ్ఞానప్రబోధిని, సీతావిజయమును, నృగమహారాజచరిత్ర, భగవద్గీతార్థసారసంగ్రహము మొదలైన పెక్కుగ్రంథములు గలవు. శ్రీవాగ్వతీ పుస్తకవిద్యాలయములో బయ్యవరములోనే దొరకును.

---

2. శ్రీవివేకానందస్వామి జీవితము—(ప్రథమభాగము)వచనము. కర్త-బ్ర॥ శ్రీ॥ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు. ముప్పదియా ఆధ్యాయములు. 258 పుటలు. ఇదియంతయు స్వాముల జీవితముమాత్రమె. ఇందువచనశైలి హృద్యముగను నిర్దుష్టముగనున్నది. ఇంగ్లీషులోనుండి వేంకటేశ్వరులుగారు, స్వతంత్రముగను సంగ్రహముగను దెనిఁగించి యాంగ్లము నెఱుఁగనట్టియు, మాతృభాషాభిమానులగునట్టియు నాంధ్రసోదరులకు స్వాములవారిజీవితము నెఱింగించుటయే యుద్దేశముగఁ బ్రకటించిరి, కావున నాంధ్రులు వీరిపరిశ్రమకుఁదగిన యానందమును గల్గింతురుగాక. శైలికై గ్రంథాంతమునందలి కొన్నిపంక్తులు స్వాములవారి యుద్దేశముఁ దెలుపుచున్నారము.

"నాజీవితమునసంగవలయు సందేశమిపుడు నాకు లభించినది. మాతృదేశసంరక్షణార్థము, సర్వప్రపంచమోక్షమునిమిత్తము పాశ్చాత్యఖండముల కేగి

నేను సనాతనధర్మదుందుభిని మ్రోగించెదను. లక్ష్మీసరస్వతీవరప్రసాదములచే వెల్గొందుచున్న పశ్చిమప్రపంచము, ప్రాచ్యధర్మసందేశమును గుర్తించితీరవలయును. అప్పుడు పాశ్చాత్యులఁగాంచి ప్రాచ్యఖండము తిరిగి తన సహజాధ్యాత్మజీవ సౌన్నత్యమును గమనించితీరవలెను. కావున ధర్మముకొఱకు... భారతభూమి కొఱకు నేను పశ్చిమఖండముల కరిగి మాతృదేశోద్ధరణావకాశములను సంగ్రహించి సనాతనధర్మసందేశోత్కృష్టతను ప్రపంచముచే నర్పింపఁజేసెదను."

దీనివెల రు 1-8-0-కాకినాడలో- బ్ర॥ బులుసు వేంకటశ్రీరామమూర్తి గారియొద్ద దొరకును.

---

3. యుద్ధకాండము—శ్రీస్కాందపురాణాంతర్గత శంకరసంహితయందలి శివరహస్యఖండములోనిది. కోడూరి వేంకటాచలకవిప్రణీతము. వరంగల్ శైవప్రచారిణీగ్రంథమాల ౨౮వ పుష్పము. బ్ర॥శ్రీ॥ కోడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే సంపాదితమును వారిశైవప్రచారిణీ ముద్రాలయముననే ముద్రితమును. రెండాశ్వాసములు. రాయల్ 76 పుటలు. సుమారు 600 పద్యములు. కవిత్వము చిన్నచిన్న సంస్కృతపదములకూర్పుతో జటిలముగానుండును. దీనివెల రు 1—4—0.

మ. దనుజేంద్రుండు నివృత్తమూర్ఛుఁడయి ప్రోద్యత్క్రోధమాయామయం
బు నిజాకారము నొందు నాక్షణమునం బుట్టించె యుద్ధార్థ మ
త్యున్నత క్రవ్యభుజుండు వేగమ హిరణ్యాభాకృతిన్ విస్ఫుర
ద్ఘనగర్జారవముం జెలంగ నెదురంగాఁ జూచి రోషంబునన్.

ఇది మచ్చుపద్యము. ౨. అ. ౨౨౩ ప.

---

4. మిత్రలాభము, కాకోలూకీయమును. (పంచతంత్రకథాంతర్గతము.) సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది. సంక్షేపవచనము. 84 పుటలు. ఇందు మిత్రలాభములో 7 కథలును, కాకోలూకీయములో 17 కథలును గలవు. వచనము సలక్షణముగను మనోహరముగ నున్నది. కథలు నీతిరసపూరితములు. పంచతంత్రిని మనమిపుడు క్రొత్తగాఁ బొగడవలసినది లేదు. ప్రస్తుతవచనము దానినుండి వెడలినది. బాలురయుపయోగమున కిదియెంతయుం దగినది. శైలి చిత్తగింపుఁడు.

"ధర్మవిహీనుఁడు గాలిపీల్చుచు విడుచుచున్నను కమ్మరివారి తోలుతిత్తి వలెనే యుండును. కాన జీవశూన్యుఁడు. ధర్మము లేని పాండిత్యము కుక్కతోఁకవలె వ్యర్థమైనది. ధర్మవిహీనులు పశువులు.

దరిద్రుఁడగు పురుషుఁడును, పుత్రసంతానము లేని కూటమియు, శ్రోత్రియము కాని తర్పణమును, దక్షిణ లేని యజ్ఞమును నిష్ప్రయోజనములు.

ధనము లేనివాఁడు వేసవికాలమందలి యేఱువంటివాఁడు, అడవిఁ బండిన తిలలవంటివాఁడు, దరిద్రుని కోరికలు పైపైఁ బోయియు, తమహృదయములందే యణఁగిపోవుచున్నవి."

వెల వేయఁబడియుండలేదు, ప్రమాదమున విడిచియుందురు. కే. శ్రీనివాసరావుగారు, శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాల. అని విజయనగరమునకు వ్రాసి తెలిసికొనుఁడు.

౮. శ్రీమద్భగవద్గీత—రాజమహేంద్రవరము, హిందూసమాజమువారిప్రచురణములలో నిది యొకటి. (సటీకాతాత్పర్యవివిధవ్యాఖ్యానవివరణము) ఉపోద్ఘాతములో "తెలుఁగుభాషలో ప్రతిపదార్థతాత్పర్యములలో ననేకగీతాగ్రంథము లచ్చుపడియున్నవి. కాని, యవన్నియు నేదో యొకప్రత్యేక సంప్రదాయమును బ్రకటించుటయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గలవి. గీతాశ్లోకములయర్థమును నిష్పక్షపాతముగఁ బ్రకటించునవి కావు. స్వతంత్రబుద్ధిగలవా రా యర్థములపై నాధారపడి, దానిని తమ జీవితానుభవముతో సమన్వయము చేసికొని, అందువలన నాత్మాభివృద్ధినిఁ బొందుమార్గమును సూచించునవిగ లేవు. అట్టిలోపమును గొంతవఱకు నివారించుటకీగ్రంథమును ప్రత్యేకముగా ప్రకటింపసాహసించితిమి. అట్లని సంప్రదాయవ్యతిరేకముగఁ బ్రకటించుట మాయుద్యమము కాదు. భిన్నసంప్రదాయముల వ్యాఖ్యాతల యర్థవివరణములును, శ్రుతులును ముఖ్య శ్లోకములు దిగువనుదహరింపఁబడినవి." అనియుల్లిఖించిరి. ఇదియారసిన నిందుమహార్థమున్నది. లోకులసాధారణజ్ఞానమున కర్థమగునట్లును మనస్సునకెక్కునట్లును ముఖ్యవిషయవివరణములతోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ౧౫ వ అధ్యాయము మొదటిశ్లోకములం బరిశీలించిన మొదలఁ బాఠకులకు వీరిలోకోపకారకప్రయత్నము విశదము కాఁగలదు. వ్రేళ్ళు పైకిని శాఖలు క్రిందికిని గల రావిచెట్టని చెప్పిన దానివివరణము బహునిపుణముగను సంక్షేపముగను వివరించిరి. అదియచాలును. భగవద్గీతలను నేర్చికొనుటకు నిది యెల్లవారికి సత్సహాయము చేయును. చదు

పుటకుఁ బ్రోత్సాహము చేయును. గీతయనిన బ్రహ్మాండమైన దని బ్రహ్మవిద్య యని భయపడవలదు. గీతవిషయమై గాంధిమహాత్ముఁ డేమి చెప్పియున్నారో వినుఁడు. "గీతాగ్రంథములోని సంస్కృతభాష అతిసులభమైనది. వీరిలో సంస్కృతము తెలిసినవారు లేరో, లేనివారేల నేఁడే యొక గీతప్రతి కొని దానిని చదువ నారంభింపవలెను. ఎవరంతటవారు గీతాపఠనము ప్రారంభింపవలెను... వీరు సంస్కృతము రానియెడల ప్రత్యేకము గీతను చదువుటకైన నాభాష నేర్చుకొనవలెను." అని- వీరిపుడు క్రొత్తగా శ్రమపడి నేర్చుకొనవక్కఱలేదు. తెనుఁగునవ్యాఖ్యాదులతో నిట్టి చక్కనిపుస్తకము వెలువడలి చాలభాగము శ్రమను తగ్గించుచున్నది. కావున నాంధ్రులెల్లరు నీగీతను దెప్పించిచదివి శుద్ధహృదయులయ్యెదరుగాక. వెల మంచిబైండు రు 2-0-0 అట్టబైండు రు 1 8-0.

6. పరీక్షిత్తు—(నారాశంసి) గ్రంథకర్త బ్రహ్మశ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము. పరీక్షిన్మహేంద్రుని చరిత్రమిది. పరీక్షిత్తుజననము మొదలు మరణాంతమున జనమేజయుని పట్టాభిషేకమువఱకును గలదు. గ్రంథకర్త పీఠికలో నిట్లు వక్కాణించిరి.

"ఇరువదేండ్లనుండి కళాశాలలోను, జాతీయకళాశాలలోను, నున్నతపాఠశాలలోను, సంస్కృతాంధ్రభాషల కుపాధ్యాయుఁడుగానుండి బాలురమనస్తత్వముల గుర్తెఱిఁగి యీగ్రంథము ననుభవపూర్వకముగ వ్రాసితిని. బాలురకు భాషతోఁగూడఁ బ్రాచీనచరిత్ర, స్వసాంఘికమతాచారములు, దైవభక్తి కూడ మిగుల నేర్పుట యావశ్యకమై యున్నది. మఱియు భారతీయులకుఁ బరమప్రమాణము లగు వేదములలోని యంశములు కూడ బోధించుట ముఖ్యతమము. ఇపుడు విద్యార్థి భవిష్యత్తున గృహస్థుఁడు కాఁగలఁడు. అతఁడు గృహస్థాశ్రమస్వీకారము నొందునపు డెట్లుప్రవర్తింపఁగలవాఁడో తెలిసికొనుట యత్యవసరము.'' అని వ్రాసియున్నారు. కావున బీజప్రాయముగ విద్యార్థులకుఁ బై యన్నివిషయములు దీనిం జదివినఁ దేటపడఁగలవు. కొంతభాగము శైలికై చూపెదము.

"*త్రిగర్తాధీశుఁ డగు సుశర్మ కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బదునెనిమిది దినములు... ఘోరముగఁ బోరి యర్జునునిచేతనే మృతినొందెను. శ్రీకృష్ణసంతతి మహానుభావునిగూడఁ సంశప్తకులచే నర్జునుఁ డేమయ్యెనో యని కంటనీరు పెట్టునట్లు చేయఁగలిగిన త్రిగర్తదేశీయు లశ్వముతో నర్జునుఁ డేతెంచె

నని విని యూరకుందురా? తమ పితృభ్రాత్రాదు లర్జునునిచేఁ జచ్చినవగను మఱచెదరా" అశ్వమును బాధించి ఘోరసమరమునకుఁ గడంగిరి.

* త్రిగర్తదేశము రాజపుత్రస్థానములో కొంతభాగము. త్రి+గర్త= గర్తమన గొయ్యి. సాంబరు, సరు, పిడ్వానా యను సరస్సులుగల ప్రదేశమే యీ త్రిగర్తదేశము కావచ్చును-" అని.

(ఇచ్చట గర్తమన (గొయ్యికంటె) గుంట యనుట మెన్న. గుంట- కోనేరు సరస్సు మొదలగునవి యగును. దీనివెల రు ౦-౧౨-౦.

---

7. ఆంధ్రాక్షరములు:—శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథిరాయణిం గారు. బి. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది. తెనుఁగుభాషయొక్క లిపి పెక్కువిధముల సంస్కరణము కావలయు నని యుఁ గొన్ని నూతనాక్షరములఁ జేర్చి యుఁ గొన్నిటిని వదలి క్రొత్తదియు లిపిని సంస్కరింపవలెననియు గ్రంథకర్తయభిప్రాయము. ఆంగ్లాదిభాషలయందలి స్వరముల కనుగుణముగ మనము భాషను మార్చ వలెనఁట. ఇందు గుణితముకూడ మాఱుచున్నది. ఈనూతనలిపియం దచ్చులు ౧౮ హల్లులు ౪౭. తోఁగాకు, ఇత్యాదిపదముల యుచ్చారణము ననుసరించి నూతనస్వరములు కల్పింపఁబడినవి. ఇట నొక్కవిషయము. ఆంగ్లభాషయందుఁ గూడ నుచ్చారణము ననుసరించి లిపి సంస్కరింపఁబడలేదు. మనభాషయం దొక్కయక్షరముచేతనే వివరింపఁబడు ధ్వని యటఁ బెక్కులక్షరముల కలయికచేఁ గలుగుచున్నది. అందు నక్షరము లుచ్చారణమున భేదము నొందుటచే వానికి సాంకేతికములు గలవు. ఇటులనే యితరభాషలయొక్క లిపికిని నుచ్చారణమునకును వ్యత్యాసము గలదు. ముద్రణ సౌకర్యార్థ మీగ్రంథమున స్వరవ్యంజనాదులు సమ్మేళనమునొందక, వేరుగ నిరూపింపఁబడినవి. అక్షరములయొక్క మూలస్వరూపములకు స్వరసాంకేతికము లుంపఁబడినవి. టైపుయంత్రమున కనుకూల మగునటుల లిపిని సంస్కరింపవలె నని పలువురు ప్రయత్నించుచున్నారు. అది లిపియొక్క సౌష్ఠవమునకు సహకారి యగునా యను విషయము విమర్శకు లాలోచింపవలసియున్నది. ఈ నూతనవిషయము నాలోచించి తమకుఁ దోఁచిన మార్పులను గ్రంథకర్తగారీగ్రంథమునం జూపి యున్నారు. "ఆపరితోషా ద్విదుషాం న సాధుమన్యే ప్రయోగవిజ్ఞాన"మ్మని గ్రంథమును ముగించినారు. వలయువారు గ్రంథకర్తగారికి వ్రాయవలయును.

8. పురాతనసాంఘికపరిస్థితులు—శ్రీమాడ్కిళాంబి రంగాచార్యులు వారు రచించినది. ఇందు వీరు పురాతనకాలములోని సాంఘికమతపరిస్థితులను బహుపురాతనగ్రంథపరిశీలనమున శ్రమసాధ్యమైనవిషయములను సమకూర్చిరి. పూర్వము బ్రాహ్మణుల గౌరవాధికము, క్షత్త్రియులయాధిపత్యము, బౌద్ధమతప్రచారము, జాతకకథలలోనివిషయములు, నిందుఁ జెప్పఁబడినవి. ఒక్కటేమి పురాతనవిషయము లసంఖ్యాకము లిందుఁగలవు. చదువఁదగినది. విషయమువశ్యమును గ్రహింపఁదగినదియును. పూర్వము హిందువులలో నున్నవర్ణములం గూర్చి పాశ్చాత్యవిద్వాంసులలో సర్ డా జన్ ఇబ్బెట్ సను, సెనా, నెస్ఫీల్డు, రిస్లీ మొదలగువారు గావించిన సిద్ధాంతము లిందుఁ గలవు. అంబట్ఠసుత్తము, వాసెట్ఠసుత్తము, అస్సలాయనసుత్తము, మధురసుత్తము మొదలగుపాళీభాషలోని వర్ణసంబంధసూత్రములు కొన్ని యిందుఁ దెల్పఁబడినవి. పూర్వపుమన్వాదిధర్మశాస్త్రములు, జాతకగ్రంథములు- మొదలగువానియందుఁ జెప్పఁబడిన విషయములే కాని నూతనవర్ణసిద్ధాంతములు గాని వర్ణచారిత్రముకాని యిందు లేను. శైలికిని విషయమునకును గొన్నిపంక్తులు—

"దేశములో బౌద్ధమతము వ్యాపించినతరువాతను దత్పూర్వమునవలె వర్ణములు సుస్థిరములై యుండి బుద్ధుఁడనతారచుత్రినటించకనైరము సంఘనిర్మాణమేమి యు మార్పుఁజెందక యే యుండెను. అతిపురాతనపాళీవైదిక గ్రంథములలో విభాగానుసంధానంబులకు గనుచున్నారము. ఇంతియ కాక నవీనములగు జాతకవ్యాఖ్యానములలో సైతము దేశమున బౌద్ధమతము ప్రబలియుండి మోక్షసంపాదనములో వర్ణము నిష్ప్రయోజనమను బౌద్ధసిద్ధాంతము ప్రజలయంగీకారమును బడసినపిదపను, వర్ణవిభాగముల బలము క్షీణింపక మెప్పటివలెనె యుండెను"- 86 పుట.

దీనికి వెల వేయఁబడి యుండలేదు. ఈరంగాచార్యులువారివి బృహస్పతి అర్థశాస్త్రము, బుద్ధఘోషునిజీవితచారిత్రము. జాతకకథలు 1.2 భాగములుం గలవు. విజయనగరముగ్రంథకర్తగారికి పేర వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

శ్రీరస్తు.

షోడశకుమారచరిత్రము.

సప్తమాశ్వాసము.

క. శ్రీ భార్గవకామందక, నైభావనవాపధార్య నాసవమంత్రి
ప్రాభవవిడంబధీగుణ, శోభితషాడ్గుణ్య యున్నసూరవరేణ్యా. ౧

చ. ఎదురుగ వచ్చి కాంచు ధరణీశుల రాజ్యము లిచ్చి నిల్పుచు
న్మదమున మాఱుకొన్న నృపమండలి నింద్రునిపీటి కంచుచుం
బదవులు మార్చి దుర్నృపుల బంధనశాలలఁ బెట్టఁ బంచుచు
న్విదితబలాఢ్యుఁ డానృపుఁడు విస్రుతలీలల వాలుచున్నెడన్. ౨

గీ. పుత్రవర్ధన మనియెడు పురమురాజు
గాన రాఁడు దేవర నతిగర్వి యనుచుఁ
జారు లెఱిఁగింప నధికరోషమునఁ గదలి
వీఁకఁ జని యప్పురమువిూఁద విడియుటయును. 3

క. అరదంబు లెక్కి యుద్ధులఁ
బురము వెడలి వీఁక వచ్చి భూమి యద్రువ ను
ద్ధురగతి నార్చుచు బలములఁ
బొరిగొనఁ దొడఁగుటయు విని విభుండలుక నెయిన్. ౪

వ. అయ్యిరువురం బరాజితులం జేసి పట్టితెండని చండబలు లగు తనమంత్రులం బంచినం బనిపూని వారు సన్నద్ధులై తేరులు దోలుకొని యాశూరులం జేర నరిగి చూచి యయ్యిరువురను దమదృఢముష్టియు దీర్ఘబాహుండును నైనం బరమానందంబు నొందునంత నాభిమథటాదులుం గని యుల్లంబున నుల్లసిల్లి. ౫

— దృఢముష్టిదీర్ఘబాహులకథ. —

క. వారిరువురు సంభ్రమమునఁ, దేరులు డిగఁగా రథావతీర్ణులయిన వే
వారండఱు నమ్మంత్రులుఁ, జేరియుఁ బరిరంభణంబు చేసి ముదమునన్. ౬

వ. భూపాలుపాలికిం గొనిచనిన నవ్విభుండు దవ్వులనే యామంత్రులం గని యా
మోదంబున నెదురుచని తత్ప్రణామంబు లాదరించి యెత్తి యిరువుర నొక్క
కౌఁగిటం జేర్చి గౌరవించి యుచితాసనంబుల నుండ నియోగించి సింహా

సనాసీనుం డై తదీయవదనంబులం జూడ్కి నిలిపి మీ రెచ్చటం జరియించి
యిప్పురంబున కరుగుదెంచితి రని యడిగిన దీర్ఘబాహుండు కరకమలంబు
లు మొగిడ్చి. ౭

గీ. వింధ్యమున నేను మిత్రుల వెదకఁ బూని
పెక్కుభూములఁ జరియించి యొక్కనాఁడు
వరవిభవరమ్య మైనట్టి పురముఁ జొచ్చి
యం దొకమహీసురునియింటి కరుగుటయును. ౮

వ. ఆయింటి ముదుసలి శోకవ్యాకులయై యుండి నన్ను నాలోకించి. ౯

శా. ఓయన్నా ! జముపీటికిం బయనమై యున్నాఁడు నా పట్టి నా
కాయం బుద్ధురవేదన న్నిలువ దింక న్నాధనం బేల (పో
పేయంచున్) నెలుఁగెత్తి యేడ్చుటయు నిర్వేదంబునం బొంది యే
నాయంబం గృపఁ జేరి కన్నుఁగవనీ రందంద చేనొత్తుచున్. ౧౦

వ. తత్పుత్రమరణోద్యోగంబునకుం గారణం బేమి యని యడిగిన. ౧౧

సీ. ఈవీటిరా జగుదేవసేను తనూజ దుష్టలబ్ధాఖ్య యద్భుతవిలాస
సంపూర్ణయౌవనోజ్జ్వల పురిఁ గలయట్టి కొమరుల నిచ్చ యొక్కరునిఁగాఁగ
బలిమి నై నయ్యింతి పిలిపించికొను నందుఁ బోయినవా రెల్లఁ బొలిసిపోవ
నింతకుమున్న యనేకులు చనిరి నావరతనూజాతునివరున నేఁడు
దీని వల దని మాన్పంగ దిక్కు లేదు
నింతతోడ మాసంసార మెల్లఁ దీఱె
ననుచుఁ గ్రమ్మఱ నెలుఁగెత్తి యడలుటయును
నభయహస్తంబు నిచ్చి యి ట్లంటి నేను. ౧౨

క. నీకొడుకుఁ గాదె యీరే, యాకన్నియపాలి కేన యరిగెద నింకన్
శోకంబు మాని నెమ్మన, నాకులగతి నుండవమ్మ యని పలుకుటయున్. ౧౩

క. ఓహో యి ట్లనఁ దగునే, దేహము వడ నుడుగు సుతుఁడు దీవనవగ ము
న్నోహమున నిన్నుఁ బంచిన, యాహత్య దొరంగునయ్య యన్నిభవములన్. ౧౪

ఉ. ఎవ్వరి నేమి చేసితినొ యేఁ దొలుబామున నాకుమారకుం
డివ్విధిఁ బోయెడుం గొడుక యీజననంబున నింక నేటికిన్
నొవ్వ రొకొనర్ప నోడుదుఁ దనూజుని కై నిను సద్గుణాఢ్యు నే
నెవ్విధిఁ జావఁ బంతు ధన మిచ్చెదఁ గైకొను మన్న నావుడున్. ౧౫

క. లావున వెరవున గలుగుమ, నేవిజయుండ నెల్లకడ నరేంద్రతనయచేఁ
జావక జయింపనోపుదు, నావాక్యము నెమ్మనమున నమ్ముము జననీ. ౧౬

వ. అని యూరడించి బలికి నాఁటి నిశాసమయంబున రాజకన్యకాసదనంబున కరిగి రత్నదీపప్రభాశోభితం బైన తదంతరంబున నాకాంత హంసతూలికా తల్పంబున నున్నంత. ౧౭

క. తోలుకారు మెఱుంగు క్రైవడిఁ, బులుకడిగిన మరునిశరము పోలిక నత్యు
జ్జ్వలరత్నపుత్త్రికాకృతిఁ, బొలఁతుక దనుదెంచె నెనుపు పొంపిరివోవన్.

వ. అయ్యింతితోడన ఘోరాకారుం డగు నొక్కరక్కసుం డరుగుదెంచె నయ్యవసరంబున. ౧౯

చ. జలదముపొంత క్రొమ్మెఱుఁగుచాడ్పున శైలముఁ జేరియున్న పు
ష్పలతికభంగి రాహుకడఁ జంద్రసముజ్జ్వలలక్ష్మి శోభిల్లి న
య్యలఘునిశాటు క్రేవఁ జెలువారెడు నానతిఁ జూచి వానిదో
ర్బల మొక చీరికిం గొనక రాగముఁ గౌతుకముం దలిర్పఁగన్. ౨౦

క. తప్పక చూచుచు నుండఁగ, నప్పొలఁతియు నన్నుఁ గాంచి యనురాగముతో
ఱెప్పయిడక కనుఁగొనఁగా, నప్పుడు నామీఁదఁ గడఁగె నసుర యలుకనై.

క. సురవైరిఁ జూచి యేతును, గరములఁ గాసి వెలికి కమలాకరభూ
వరుబంట దీక్ష్ణబాహుఁడ, నురుతరముగ నన్నుఁ జూచి దొరి నిశాటా. ౨౨

గీ. అనిన దైత్యుండు తనయాగ్రహంబు విడిచి
యీవు కమలాకరుని బంటవేని నేను
నీదుకూరిమి చెలిమామ నిన్ను వెదక
నరుగుదెంచితి ననినఁ బ్రియంబునొంది. ౨౩

క. ఏమిత్రరూపుననుటయు, నీసుహితుండైనయట్టి దృఢముష్టికి నే
మామ నని చెప్పుటయు నే, నామోదతరంగితాంతరంగుఁడ నగుచున్. ౨౪

వ. అతం డేమికతంబున నీకు నల్లుం డయ్యె నిప్పు డెచ్చట నున్నవాఁడు చెప్పవయ్య యని యడిగినఁ దద్వృత్తాంతం బతనిచేత నేవిన్నదియు నేనుం గన్నదియును వివరించెద నాకర్ణింపుము. ౨౫

క. వంధ్యోద్యమఖిన్నతనై, వింధ్యాటవి నతఁడు మిమ్ము వెదకి తిరుగుచున్
సంధ్యాసమయంబునఁ ద, ద్వింధ్యనిలయగృహము చేరి విధి కడలుకతన్.

వ. విస్తారోదారంబైన యయ్యగారంబున నొక్కదిక్కున నర్ధరాత్రసమయంబున.

క. సాధకుఁ డొకరుం డొక బిం, బాధరిఁ గొనివచ్చి యేమి యర్థించెనొ య
మ్మాధవికి బలియొనర్చుట, కై ధృతిలే కడలఁ బట్టి కట్టి తెగువనై. ౨౮

క. కరవాల మెత్తుటయు మదిఁ, గరుణ వొడమ దానిఁ జూచి క్రక్కున నార్తో
ద్ధురుఁడనై బలువిడి నాతని, శిరము దునిమి దేవికి బలి చేసి వినతుఁడనై. ౨౯

క. అవనితలకట్లు లూడిచి, భావము వెలి వాయఁ బలికి పద్మనయన నీ
వే వానిసుతవు నిను నేఁ, డేవిధమునఁ దెచ్చె నాకు నెఱిఁగింపు మనన్. ౩౦

వ. భయసంభ్రమంబులు మనంబున ముప్పిరిగొన నప్పయోరుహలోచన నేను
మాణిక్యపురాధీశ్వరుండైన రత్నకేతుని తనూభవను రత్నప్రభ యనుదా
నను నేఁటి సంధ్యాసమయంబున మహోత్సేధం బగు సౌధాగ్రతలంబున
నిద్రింప నిద్దురాత్ముండు నన్ను నెత్తికొని తెచ్చి యిచ్చట నిట్లొనర్ప నిడికొని
యున్నవాఁ డింతలో నీవు నాపాలిభాగ్యదేవతవు వోలె వచ్చి నాప్రాణం
బులు గాచితివి, నీయధీనంబ నైతి నీచిత్తంబు కొలఁది నడవంగలదాన నని
విన్నవించిన నతండు. ౩౧

క. నిను దోడుకొనుచుఁ జని నీ, జనకున కొప్పించి యిచ్చెఁ జనియెద నని య
వ్వనజాయతలోచనఁ దో, డ్కొని తెలతెల వేగునంతకును బురి కరిగెన్. ౩౨

వ. అరిగి రాజమందిరద్వారంబున నిలిచి యాకాంత నంతఃపురంబులోపలికిం
బనిచిన శోకవేగంబున బలవించుచున్న తజ్జననీజనకులపాలికిం జని తన
వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగించిన సంభ్రమించి. ౩౩

క. మనమున నత్యద్భుతమును, ఘనమోదము నుల్లసిల్లఁగా నవ్విభుఁ డా
తని దోడితెచ్చి గారవ, మొనయఁగ నగ్రాసనమున నిడికొని ప్రీతిన్. ౩౪

వ. తద్వృత్తాంతం బడిగి యతండు చెప్ప నంతయు నాకర్ణించి కులపౌరుషంబుల
నధికుంగా నెఱింగి యుల్లంబున నుల్లసిల్లి. ౩౫

గీ. ప్రాణదానం బొనంగితి వట్లగాన
నాసుతకు నీవ తగుప్రాణనాయకుండ
వఖిలగుణములయందు సత్యాధికుండ
వరుఁడు నీకంటెఁ గలఁడె యీవనజముఖికి. ౩౬

వ. కావున నీరాజవదన వరియించి నారాజ్యలక్ష్మికధ్యక్షుండ వై యుండు మని
యత్యంతప్రియపూర్వకముగాఁ బ్రార్థించిన. ౩౭

చ. సమయము గాదు నాకిపుడు శాశ్వతభోగము లందు మానవీ
రమణుని మిత్రవర్గము ధరాస్థలి నారసి కాంచి పిమ్మట
స్సముచితవృత్తి నీదువరనందనఁ బెండిలి సైయభీష్టభో
గముల సుఖింతు నే ననినఁ గ్రక్కున నాతఁడు వల్కు వేడుకన్. ౩౮

క. నానాదేశములకుఁ దగు, మానుసులం బనిచి సకలసమాజంబుల మీ
మానవపతి నరయించెద, దీనతకైఁ గుంది నీకుఁ దిరుగఁగ నేలా. ౩౯

వ. అని సన్నుతంబుగాఁ బలికి పలికినయట్ల వెరవరులగు భృత్యుల నానాదేశంబులకు నరయం బనిచి శుభలగ్నంబున నత్యంతవిభవంబునం దన కన్నియ వివాహం బొనరించి సకలసంపదలు నిచ్చిన నచ్చెలువతో నభిమత క్రీడావినోదంబులం దేలుచుండి యొక్కనాఁటినిశాసమయంబునం దత్ప్రాగ్వ కంఠంబున స్త్రీయార్తనాదంబు వీతెంచిన. ౪౦

క. దృఢముష్టి వెడలె ఖడ్గము, దృఢముష్టి సమర్చి దాని నెలుఁ గెఱుఁగుటకై
దృఢముగ బలవితరణపరి, వృఢుఁ డార్తులఁగావ నట్టివేళలఁ గడఁగున్. ౪౧

వ. ఇట్లు వెడలి చని యయ్యార్తనాదంబు సక్కటికి నరుగునప్పుడు. ౪౨

క. అలఘుతరదివ్యభూషలు, వెలుఁగంగా నోర్తు హృదయవేదన డోఁపం
బలుమాఱును నెలుఁగడరఁగఁ, బలవించుచు నతనిఁ గని ప్రబలదైన్యమునన్.

మ. నెఱిశే కోర్వనివారిమాటలకున్న నేఁ డారెకు లస్సతిం
గొఱతం బెట్టిరి దప్పిఁ దాలెఱుఁగకుం గొల్లందఱుం జాలఁ ద
త్తఱముం బొందెద యాజలం బొసఁగుచుండం బెక్కి నాకించుఁ బ
ల్కుఱు దుఃఖించుచు వేఁడినం గరుణ యాత్మం బర్వ ధైర్యంబునన్. ౪౪

గీ. నాభుజాశక్తి నీప్రాణనాయకునకు, నీకొసఁగుదుంచు నాకొల్లుఁ జేర నరిగి
యూఁతఁ జెక్కించుకొన మెలపడర నక్కి, మూఁపులందుఁ బదంబులు మోపి నిలిచి.

గీ. కొఱతిపై నున్నచోరుని విఱిచినమలఁ, బలలఖండంబు లిలమీఁదఁ బడినఁ జూచి
వెఱక రక్కసిగా మది నెఱఁగి యచటఁ, గదలిపోవక నిశ్చలహృదయుఁ డగుచు.

చ. సురుచిర దివ్యరత్నపరిశోభిత నూపురరమ్యమైన త
చ్చరణము వంటఁబట్టటయుఁ జయ్యనఁ దానది యూడిపోవుడుం
గరములఁ దత్పదాంగదము గ్రక్కునఁ జిక్కినఁ జూచి మెచ్చులం
బొరయుచు వేడ్కఁ బట్టుకొని పోయి నరేంద్రతనూజ కిచ్చినన్. ౪౭

క. మనుజులకు బ్రాఁతియగున, య్యనుపమ సౌమనసముఁ జూచి యయ్యింతి ప్రియం
బున దీనితోడియుండియు, యనుదారకొను భాగ్యమబ్బునో కో నాకనినన్.

వ. ఆతరుణీరత్నంబు కోరిక పారంబు నొందించుతలంపున నమ్మరునాఁటి యర్ధ
రాత్రసమయంబున నీసఖుండను ఖడ్గసహాయుండనై య శేతసదనంబున కరిగి
తదంతరంబున నల్లనల్లన వసియించుచు. ౫౧

క. వినుతాహారంబులఁ గ్రొ, వ్వినయం గలమనుజమాంస మిడెడి యుష్మం గవ
చ్చినవాఁడఁ గోసి యిచ్చెదఁ, గొనవలసినవారు వచ్చి కొనరో యనినన్.

క. అందియుఁ గోల్పడిపోయిన, ముందటి దానవి సభసమూహాముతో నిం
పొంద విని చేరఁగాఁ జని, మందరనగధీరు నాకొమరుఁ గని వేడ్కన్. ౫౨

వ. అన్నెలవునకు వినోదార్థంబు వచ్చి యుక్తియెడనున్న నాకడకుం బఱతెంచి.

క. మారాకారుఁడు మిక్కిలి, శూరుఁడు నగువాని కిత్తు సుత నని దెపుడున్
మారాకారుఁడు మిక్కిలి, శూరుఁడు నగువాఁడు గలిగెఁ జూపెదరమ్మా. ౫౩

వ. ఏను నిన్న నతని పౌరుషం బంతయుం జూచితి నని తద్వృత్తాంతంబు వివరించి
నేఁడును నన్ను బ్రమయించి కట్టి తోడియుండియుం బుచ్చుకొని పోవుతలం
పున వచ్చి తిరుగుచున్నవాఁ డని చెప్పిన నతనిం జేర నరిగి. ౫౪

శా. భూతప్రేతపిశాచరాక్షసగణాస్యాద్రిన్ జనశ్రేణికిన్
భీతింబర్వఁగఁ జేయు నిన్నెలవున న్భీమాంధకారంబున
న్వీతాతంకత నీవు ద్రిమ్మరుటకున్ డెందంబున న్మెచ్చి సం
ప్రీతిం బొందితి వేఁడు మిచ్చెదను మనోభీష్టంబుల న్నావుడున్. ౫౫

గీ. నిన్న నాకయుంబె చేకుఱ నిన్నెలవున, నాకు నీతోడియుండియునై కడంగి
యరుగుదెంచితి నిచటికయ్యుండెవాఁడు, నిచ్చట యభీష్టమనవుడు నిచ్చెనలరి.

క. వెనుకదెస నున్నదానవిఁ, గనుఁగొనుటయు నంబెవృచ్చి క్రమ్మఱ నా కి
చ్చిన నేనాలసికిఁ బ్రియం, బెనయంగా నిచ్చి ప్రీతి మెసకంజెనఁగన్. ౫౬

వ. ఏనకుగం దన బాల్యంబు మొదలుకొని నిన్నుఁ గన్నదితుదిగా నిజవృత్తాం
తం బంతయు నెఱింగించిన నీ చెలిమాటలకు మోదించి యమ్మేఁ జూచి యను
గుదు గాని రమ్మని మత్పురంబునకుం దోడ్కొనిపోయి మదీయంబు లగు సకల
సంపద్విభవంబులుం జూపి వివిధసంభావనంబు లొనరించి. ౫౭

చ. అవిరళకాంతికాంతనవయౌవనమూన విలాసభాసుర
యువతిలలామ నాతనయ నుత్సవమారఁగఁ బెండ్లి చేసిన

న్భవనమనోజ్ఞభోగములఁ బొందుచుఁ గొన్నిదినంబు లుండి భూ
ధవసుతపాలి కేగి ప్రమదంబున నందియ యిచ్చి మచ్చికన్. ౫౯

వ. అప్పుడు నచ్చపలనయన నిష్టోపభోగంబులం దేల్చి క్రమ్మఱ మత్పురంబున కరుదెంచి నిన్నుం బొడగను నుపాయంబు చింతించుచుండ నొక్కనాఁడు శుక్రశిష్యుండు మహామతి యను విప్రుండు మాసదనంబున కరుగుదెంచిన నతండు త్రికాలవేది యని యేనుం జెప్ప నీసఖుఁ డెఱింగి యతనికిం బ్రణమిల్లి మీ తెఱం గడిగిన నామహానుభావుండు నావదనం బవలోకించి. ౬౦

సీ. పుత్రవర్ధననామ పురము నేలెడురాజు తనకూఁతుఁ బరదేశమునకు నొసఁగఁ
జాలక యాసరోజాతలోచనఁ జూచి యిప్పరికొమరుల నల్లవరుస
నేకద కరుదేర నియమంబు చేసెద నందులో నీకొచ్చునట్టివాని
హృదయమెసఁగా వరియింపుము నీ వని నేఁడు చెప్పినవాఁడ నీవచటికిఁ
దీవ్రగతి నేగి దాని కద్భుతుండ వయి
రాత్రు లరుదెంచి తత్కుమారకుల నోలి
ననుదినంబు నాహారంబు గొనుచునుండు
మతని చెలి యొకఁ డొక్కనాఁ డరుగుదెంచు. ౬౧

వ. అతండు కేవలపురుషుండుగాఁడు గావున నీభావంబుం గనుంగొని పేరువాఁడి నిమిషాఁదం గలియునప్పుడు నీవృత్తాంతంబుఁ జెప్పి యిరువురం గూర్పుము నీవు గూర్చినవెనుకఁ గతిపయదినంబుల నీరుం దమరాజును తెలులం గలసెద రని పలికి నిజేచ్ఛ నరిగె నతనివచనప్రకారంబున నిన్నుం బొడగాంచి కృతార్థుండ నైతి నల్లి నీ నెచ్చెలి నిచ్చటికిం దోకొని వచ్చెద ననినం బరమానందభరిత మానసుండ నై యాదనుజపుంగవుం గవుంగిలించుకొని యతిరయంబునం దోడ్కొని రమ్మని పనిచిన నతండును పతిత్వరితగతిం జని తద్వృత్తాంతం బంతయు దృఢముష్టికిం జెప్పిన నద్భుతప్రమోదరసాయత్తచిత్తుండై నీకతంబున నానెచ్చెలివృత్తాంతం బంతయు నెఱింగితి నని యతని వినుతించి వివిధవస్తువాహనంబులతో నారక్షసుండు దోడ్కొనిపోవఁ బత్నీసమేతుండై పుత్రవర్ధననామనగరంబునకు వచ్చి నన్నుం గాంచి యన్యోన్యస్నేహపూర్వకంబుగా నాలింగన కుశలప్రశ్నాది విధానంబు లొనరించి దాని వరించి యభిమతక్రీడావినోదంబుల సుఖం బనుభవించుచుఁ గొన్నినాళ్ళుండునంత. ౬౨

క. పుత్రకులు లేమి నపుడా, ధాత్రీపతి రాజ్యభరముఁ దమయం దిడి న
స్మైత్రి దగ నునిచి పరమత, పిత్రత వని కరిగి నియమవిధి నర్తిల్లెన్. ౬౩

వ. మేమును భవద్దర్శనంబు గోరుచు నిందుండ మాభాగ్యవశంబున దేవరం
బొడగని కృతార్థుల మైతి మని విన్నవించుటయు నమ్మహీవల్లభుం డంత
సిల్లి వారల నుచితప్రకారంబున సంభావించి హంసావళియందలి యను
రాగంబునకు ననుగుణోద్యోగంబుగా దిగ్విజయయాత్రా నెపంబున విదిశా
పురంబున కరిగి తత్పురోద్యానంబున వేత్రవతీతీరంబున విడిసి మేఘమాల
మహీపాలునకుం దమరాక యెఱింగించి పుత్తెంచిన. ౬౪

గీ. అతఁడు సకలవస్తువితతులు కానుకగాఁ, గొనుచు నేగుదెంచి వినతుఁడగుచు
నానృపాలుఁ గాంచి యత్యంతబహుమాన, లీలఁ జెంది మైత్రి గీలుకొనఁగ.

వ. ఇష్టగోష్ఠీవినోదంబున నున్నయంత నమ్మహీకాంతునకు సంతసం బొడవఁ
తేజోవిభాకరుండగు ప్రభాకరుం డిట్లనియె. ౬౬

క. సీతనయను సర్వశుభా, స్వీతనయ నొసంగవలయు నీ నృపతికి ను
ద్యోతితకౌతుక మొదవ ను, హీతలవర యనుఁడు నానరేశ్వరుఁ డంతన్.

వ. సంతుష్టాంతరంగుండై యొంతయుం బెలివొంది వినయంబునం గరకమలంబులు
ముకుళించి యుంచితప్రియపూర్వకంబుగా నమ్మహీవల్లభున కిట్లనియె. ౬౮

క. హంసావళిలో నెల్లను, హంసావళిఁ బోలు దివ్యహాతేజమునన్
హంసావళికిని గవిజిత, హంసావళి కీవ తగిన యధిపతి వధిపా. ౬౯

క. ఆకన్యారత్నంబును, నీకేతగు దిక్కులందు నిఖిలంబున శు
శ్లోకుండవై వరింపుము, భాకరలగ్నమున నవ్వరానన నెమ్మిన్. ౭౦

వ. అని పలుకుటయుం బుడమిఱేని కొలువున నున్న మౌహూర్తికు లెల్లింటి
నిశాసమయంబున విశేషలగ్నంబు గల దని విన్నవించుటయు నుల్లసిల్లి
మేఘమాలధరణీవల్లభుండు నత్తెఱంగున కియ్యకొని సముచితప్రకారంబున
వీడ్కొని యరిగి యమ్మహోత్సవంబున కుత్సహించిన. ౭౧

క. తనరాకడ నవ్వార్తలు, విని హంసావళి కరంబు వేడుక నేఁ గొ
రినకమలాకరుఁడో యు, జ్జనపతి వే ఱొకఁడో యనుచు సంశయ మడరన్.

వ. తనచెలి యగు కమలమంజరి కేకతంబున ని ట్లనియె. ౭౩

క. మనభూపతి కమలాకరుఁ, డనునృపతికి నన్ను నిత్తుఁ ననినాఁడట యా
తనియున్న వేలమునకుఁ, జని లక్ష్యధ మెల్లఁ దెలిసి చనుదె మ్మనినన్. ౭౪

విధములై, గృహ్యతే=గ్రహింపఁబడును. దీని తాత్పర్యము, యరలవలు నాలుగును ద్వివిధములు. అందులో యవలకు "హలి సర్వేషాం" అనుసూత్రమునందు, పాణినీయములో లఘువులును, అలఘువులును నని రెండువిధములును సూచితము లయ్యెను. లకారము "లోశః" అనుసూత్రమునందు ప్రాకృతవ్యాకరణములో రెండువిధము లాయెను. పరిశేషించిన రవర్ణము, ఆంధ్రవ్యాకరణములో ద్వివిధ మవునను‌ట.

అద్యః క్రియాసు ధాతార్థోద్యోతిత* మాద్యగం వినా సర్వః
యశ్రుతి మార్యా లఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్. ౮

ఇది రెండుసూత్రములు. క్రియాసు=క్రియాపదములయందు, ధాతార్థోద్యోతితం=ధాతార్థములం గనిపించునవియు, ఆద్యగం=నామాది నుండునవియు, వినా=వినాగాను, సర్వః=సమస్తమైన, యః=యకారమును, అత్=అకారము. అకార మనఁగాఁ దలకట్టనుట. చనియె, వినియె మొదలైనవి క్రియాధాతార్థస్థితయెకారములు. యెద్దు, యెప్పుడు, మొదలైనవి నామాదినున్న యెకారములు. ఈరెండును విడిచిపెట్టి కడను యకారములెల్లఁ దలకట్టుగాఁ దెలియునది. ప్రాణతః=అచ్చుకంటెఁ బరమైన, ప్రాణం=అచ్చును, యశ్రుతిం=యకారముగా వినఁబడుదానిని, లఘుయం=లఘుయకారముగాను, ఆర్యాః=పెద్దలు, ప్రవదన్తి=పలుకుదురు. వారియధికుండు, మాయేలిక, మొదలైనవి లఘుయకారములు.

నాన్యేషాం వైధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యం స్యాత్
అర్థస్య స్తాలవ్యశ్చ రన్యక్రస్యాన్తిథ స్సువర్ణశ్చ. ౯

ఇది మూఁడుసూత్రములు. లఘ్వలఘూనాం=లఘ్వలఘువులైన, అన్యేషాం=కడమవానికి, వైధర్మ్యం=విరోధము, న=లేదు, రయోస్తు=లఘ్వలఘువులైన రవర్ణములకైన, నిత్యం స్యాత్=నిత్యముగా విరోధము గలదు. విరోధ మనఁగాఁ బదములో యతిప్రాసములు చెల్లకుండుట- ఇటనంగా యవలు ద్వివిధములును దెలుఁగునఁ గల వనుట. అచ్చుమీఁదను అచ్చునకు వచ్చినయకారము లఘుయకారము. ప్రథమాంతముమీఁద, వకారమునకు వచ్చిన యా

* ధాతార్థద్యోతినం-పా.

దేశవకారము లఘువకారము. లళలు ప్రసిద్ధములేను. వీనికి యథోచితముగా నుదాహరణములు: —

నీళ్లఁబాలునుగలసిన ట్లెల్లప్రొద్దు, నాయహో విభూమణుఁడు నీవుఁ బాయకుండు
రనుచుఁ జెలికత్తెపలుక హిమాచలాత్మ, భవ ముఖాబ్జంబు వంచి సిగ్గువడియుండె.

కొందఱు ద్వివిధములైన వకారములకును, తొల్లి మైత్రి లే దందురు.
ఇంక రవర్ణోదాహరణము: —

వెక్కలుగలట్టి పెనుబాఁవఱేండ్లవంటి, కలుకుములుకులశుంభునుక్కణఁగఁ జేసి
పరమకళ్యాణి గిరికులేశ్వరతనూజ, రణవినోదంబు సలిపె నిర్జరులు వొగడ.

దన్త్యః=దంత్యమైన, చుః=చవర్గము, అత్=అకారము, తాలవ్యః=తాలవ్యమైన, చుః=చవర్గము, వక్రః=ఎకారము, స్యాత్=అవును, మిథః సవర్ణశ్చ=దంత్యతాలవ్యములు రెండును, దమలోఁదాము, సవర్ణము లవును. చందురుఁడు, చక్కెర, జాడ, జంట మొదలైన దంత్యములు తలకట్లనుట. చెన్ను, చెల్వ, జెట్టి, జెత్తి, ఇవి మొదలైన తాలవ్యము లెత్వము లనుట- ఇందుకు దాహరణము: —

చక్కఁదనము లోకజయవైభవము వల, రాచవారువడసి రాచరించి
చెలువ నద్రికన్య సేవించువారికి, జాడఁగన్గొనఁగ నసాధ్యమెద్ది.*

ప్రాతిపదికం హి నామ ప్రత్యయ ఇహ వర్ణకః క్రియా ధాతుః
ప్రాణా స్సమాసతోఽచో బిన్దు రనుస్వార ఏచో వక్రః. ౧౦

ఇవి యాఱుసూత్రములు. ప్రాతిపదికం=శబ్దశాస్త్రప్రసిద్ధమైన ప్రాతిపదికము, నామ=నామ మనంబడును. ఇహ=ఈయాంధ్రవ్యాకరణమందు, ప్రత్యయః=ప్రత్యయము, వర్ణకః=వర్ణక మనంబడును, ధాతుః=ధాతువు, క్రియా=క్రియ యనంబడును, అచః=అచ్చులు, సమాసతః=సంగ్రహముచేత, ప్రాణాః=ప్రాణము లనంబడును, అనుస్వారః=అనుస్వారము, బిన్దుః=బిందువనంబడును, ఏచ్=ఏఓలు, వక్రః=వక్రము లనంబడును.

వక్రతమావైజ్ఞలస్య స్సమాసతః ప్రాణినో ద్రుతాఖ్యో నః
కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజడదబాస్తు సరళాః స్థిరా ఇతరే. ౧౧

ఇవి యాఱుసూత్రములు. ఐచ్=ఐ ఔలు రెండును, వక్రతమః=

* కలుగుశుద్ధములెల్ల జెఱుకులేక-పా.

ప్రకృతములు లనంబడును, హలః=హల్లులు, సమాసతః=సంగ్రహముచేతను, ప్రాణినః=ప్రాణు లనుపేరు గలవి, స్యుః=అగును, నః=నకారము, ద్రుతాఖ్యః=ద్రుత మను పేరుగలది, కచటతపాః=ఈయైదును, పరుషాఖ్యాః=పరుషము లను పేరుగలవి, గజడదబాః=ఈయైదును, సరళాః=సరళము లనంబడును, ఇతరే=పరుషసరళములు పదియు వినాగాను గడమహల్లు లన్నియు, స్థిరాః=స్థిరములనఁబడును.

ఇన్ద్రాద్యా అపిచ గణా వళిరాద్య మనన్తరాక్షరం ప్రాసః

న పదా న్యవ్యయ సుప్తిఙ్క్త్వా తుమునా మనుకృతేస్తి వాక్యంతు. ౧౨

ఇవి నాలుగుసూత్రములు. గణాః=గణములు, ఇన్ద్రాద్యాః అపిచ=ఇంద్రచంద్రసూర్యు లనునవియుఁ గలవు, ఆద్యం=మొదటియక్షరము, వళిః=వళి యనంబడును, అనన్తరాక్షరం=రెండవయక్షరము, ప్రాసః=ప్రాస మనఁబడును, అవ్యయసుప్తిఙ్క్త్వాతుమునాం=అవ్యయమునకును, సుబంతమునకును, తిఙంతమునకును, క్త్వా ప్రత్యయాంతమునకును, తుమున్ ప్రత్యయాంతమునకును, పదాని=ప్రయోగపదములు, న=లేవు, అనుకృతేః=అనుకరించు చోటులనైన, వాక్యం=వాక్యము, అస్తి=కలదు. వాక్యశబ్దము పదమునకు నుపలక్షణము. దీనితాత్పర్యము-ప్రాంతః, అంతః, హరిణా, రామేణ, భవతి, అస్తి, కృత్వా, గంతుం, రంతుం, అను ప్రయోగములు తెనుఁగున లేవు. ఇవే యనుకరించి ప్రయోగించినఁ గలవు. అనుకరించుట యనఁగా, పద ముచ్చరించి తుదను "అని" అనుమాట ప్రయోగించుటయే. సాయం అని, హరిణా అని, కృత్వా అని, అనునవి యనుకారములు. ఈయవ్యయాదులైన యయింటికి, ననుకారములచేతఁ బ్రయోగమునకు నుదాహరణము చెప్పుచున్నాఁడు.

శా. మాతస్త్వే సతతం నమో యనుచు, నంబ త్వాం భజే యంచు, వం
దే తే పాదసరోజ మంచుఁ, బురతః స్థిత్వా మమ త్రాహి యం
చాతంకాల్ కుశలాసి హాస్త మనుచున్, హస్తంబుతోఁ బల్కుచున్
ఖ్యాత శ్రీపురుషార్థము ల్వడసెదం గా నేను గాత్యాయనీ.

తిఙ్తద్ధితశేషషష్ఠీసుప్కర్మప్రవచనీయజవిభక్తీః

కిఞ్చిత్ప్రశంసనాద్యాతసన్తాపయదాతదాకిమేవాంశ్చ. ౧౩

క్త్వాకిలతుమ్ష్టి మాద్యా నభిదధతి కలా ద్రుతో న యేషాం స్యాత్

అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యు స్త్వనుజీవితద్రుతా నిత్యమ్. ౧౪

ఈయార్యాయుగళము రెండుసూత్రములు. తిఙర్థ్య=తిఙర్థ్యము ల
ను క్రియలును- ప్రబలితివి, సంతోషించితివి, ప్రకాశించిరి, సంతోషించితిమి-
ఇత్యాదిక్రియలు తిఙర్థ్య లనిపించుకొనును. శేషషష్ఠీ=చెక్కషష్ఠియు, హరి
చెక్క, గిరిచెక్క అనుషష్ఠియును, సుప్=వనము, వనములు, ఇత్యాది ప్రథ
మావిభక్తియును, కర్మప్రవచనీయజవిభక్తిః=రాముంగూర్చి, కృష్ణుంగూర్చి, ఇ
త్యాదిద్వితీయ యు, కించిత్=ఇంచుకంత, కాసంత, సుంత, మొదలైన కించి
దర్థములును, ప్రశంసన= బలి, మజ్జా మొదలైన ప్రశంసార్థములును, అద్భు
త=అహో, ఓహో, ఔరా, మొదలైన అద్భుతార్థములును, సన్తాప=అక్కట,
అయ్యో మొదలైన సంతాపార్థములును, యదా తదా=ఎప్పుడు, అప్పుడు,
అనెడివియు, కిం=ఏమి యనునదియు, ఏవాంశ్చ=నిన్నే, నన్నే, అను నేవార్థ
ములును, క్త్వ=ప్రకాశించి, హరించి, విహరించి, ఇత్యాది క్త్వప్రత్యయాంత
ములును, కిల= చేసి నట, అనెడి కిలార్థమును, తూష్ణీం=ఊరక, మిన్నక
మొదలైన తూష్ణీమర్థములును, ఆదిశబ్దముచేత, షష్టి యనువిభక్తియు మఱి,
సుమ్ము, కద, మొదలైనవియును, కలాః=కళ లని, అభిదధతి=చెప్పుదురు, ఏ
షాం=ఏవని కైన, స్రుతః=పైనకారము, నస్యాత్=లేదు. మూర్ఛిరి కీర్తి, హరిచెక్క
చరణములు, శివుండు కర్త, ఇత్యాది. వించున్నాము, ఘటింపంగలండు, చనండు,
అనెడివి తిఙర్థ్యములు గా నున్నను, ప్రథమాసమాసములు గనుక సుప్పులోని
వే గానే తెలియునది. సుప్ అంటే ప్రాకృతశాస్త్రవ్యవహారమునం బ్రథమా
విభక్తికిం బేరు. ఊరక, చేయక, అనునవి క్త్వప్రత్యయార్థములేను. మఱియుం
గ్రాందెనుంగున నేమైనా అంటే, ఆదిశబ్దము ఉన్నది గనుక కళాప్రదేశములుగాం
దెలియునది. అన్యే=ఈచెప్పినవానికంటె నన్య మైనవి యేవి గలవో యవి య
న్నియు, స్రుతప్రకృతయః=స్రుతప్రకృతు లనంబడును, యే=ఏవైన నేమి,
నిత్యం=నిత్యమును, అనుజీవిత=అనువర్తించుచున్న, స్రుతాః=నకారముగలవి,
స్యుః= అవును. సూత్రప్రాప్తులచేత లోపములు వచ్చిన వచ్చును గాని పొల్లు
నకారముతోంగూడ నుండును ననుట.

తజ్జా సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి
ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యాతు సమా ప్రవాహినీ దేశ్యా. ౧౫

ఇది యేకసూత్రము. ఇయం=ఈభాష, తజ్జా=తద్భవము, సమా=
తత్సమము, దేశ్యా=దేశ్యము, గ్రామ్యాచ=గ్రామ్యము నని, చతుర్విధా=నాలు
గువిధములుగలది, భవతి=అవుచున్నది, ప్రకృతిద్వయజా=సంస్కృతప్రాకృతము

లంబుట్టిన, తజ్జా=తద్భవము, తుల్యాతు=సంస్కృతప్రాకృతతుల్యమైన, సమా=తత్సమము, ప్రవాహినీ=లోకవ్యవహార(ప్రవాహ)సిద్ధమైనది, దేశ్యా=దేశీయము.“అనియమా ద్గ్రామ్యం” అని మొదలఁ జెప్పినాఁడు గనుక వర్ణన్యాసాధికతాన్యాదృశతమష్టమైనదే గ్రామ్యమని వాగనుశాసనులు తల్లక్షణముం జెప్పిరి.

విరళాః పేచోషాదికశబ్దాః ప్రవ్యాహరంతు* శబ్దజ్ఞాః
ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సత్కవితసుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్. ౧౬

ఇది యోగసూత్రము. శబ్దజ్ఞాః=శాబ్దికులు, విరళాః=అప్రసిద్ధము లైన, పేచోషాదికశబ్దాః=పేచ ఊష మొదలైన శబ్దములను, ప్రవ్యాహరంతు=ప్రయోగింతురుగాక, ఇహతు=ఇందయిన, సత్కవితసుప్రసిద్ధం=కవిసమయసిద్ధమై ప్రసిద్ధమైనటువంటి, పదమేవ=పదమే, ప్రవ్యాహార్యం=ప్రయోగింపందగును. పేచ అనఁగా ‘డుపచిష్పాకే’ అను ధాతువునకు లిణ్మధ్యమపురుషబహువచనము. ఊష అనునది ‘వసనివాసే’ అను ధాతులిణ్మధ్యమబహువచనము. ఇవి మొదలైన శబ్దము లప్రయుక్తము లని నిషేధించియును వేదములలోఁ బ్రయోగించియున్నవి గనుక యప్రయుక్తములు గావని మహాభాష్యములో, “అస్త్యప్రయుక్తః”అను వార్తికమునొద్ద భాష్యకారులు, అన్నారు గనుక, అప్రసిద్ధము లైనను సంస్కృతములోనైనఁ బ్రయోగింపవచ్చును గాని యిం దప్రసిద్ధములు ప్రయోగింప వలదనుట. ఇట్లన్నందుచేతఁ బ్రయోగసిద్ధ మయినదైన గ్రామ్యమైనను యోగ్యమే యని వాగనుశాసనులు వివక్షించినాడు.

శా. బ్రహ్మారణ్యకమాండుకాద్యుపనిషద్వ్యాటీహంస యా
బ్రహ్మస్తంబచరాచరప్రకరయంత్రవ్యావిశేషకా†
జిహ్మాద్భ్రమణ‡సూత్రధారపిపితాసిప్రాతభీతామరా
బ్రహ్మణ్యాసహమానమానసపరబ్రహ్మస్వరూపాకృతీ.

ఇది శ్రీసకలభాషావాగనుశాసనసన్నయభట్టవిరచితాంధ్రశబ్దచింతామణియందు సకలకవితాస్వతంత్రభట్టారక మొలగూచి బాలసరస్వతీకవిమహోపాధ్యాయప్రణీతం బైనయాంధ్రశబ్దచింతామణి టీకాగ్రంథమునందుఁ బ్రథమమైన సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

---

* ప్రత్యాహార్యం అని కొందు ప్రతులలోను గలదు.

† విశేషణా. ‡ జిహ్మక్రీడన. పా.

సన్ధిపరిచ్ఛేదము.

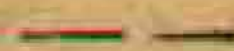
సన్ధి ర్నా చో ఽచ్యనుతో వా ఽతో ఽనాదిషు విభక్తి షూతో వా
నిత్య మనుత్తమపురుష క్రియా స్విత: పరమితౌ సమస్తానామ్. ౧

ఇది యయిదుసూత్రములు. సన్ధిః న అచః అచి అనుతః- అనుతః=ఉకార వ్యతిరిక్త మైన, అచః=అచ్చునకు, అచి=అచ్చు పరమగుచుండఁగా, సన్ధిః=సంధి, న=లేదు. ఉదా. మేనయత్త, చిన్నియన్న, వన్నెయొల్లె, రోయిూవి, మైయొలపు. ఉకారమునకు సంధి కలదు. ఇంపు + అగు నని యుండిన సంధి, ఇంపగు, సొంపగు; వా అతః- అతః=అకారమునకు, వా=వికల్పమున సంధి వచ్చును. వికల్ప మనఁగా రాను వచ్చును, రాకయు నుండును; అకారమునకుఁ బూర్వసూత్రమున సామాన్యాకారముచేత సంధిరాకపోఁగా వికల్పించినాఁడు. లెస్సయగు, లెస్సగు; ఎల్లయపుడు, ఎల్లపుడు. అనాదిషు విభక్తిషు ఉతః వా- అనాదిషు=ప్రథమావ్యతిరిక్తమైన, విభక్తిషు=విభక్తులయందు, ఉతః=ఉకారమునకు, వా=వికల్పమున సంధి గలదు. మమ్మునేలు, మాకొలకునిచ్చు, పీరునారోగ్యము, శ్రీయందునసురక్తి, ప్రతప్రకృతులు గనుక నకారము నిలిచినది. మమ్మేలు నిత్యాది. ప్రథమయం దైన- హరుఁ డధికుండు, హరిహాగు లాద్యులు, సంధివచ్చెను. ప్రతప్రకృతి కాదు గనుక నకారము లేదు. నిత్య మనుత్తమపురుష క్రియాసు ఇతః- అనుత్తమపురుష=ఉత్తమపురుషవ్యతిరిక్త మయిన, క్రియాసు=క్రియలయందలి, ఇతః=ఇకారమునకు, నిత్యం=నిత్యముగా సంధి గలదు. చనిరసురులు, ప్రోచిర మరులు. ఉత్తమపురుష మైన, కొలిచితి నంబను, విడిచితి మన్యులను, అన్నది కిమాది గనుక క్రియాగ్రహణమున నంటలేదు. నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణ మనిత్యము. పరమితౌ సమస్తానాం- పరమితౌ=పరిమాణార్థము పరమై యుండిన, సమస్తానాం=అన్ని యచ్చులకు సంధి గలదు. బారెండు, పుట్టెండు, తూమెండు, పీసెఁడు, ఇత్యాది.

న స్యా త్తద్ధర్మోత శ్చే ర్వా స్యా ద్వర్తమానవిహితస్య
తద్వ త్తదాదిజస్య ప్రాయస్తు స్యా త్త్రిమాదికే ష్వితః. ౨

ఇది నాలుగు సూత్రములు. తద్ధర్మోతః-తద్ధర్మ=క్రియలయొక్క తద్ధర్మార్థ మందలి, ఉతః=ఉకారమునకు, నస్యాత్ -సంధి లేదు. రక్షించుపంబ, పోషించుపీశ్వరి, వర్తమానవిహితస్య=వర్తమానార్థమందు చేయంబడ్డ, చేః=చువర్ణమునకు, వా స్యాత్ =వికల్పమున సంధివచ్చును. నగుచిట్లనియె, నగుచు

నిల్లనియె, తదాదిజస్య=తచ్ఛబ్దాద్యర్థములయందుఁ బుట్టిన ఇకారమునకు, తద్వత్=చూకు (చుకారమునకు) వలెనే వికల్పము (సంధి వచ్చును) అదియె వ్వరు; అదెవ్వరు, ఇది యేమి, ఇదేమి; కిమాదికస్య=కిమర్థాదులయొక్క, ఇతస్తు=ఇకారమునకైన, ప్రాయః=తఱచుగా, స్యాత్=సంధికలదు. ఏమన్న, ఏమయ్యా, ఏమందు. ప్రాయః అన్నాఁడు, గనుక యేమియన్న యనియును గలదు.

అపిశబ్దార్థస్యేత శ్చారే రుపధాత్మనశ్చ లు గ్వా స్యాత్
శత్రర్థేతూఁతశ్చానో స్తస్య స్యాచ్చ పూర్ణబిన్దు రపి. ౩

ఇది మూఁడుసూత్రములు. అపిశబ్దార్థస్య ఇతః- అపిశబ్దార్థస్య=అపి యను నుపసర్గార్థపదముయొక్క, ఇతః=ఇకారమునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును, మారునే నంబనే, మారునేని నంబనేని. చారే రుపధాత్మనశ్చ లు గ్వా స్యాత్. కొనయక్షరమున కీతలనుండెడిది ఉపధ, ఉపధాత్మనః=ఉపధారూపమైన, రేః=రి అను నక్షరమునకు (రివర్ణసంబంధి యైన యికారమునకు) చౌ=చి యనున క్షరము పర మగుచుండఁగా- లుక్ వా స్యాత్=ఇకారమునకు వికల్పమున లోపము వచ్చును. అమర్చి, అమరిచి. శత్రర్థేతూఁతశ్చానోః- శత్రర్థే=వర్తమానార్థమందు, చౌ=చువర్ణము పరమై యుండినచో, నోః=నుకారముయొక్క, ఉతః=ఉకారమునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును, తస్య=మిగిలిన యానకారమునకు, పూర్ణబిందు రపి=నిండుబిందువును, స్యాత్=అగును. వినుచు, వించు; అనుచు, అంచు. 'బిందు రపి' యని యపిశబ్దము పెట్టినందుచేతఁ గొన్నిచోటుల రాదు. చనుచు, ఎన్నుచు, పూనుచు, ఇత్యాది.

శబ్దా త్తచ్ఛబ్దాతః పోశ్చ తదాద్యర్థవాచకే ష్వాతః
ప్రథమావిభక్తికయో ర్బిందుశ్చ మహాఁ ప్రతిక్రియార్థేతు. ౪

శబ్దాత్ తచ్ఛబ్దాతః=శబ్దమునీఁద నుండు తచ్ఛబ్దార్థము యొక్క, అకారమునకు వికల్పమున లోపము వచ్చును. బాఁపనది, కోమటిది. బాఁపనయది, కోమటియది. తదాద్యర్థవాచకేషు=తదా యనెడి మొదలైన శబ్దార్థములు పలికెడువానియందలి, పోః=పు అనునక్షరముయొక్క, ఉతః=ఉకారమునకు, వికల్పమున లోపము వచ్చును, అపుడు, అప్డు; ఇపుడు, ఇప్డు, ఇత్యాది.

పత్లృ గతౌ అను ధాత్వర్థము పరమైన- ప్రథమావైభక్తిక=ప్రథమావిభక్తి రూపమైన, మోః= ము అను నక్షరమునకు వికల్పమున లోపము, మహాన్ బిందుశ్చ=లోపము రానిచోట పూర్ణబిందువును- భయపడి, భయంపడి; సంకటపడి, సంకటంపడి. ఇత్యాది.

షష్ఠ్యా ఉతో౽చి నుమ్సే చాద్యస్యామ్రేడితే త్వన్త్యలోపశ్చ
అహామాదీనాం ద్విత్వం లోపో నమఆదికే విసర్గస్య. ౫.

ఇది నాలుగు సూత్రములు. షష్ఠ్యాః ఉతః అచి నుమ్ సే-ప్రాకృతశాస్త్రవ్యవహారమున స అనిన సమాసము. సే=సమాసమందు, ఉతః=ఉకారముయొక్క, షష్ఠ్యాః=షష్ఠికి, అచి=అచ్చుపరమై యుండిన, నుమ్=నుమ్ అను నాగమము వచ్చును. ఆగమాదేశాదిలక్షణములు శబ్దశాస్త్రవ్యవహారముననే తెలియునది. "అనుక్తమన్యవత్" అనుప్రాకృతన్యాయమున నుమ్‌లోని ఉకారమకారములకు శబ్దసూత్రముచేత లోపము చేయునది. రాజునెదుట, పామునెమ్ములు. ఆద్యస్య ఆమ్రేడితే అంత్యలోపశ్చ, ఆమ్రేడిత మనఁగా రెండుమారులుచ్చరింపఁబడు శబ్దము. దానియందు, ఆద్యస్య=మొదటిదానికి, అంత్యలోపః=అంత్యలోప మగును. అన్నన్న, ఏమేమి, ఓహోహో, ఇత్యాది. అహామాదీనాం=అహం మొదలైనవి, యనుకరించునప్పుడు వాని యంత్యమునకు, ద్విత్వం=ద్విత్వము వచ్చును. సున్నకు ద్విత్వము రానేరదు గనుక మకారము చేసికొనునది. అహమ్మని, కిమ్మని, ఝుమ్మని. లోపః నమ ఆదికే విసర్గస్య, నమ ఆదికే=నమః అనునవి మొదలైనవి యనుకరించునప్పుడు వానియందలి, విసర్గస్య=విసర్గకు, లోపః=లోప మగును. నమోనమ యని, ధర్మస్సహాయ యని.

పరుషా ద్రుతప్రకృతికా త్సరళా స్స్యు స్తద్రుతంచ బిందుస్స్యాత్
అవికారగతే తస్మిన్నపి సరళా ఏవ సన్తి తే పరతః. ౬.

ఇది రెండు సూత్రములు. ద్రుతప్రకృతికాత్=ద్రుతప్రకృతిమీఁద నున్న, పరుషాః=కచటతపలు, సరళాః స్యుః=గజడదబ లౌను. తద్రుతంచ=ఆద్రుతప్రకృతియొక్క నకారము, బిందుః స్యాత్=సున్న యౌను. నినుఁదలంతు, ననుఁగావు. హ్రస్వపరము గనుక పూర్ణమును నౌను. నినుందలంతు, ననుంగావు. దీర్ఘపరమైన లేవు, నేఁగొలిచితి, తాఁగొను. తస్మిన్=ఆనకారము, అవికారగతేపి=బింద్వాదిరూపము గాకపోయినను,స్వభావమున నున్ననుగాని, పరతః=

మ. స్మరజిద్భక్తిరసాంబుపూరితము శ్రీమన్మానసావాలమం
దురహీ స్నిపదపల్లవాంకురము సంతోషంబుతో నిల్పి సు
స్థిరముం జేసిన దాన ముక్తిఫల మర్థిం గాంతు రాసేర్పు చూ
పరు లెంచ న్పెదనాభిధానశివపూర్వస్వామ్యగస్త్యేశ్వరా. ౧౬

మ. నరులుం గిన్నరులు న్మునీశ్వరులు నానానిర్జరు లగ్గాడిసం
దిరుగం బాఱునె లోకసంతతియు, సాధింపంగ నోనే నిర
త్తురకుశ్రీంభరు లెందఱైన నొకశాస్త్రజ్ఞుండు వాదించు దు
ర్భరయుక్తిం బెదనాభిధాన. ౧౭

మ. సమయాచార్యుఁడ వీవు శిష్యుఁడ సహస్రం బేను సత్యం బవ
శ్యము నన్గావఁగ దాత వీవరయ యుష్మద్భక్తిభాగ్యంబు ని
త్యముగాఁగఁ భువి మించుఁ దద్యశము చేత న్మించు నీమూర్తి త
త్త్వమయంబై పెదనాభిధాన. ౧౮

మ. నరసం బీఘటమందిరంబునను సుజ్ఞానాఖ్యదీపాంకురం
బురులీల న్వెలిఁగింపఁ జేయుట సురవ్యూహప్రధానుండ వై
దొరవై చీఁకటియింట నుంట తగ దెందుం జూడ నీవే పరా
పరమేశా పెదనాభిధాన. ౧౯

మ. నిజమే నీవు జగద్గురుండ వనుచో నేఁ జేయు పాపంబు లే
దెపుడైనం గలదేని యెందు వని నిన్నే శిష్యపాపం గురో
రపియ న్వాగ్గతి నే నిరాఘుఁడ నిర............ధ
ర్మపరుల్ శ్రీపెదనాభిదాన. ౨౦

శా. అంభోబింబఫలాధరేశ్వర శిరస్సాష్టాంగదండప్రణా
మం బే నిప్డు ఘనత్వ సంత తభిరామం బెన్న శేదెందు ని
త్యం బేఁ జేసినతప్పు లన్నిటికి డాయన్రావె సుజ్ఞానదీ
పంబీవే పెదనాభిధాన. ౨౧

మ. మును దారాపతి దక్షశాపహతి నింపుం బెంపుఁ బోనాడి కూ
లిన వానిం దగ నెత్తి నెత్తి నిడి పాలింపంగ నిత్యాశ్రితుం
డను నిర్దోషిని నీదుకాళ్లకడ నైనం జేర్చి రక్షించు టొ
ప్పని దేనా పెదనాభిధాన. ౨౨

మ. గృహాశల్యంబులు గూల్చి కట్టిన మరుద్గేహంబున న్నీదు వి

గ్రహము స్థావము నుంచి మ్రొక్కలిడువార లెవ్వండి సెల్లొడ్డి ప్ర
త్యహము న్నిన్నడఁగట్టి పూజలిడు వార్ స్తవ్యాత్మలే లోకధూ
ర్వహ నీ కో పెడనాభిధాన. ౨౩

మ. హరుఁ డన్నన్ హిమవద్ధరాధరమనోహారీకుమారీమనో
హరుఁ డన్నం ద్రిజగచ్చరాచరశిరఃప్రాంచచ్చరన్నృత్యసం
హరుఁ డన్న న్నలి శంకరుం డనఁగఁ నీవంచున్ భజింతుం బరా
త్పరుఁ డన్నం బెడనాభిధాన. ౨౪

మ. ఒకపూఁ టన్నము లేనివాని కెటు నోరూరంగ మున్నూలు తిం
టకుఁగా నొక్కట్టఁ బంచభక్ష్యములు నింటం గల్గు నేవెంట నిం
చుక గల్గించిన నీదయారస ము కెంచున్ దాన నానావనీ
పకకల్పా పెడనాభిధాన. ౨౫

శా. శ్రీనాథాబ్జభవేంద్రముఖ్యదివిషచ్ఛ్రేణీమహోద్యన్నన
స్థానా వర్ధిరమండవస్థగితవజ్రస్తూపవిద్యుత్ప్రభా
జ్ఞానాజ్ఞానతమోవిరామ విమలజ్ఞానాత్మవిద్యానవ
ధ్యానాంచత్పెడనాభిధాన. ౨౬

శా. ఏకాలంబు జగత్కుటుంబభరణం బేకాకినై యోర్తు విం
తే కాదా భువనైకమాత యనురక్తి న్నాయనై యున్నచో
నీ కింతైన భరింపవచ్చు నిది వాణీరాజ్ఞికి న్నశ్యమా
వాక్రువ్వం బెడనాభిధాన. ౨౭

శా. లోకానీకములోన దేహియనువాలో నాస్తియన్రాదు ము
న్నీకుం గట్టఁగ బట్టలేదు మఱి నిన్నే నెంత యాచించిన
న్నాకే మీవల దందు కిందొసఁగు నానందింతు నీభక్తియు
న్నైకంబే పెడనాభిధాన. ౨౮

శా. వేదార్థంబుల నిందు నీతనుమహద్విఖ్యాతి నిత్యంబుగా
నీదంబోయినఁ ద్రావనీళ్లు మఱి లే వెందన్న చందంబు ని
న్నాదిం జూడఁగ నేమి లేదు జగదాద్యం బెన్న నీవంచు నే
వాదింతుం బెడనాభిధాన. ౨౯

శా. అన్నా చిత్రము నీదు వైభవము నీవా వస్తువైశ్వర్యసం
పన్నాధ్యుండవు చేఁదుబువ్వ పులితో లైపచీరయుం బూదిమే

గ్గన్నా చిచ్చగు నెమ్మనమ్ము నినుఁ గన్నం జాలు నీకల్మిమే
ల్వన్నెరా పెదనాభిధాన. ౩౦

శా. అన్నా ము న్వలపించె నేర్పొసర ని న్నాపార్వతీదేవి నీ
కన్నం జక్కనివాఁడు లేఁడనుచు ని గ్గాదించి మోహించి ము
న్నెన్నో నోములు నోఁచి దాన సగ మయ్యె న్నీదుమే న్దారసం
పన్నం బై పెదనాభిధాన. ౩౧

మ. అనుమానం బొక యింత లేదు నగవీా నై పోతి నీవున్న దూ
పావరం జెప్పినఁ బౌరుషంబు నగనై రయ్యెప్పా రె నీజాడఁ జూ
డ నిజంబాడిన నిష్ఠురంబు వెనువెంట న్వచ్చు నాకేల నీ
పనియింతే పెదనాభిధాన. ౩౨

శా. తల్లిం గానక తండ్రిపే రెఱుఁగ కా తన్వీలలామంబె మే
లిల్లు న్వాకిలి తోడునీడ యని నీపెక్కింపఁ దప్పక్తి నీ
వెల్ల న్నీ వని లోఁ గనుంగొనియు నింకేమైన నందున్న దే
పల్లెత్తం బెదనాభిధాన. ౩౩

మ. రసన న్నేల నమోక్తు లెంత ప్రియమారం జెప్పినం బ్లుకు
న్నవదాస్థాఁబుఁడ వంటి ని ట్లనుట లై నా గానరా నైతి విం
తసిధారా వ్రత మైన మంచిదనరాదా యిక్కడే యింత యా
రనమేలా పెదనాభిధాన. ౩౪

మ. జలగంధాక్షతపత్రపుష్పచయరాజద్ధూపదీపాదులం
గలకాలంబు నినుఁ బ్రభజించి నుతుల న్గావించి మెప్పించి లో
కులు నీయిల్లు గడంగి చూఱగొన నీకు న్భిక్ష గొల్లెగా
వలసెంగా పెదనాభిధాన. ౩౫

శా. నీ వెందున్న సమస్తసంపదలు ముందే వేఁడి కొన్నంతలోఁ
గా వే యిచ్చి గణాధినాథులకొడల్ నై సేసి తద్భూతిచే
నావేశించి తిరింగ దబ్బెదల నీ యౌచిత్యమే యింతగా
రావించెం బెదనాభిధాన. ౩౬

శా. అయ్యయ్యో విష మేల తింటి వది నీ కాహార మెట్లయ్యె నా
నయ్యా కుత్తుకబంటి యున్నయది యట్లైన న్భయం బేమి నా
కుయ్యాలింపు సనాతనుండ వికఁ నీకుం జేటు రాదెప్పు నా

పయ్యాసనం బెడనాభిధాన శివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౩౭

మ. శ్రమియింపందగు నెన్నఁబూనిన వశక్యం బస్మదీయాపరా
ధము లెన్నైన విడంగ నేన నిజసంతానం బదెంతెంత త
ప్పొ మదింగూర్చినఁ గన్నతండ్రి మది నీ మోదంబు లోకాహిత
ప్రమదంబో పెడనాభిధా. ౩౮

మ. ధనదప్రాణపదంబు నీరజవసంతానంబు నీపాదద
ర్శనమైతే నదిగల్గుటే యరిది గాంచం గల్గిన న్లోకమే
లనగుం బెన్నిధిఁగన్న పేద కిఁక నేలా చింతిలం గోర్కి నీ
రనుతింతుం బెడనాభిధాన. ౩౯

మ. నుతియింపం గడ గాన లేరెవరు నిన్నున్ ధాత ని న్నీదు వి
శ్రుతరూపంబు గణింప లేక చతురాస్యుం డయ్యె శేషుం డధో
గతిపాలయ్యె శ్రుతు ల్చికాకుపడియె న్గా నీమహత్త్వంబు శా
శ్వత మయ్యెం బెడనాభిధాన. ౪౦

మ. జగతిం బుట్టినదాదిగాఁ గుటిలసంసారాంబుధిం ద్రోచి స
వ్వగలన్ దొంగతనంబునం దిరుగు టోర్వంజాలఁ దచ్చౌర్య మీ
నిగమాంతర్గత మాడు పట్టుపడి తేనిన్ భక్తిబంధించి నా
పగకీస్తుం బెడనాభిధాన. ౪౧

శా. ఆబాణాసురుఁ డేమియుండిడెనో నీకాయింటివాకింటఁ గా
పై బంట్లైయుంట నాయువము నాయందున్న నాలోవనా
శాబంధంబున నుండు మీవు దొరనై సర్వంబు సందేహమే
ప్రాఁబట్టు ల్పెడనాభిధాన. ౪౨

మ. కరుణాంతఃకరణంబు నీదనుచు నేఁ గాంక్షింప నిండార్తిశే
షరిగాఁ జూచెద వింతె చాలు నది ముం జత్రాతిరాముగ్ధుఁగాఁ
తురిసయ్యాటల గట్టిదేటినది యందుం గట్టిగా దే దయా
వరణంబై పెడనాభిధాన. ౪౩

మ. ప్రమథాధ్యక్ష మహోక్షసైంధవ జగద్బంధో దయాసింధ వేం
దుమణిస్ఫాటికసన్నిభాంగరుచయే తుభ్యం నమో దేవదే
వ మహాదేవ దృఢప్రభావ చిదచిద్వ్యాపార మాంపాహి స
ర్వమనోద్యత్పెడనాభిధాన. ౪౪

మ. అనభిజ్ఞోన్మదభాగ్యగర్వచలనోద్యద్విస్మృతు ల్బాల్యయౌ
వనకౌమారజరాంతకాలముల సంప్రాప్తంబు లిందాక్షవే
శ నినుం బ్రస్తుతిసేయఁగందు వని యేలా యుందు నందున్న నీ
వని విందు న్బెడనాభిధాన. ౪౫

శా. నానాశాస్త్రపురాణవేదపఠనానందం బదెంతైన వి
జ్ఞానం బన్నది లేక వేఁడిన విశేషం బేమి బోధింప వి
జ్ఞానం బద్దములోనఁ జేకు గనునాదందంబు వన్నెంచు నీ
వానింగాఁ బెడనాభిధాన. ౪౬

శా. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను నీసంసారమూహింప స
త్యగ్రం బ్బుక్కట దుఃఖభాజనముగం దుత్సాహముం బొందు భా
వగ్రంథి న్నశలించి ప్రోవు మని విన్నాపించితిన్నాదె మ
... ... ౪౭

మ. సిరి దాఁజేరినఁ జేరుఁగాక జనరాశిన్ ధర్మకీర్తిద్వయం
స్థిర మన్పద్ధతి రెండుదప్పు మఱి యేదీ మర్త్యలోకంబునం
దరయన్ శాశ్వత మన్న దింకొకఁడు నీయందమ్యు సర్వం బవాం
తరలీల న్బెడనాభిధాన. ౪౮

శా. శ్రీమంతుండవు భక్తబాంధవుఁడ వున్మృత్యుప్రస్తార్థసీమా మహో
ద్దామా బిడ్డలఁ గన్నతండ్రి వెడ నిర్దాక్షిణ్య మింతేల యో
స్వామీ నీశరణాగతుండ నిఁక నాపైఁగూర్మి రానీ శివా
వామాంగా పెడనాభిధాన. ౪౯

శా. ప్రాలేయాచలకన్యకా ప్రియ భవత్పాదారవిందార్చనా
లోలుండై హరి నేత్రపద్మమునఁ దద్భక్తిశ్రీ గాఁ బూన్చి త
త్కాలోచిత్యము దీర్చి కాంచెఁ గద నీకారుణ్యముం దా జగ
త్పాలుండై పెడనాభిధాన శివపూర్వస్వాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౫౦

శా. ఆర్యాలోల మదీయవర్తనము సవ్యంబైనఁ గాకున్న నౌ
దార్యప్రక్రియ కేమి లోపమగు నర్థప్రాణము ల్రెండు నా
చార్యాధీనములే కదా తుదకు నీసందేహముం దీర్ప దు
ర్వార్యంబా పెడనాభిధాన. ౫౧

శా. ఏ నిన్నున్మతి నమ్మినందుకు మదీయేష్టార్థసంసిద్ధి నీ

చే నేనాఁటికి నా నిదేమి పనిగాఁ జిత్తంబునం దోఁచె ని
ష్ఠనం బ్రాణము లైదు నీకొసఁగి నీయం దైక్యమేఁ గాంతునా
రా నీతి న్బదనాభిధాన. ౫౨

శా. పూర్వజ్ఞానము లేనివాఁడ నను సంబోధించి వేవేగ మ
ద్గర్వంబంతయుఁ గూల్చి భక్తినిరతుం గావించి రక్షింపవే
సర్వాభీష్టఫలప్రదాత వయి నాసావ్వదిగా కృపాదృష్టినిఁ
బర్వ శ్రీపదనాభిధాన. ౫౩

శా. నీనామస్మరణంబె పావనముగా నిష్ఠం బ్రవర్తించు వి
జ్ఞానాత్ముండు కృతార్థుఁ డౌటరుదె దుశ్చారిత్రుఁ డైనం గళా
హీనుం డైనను ముక్తుఁ డౌఁ బరశివా యే త్వత్కరాంతస్సుధా
పానాప్తిం బెదనాభిధాన. ౫౪

శా. నీనామ్రాండవు దప్ప నన్నఱఁగి మన్నింపంగ వేఱొక్కరుం
డేవంకం గలఁ డయ్య నామొదలకేఁ డేవంక నీవింక న
న్గావంగాఁ దగుఁ బంకజాక్షులను బాంధవ్యంబు నిత్యంబె నం
భావింపం బెదనాభిధాన. ౫౫

శా. నీసౌందర్యముఁ జూచి మోహినియునై నీకేశకస్త్రీత్వంబుం
జేసైరింపక మున్ను మౌనివనవాటిం గూడె నిన్నన్నపే
రాన ల్వానటనై నటింప మునిభార్య ల్గాసి సేవించుటే
త్రాసంబా పెదనాభిధాన. ౫౬

శా. కైలాసం బనిశంబుఁ జేరుఁ సుమహత్కాండంబు నాహారప
జ్జాలంబుం గనతోడునీడలయి నీజాడం బ్రవర్తింతు రా
లాలిత్యంబు విచిత్ర మందు నిను నేలాగంను నీక్కొనక
జేతానా పెదనాభిధాన. ౫౭

శా. కాదే రోగికి మృత్యుసన్నిహితమై కప్పట్టునావేళ నా
నాదివ్యౌషధమంత్ర తంత్రముల నానావత్ర్వహారంబు నా
నాదిప్రాప్తశివాత్మరద్వయి నదే నల్లవ్వ డీఁగాంతు నీ
పాదంబు న్బదనాభిధాన. ౫౮

మ. తనకుం గల్గి గలంతకాల మెపుడున్ దానంబు ధర్మం బటం
చును బుద్ధింతయు లేక తాక్కొనిన దుర్దారిద్ర్యముం జంత నే

సిననేహా నది శైల మేదినతుషిం జింతింప దీవ్యత్ప్రభో
వనమూనా పెదనాభిధాన. ౫౯

మ. మును గావించిన పుణ్యలేశమున నేమో కూడుటే గాని స
ద్వినియోగంబున కందరాని ధన మన్వేషింపనొ గాక చో
రనరేంద్రాజ్ఞలచేతఁ దక్కు నన నర్థప్రాప్తికి న్వట్టిక
ల్పన గాదే పెదనాభిధాన. ౬౦

మ......హితకంఠభూషణము రం గుల్కెటి తద్వల...
గణనం బైనవధూశిరోధి నెపలంగా ధర్మరాహిత్యమై
గుణముంటం దలకొన్న భాగ్యము దొలంగుంగాక సంధిల్లునా
ఫణిభూషా పెదనాభిధాన. ౬౧

శా. ధర్మం బర్జునభూమిభృత్తిలక మే తద్ధర్మకర్మం బన
ర్ఘర్మపూర్వహానికృంతనం బగుట సాధ్యంబన్న నీ కింతకుఁ
ధర్మంబన్నది యున్నఁ గాచికొను దథ్యం బాద్యదేవా ప్రభా
వర్మం బే పెదనాభిధాన. ౬౨

మ. అలసన్న్యాసికి లేదు తస్కరభయం బాభీతి సాన్మన్నవా
రలకే వారిది లేమిగా దది దరిద్రప్రాణులంబైన ని
శ్చలమౌ భక్తిధనంబుకల్మి ధనికు ల్పత్యం బదే నాపద
ల్పలగొన్నం బెదనాభిధాన. ౬౩

మ. అతిలోభిం గనుఁగొన్న యాచకజనం బాకాంక్షమై సర్వసం
తతి యార్జించు నె దాతలం గనిన పేదల్పంగి నీదర్శనో
న్నతి నింపొందు సమస్తభాగ్యసుభకందం బిందుకందేటి సం
ప్రతిమూడ న్పెదనాభిధాన. ౬౪

శా. శిష్టాచారము లేల గ ల్గనుచి కీర్తింపంగ యావజ్జనో
చ్ఛిష్టగ్రాహికిఁ గల్గునట్లు రుచి భక్షింపంగ నీ రెండుఁ జెం
దస్టైశ్వరసమిద్ధభోగి కిల నీ యాశీర్వచఃప్రాభవా
వ్యష్టిఁ శ్రీపెదనాభిధాన. ౬౫

శా. ఇంటింటం జని వంటకంబు గొనలే కట్టుంగాఁ బెంటలో
కంటం బంటను బట్టి గీరికొని సాయంబైన కాకంబులా
యుంటుంటం బెయిపీచుచు న్మనఁగు నిత్యాశాసుచిగ్రాహి ని

...టూనా పెదనాభిధాన శివపూర్వస్త్వాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౭౬

మ. కలకాలంబు గురూపదేశ విదితజ్ఞానంబులే కాత్మచం
చలమై విస్మృతిఁ జెందునప్పు డెదలో శంకించుమూఢుండు దాఁ
గలుపజ్ఞార్ణలకుక్షితాఖ్య మనుసంజ్ఞం దెల్పె ముందున్నదే
ఫలమింతే పెదనాభిధాన. ౭౭

శా. నీసద్భక్తివిహీనులై తిరుగు దుర్నీతు ల్మతి న్మోహుల
ర్త్నీసాంగత్యము గాంతురే నిజము గాసిందప్పి చింతిల్లకన్
భాసిల్లం గలదే యనాథలకు సౌభాగ్యంబు తత్సంగతి
ప్రాసంబై పెదనాభిధాన. ౭౮

శా. బాలక్రీడల కల్లమూల మగు సంభావించి యూడించు నీ
లీలామానుషవిగ్రహంబు విధికేళి న్నిల్పుఁ జాలించినం
గీలూడం బడు జంత్రపుం బ్రతిమమాడ్కిం గ్రాలు నీచేతగుం
బాలింపం బెదనాభిధాన. ౭౯

శా. తోఁడేల్గన్న మృగంబులట్లు మది.........
లాడింపంగ నెఱుంగలేక యము డాయంబోవు మర్త్యాళికిం
జూడం జుట్టము ముక్తిదైవము మదిన్ శోధింప నీకంటె న
న్వాఁడీవే పెదనాభిధాన. ౮౦

మ. సకలాధర్మతరంగసంగతము సంసారార్ణవం బందుఁ బాం
థికగా మత్తిలి యున్న చిత్త మనురక్తిం జేసి వైరాగ్యమా
ర్గకభావ్యక్తి నెఱుంగ నీఁగకును సౌగంధ్యంబు సొంపొన ద
ర్పకభంగా పెదనాభిధాన. ౮౧

శా. ఎందుం దోడయి నిల్చియుండఁ దరి నీవెందున్న నీయందె నా
డెందం బిందుకు నందియుంబువల దుండౌ స్వవ్యత్వత్పాదమిం
పొంద న్మట్టుచు భావచేసెద నిదే యూహింప నీకాళ్యరుల్
బందం బౌ పెదనాభిధాన. ౮౨

మ. ధరఁ బుట్టింపఁ గరంబుఁ జెంప ననుసంధానంబు గావింప నే
ర్పరివై సర్వ మనుగ్రహింప ననుఁ బ్రోవన్నీ కసాధ్యంబె యిం
దరవిందప్రభ చిత్రభానున కనాహ్లాదంబె నాతంత్రి నీ
వరవుండం బెదనాభిధాన. ౮౩

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—కాకినాడ.

(TELUGU ACADEMY.)

ప్రమోదూతనామసంవత్సరకార్యనివేదనము.

(1930—31.)

ప్రమోదూతసంవత్సరముతోఁ బరిషత్తునకుఁ బందొమ్మిదిసంవత్సరములు గడచినవి. ఎప్పటియట్టులు, అపూర్వగ్రంథముద్రణాది విషయములఁ దనశక్త్యనుసారము భాషాసేవ యొనర్చుచున్నది. ప్రారంభమునుండి సలక్షణమగు నాంధ్రభాషయందునసే గ్రంథాదులు రచింపవలయు ననియు నవియే పాఠశాలలయందు బాలురకు నేర్పవలయు ననియునే యీపరిషత్తుయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. పరిషత్సభ్యులును బత్రికాపాఠకులును సాయపడినయెడల నింతకంటె నెక్కుడు భాషాసేవ చేయుటకుఁ బరిషత్తు పూనుకొనియున్నది.

—। నిఘంటునిర్మాణము ।—

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు నిర్మాణకార్యనివేదనమును బ్రథమానుబంధమునఁ జూడనగును. అచిరకాలమునఁ బ్రథమభాగమును బాఠకలోకమున కందఁజేయు ప్రయత్నములు జరుపఁబడుచున్నవి. ఈకార్యము పిఠాపురములో జరుగుచున్నది.

—। సభ్యులు, చందాదారులు ।—

గతసంవత్సరమునఁ బరిషద్యావజ్జీవసభ్యులు 17 గురు. సాధారణసభ్యులు 57 గురు. గౌరవార్థసభ్యులు 34 గురు. చందాదారులు 106 గురు. ఈసంవత్సరమున యావజ్జీవసభ్యులు 16 గురు. సాధారణసభ్యులు 44 గురు. గౌరవార్థసభ్యులు 31 గురు. చందాదారులు 102 గురు.

—। పత్రికాప్రకటన, గ్రంథప్రకటనము ।—

యథాప్రకారముగ భాషకత్యంతోపకారకములగు గ్రంథములు పత్రికయందును వేఱుగాను బ్రకటించుచుంటిమి. అనంతకవికృతమగు రసాభరణము, చిన్నయసూరికృతములగు సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము, ఆంధ్రశబ్దశాసనమును బ్రకటింపఁబడినవి. చిన్నయసూరి హరికారికలం జూచి బాలవ్యాకరణ

మును రచియించె ననువాదము పునర్విమర్శనీయము. వెన్నెలకంటి అన్నయ్య విరచితమగు షోడశకుమారచరిత్రమునందుఁ గొంతభాగమును బ్రకటించితిమి. గ్రంథ మసంపూర్తిగ నున్నది. 2, 5, 6, 7, ఆశ్వాసములుమాత్రమే లభించినవి. పాఠకులెవ్వరైనఁ దగుప్రయత్న మొనర్చి మిగిలినగ్రంథభాగమును సంపాదించినయెడలఁ బ్రకటించెదము. ప్రజోత్పత్తివత్సరమున నీగ్రంథమందలి 6 వయాశ్వాసశేషమును, 7 వయాశ్వాసమును బ్రకటించి గోపరాజకృతద్వాత్రింశత్సాలభంజికల నారంభించెదము. ఈరెండుగ్రంథములును మృదుమధుర శైలిగలవి. వర్ణనలు తక్కువ, కథాభాగ మెక్కువగనుండి చదువువారికాహ్లాదముం బుట్టించుచుండును. ఇట్టిగ్రంథము లాంధ్రమున బహువిరళములుగ నున్నవి. మఱియును, ఎలకూచి బాలసరస్వతి రచియించిన యాంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య (బాలసరస్వతీయము) ను బ్రకటింతుము. చింతామణికారునిసూత్రములపై నభిప్రాయభేదము గలదు. నన్నయరచించెనా యను విషయ మటుండఁ బండితులకుఁ గొన్నిసూత్రములలో సంశయము లింకను గలవు. చింతామణికారుని మూలసూత్రముల యభిప్రాయము నెఱుంగుటకు బాలసరస్వతీయ మత్యంతోపయోగముగ నుండును. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము, శతకసముచ్చయము, వీనియందలి తక్కినభాగములు పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడును. రంగప్పరాజకృతమగు సాంబోపాఖ్యానము ముద్రించుట కారంభించియున్నారము. పత్రిక యిదివఱలో రెండునెలల కొక్కసారి వెలువడుచున్నది. మాసపత్రికగ మార్చుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచున్నారము. ఈసంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసములను ద్వితీయానుబంధమునఁ జూడనగును. పరిషత్సభలోఁ జదువఁబడిన వ్యాసములే కాక యితరములగు ననేకవ్యాసములు గద్యపద్యాత్మకము లిందుఁ గలవు. తత్కర్తలకుఁ బరిషత్తు మిగులఁ గృతజ్ఞతఁజూపుచున్నది. ఇంతవఱకుఁ బరిషత్తు ప్రకటించిన గ్రంథములపట్టిక 3 వ యనుబంధమునఁ జూడఁదగును.

—) పుస్తకభాండాగారము (—

పరిషత్పుస్తకభాండాగారము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నయది. పలువురు భాషాభిమానులగు గ్రంథప్రకాశకు లొసంగినవియుఁ గొనినవియు, గతవత్సరాంతమున ముద్రితప్రతులు 2631 ను, తాళపత్రగ్రంథములు 4527 ను గలవు. ఈసంవత్సరమున ముద్రితగ్రంథములు 2847. తాళపత్రప్రతులు. 4585.

ఈసంవత్సరమునఁ గొనిన ముద్రితప్రతులు 25, ఉచితముగ వచ్చినవి 191. వినిమయముగవచ్చు పత్రికలను నాలవయనుబంధమున నిచ్చియుంటిమి. మన పరిషత్కార్యనిర్వాహక వర్గాధ్యక్షు లగు జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, ఈ సంవత్సరములోఁ గొన్ని వ్రాఁతప్రతుల నొసంగిరి. అందు, కాకతీయ వంశావళి, కొండవీడు కైఫీయతు, కొండవీడు దండకవిలె, నందవరీక చరిత్రము, గుంసూరురాజుల చరిత్రము మున్నగు చారిత్రకగ్రంథములు గలవు. వానినిగూడ నవకాశమునుబట్టి యపుడపుడు పత్రికలోఁ బ్రకటింప యత్నించెదము. మైసూరు బరోడా దొరతనములవా రొసంగిన గ్రంథములు కొన్ని యమూల్యములు గలవు. పూసర్ల నారాయణరావునాయుఁడుగా రాంధ్రాంగ్లేయగ్రంథము లనేకము లొసంగి వారి యౌదార్యమును భాషాభిమానమును వెల్లడించిరి.

అనేకులు చరిత్రాంశములను, ప్రబంధవిషయములను బరిషద్గ్రంథములనుండి పరిశీలించుకొనుటకు వచ్చుచుందురు. వినిమయముగా వచ్చు పత్రికలనేగాక పాఠకుల యుపయోగమునకై చందాయిచ్చి హిందూ, మోడర్న రివ్యూ, ఓరియంటలురిసెర్చి పత్రికలుగూడఁ దెప్పించి యుంపఁబడుచున్నవి.

—। ఆయవ్యయములు ।—

ఆయవ్యయములపట్టిక యిందు వెనుకనే చేర్పఁబడినది. కాకినాడ పురపాలకసంఘమువారు యథాప్రకారముగ నీయేఁడును రు 200 లు విరాళము నొసంగిరి. పరిషదార్థికస్థితి సరిగ లేదు. చేయఁ బ్రారంభించిన పనులకే చాలినంత రాఁబడి లేదు. చేయవలసినది విశేషముగనున్నది. విరాళముల నొసంగి పోషకులుగను, యావజ్జీవసభ్యులుగను, చందాదారులు గను, చేరి దేశోపకారమునకై శ్రమపడు నీపరిషత్తునకు సాయపడి పరిషత్కార్యములను నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించి భాషకును దానిమూలమున దేశమునకును మేలు చేసి కీర్తి వహింతు రని సంపన్నులగు విద్యాధికులను, భాషాభిమానులను గోరుచున్నారము.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

—

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - కాకినాడ, ప్రమోదూతనామసంవత్సరము (1-4-1930

ఆయము.	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
సంవత్సరాదిని కార్యస్థానమునందిలువ				33	6	8
ఇంపీరియల్ బ్యాంకి కరెంటు అక్కౌంటులోనిలువ				9	15	11
బ్యాంకిలో ఫిక్స్‌డ్ డిపాజిట్టు వాపసుతీసికొన్నది				2000	0	0
చందాలు:— సాధారణసభ్యులు	200	8	0			
పత్రికచందాలు	191	11	0	392	3	0
విడిసంచికల విక్రయము				8	4	0
బ్యాంకినుండి వచ్చినవడ్డీ				957	7	0
వి. పి. పోస్టేజీ				21	15	0
రిజిస్ట్రరుపోస్టేజీ				1	8	6
చిల్లరజమ				1	8	0
ప్యాకింగు కాతా				0	4	6
పుస్తకవిక్రయము:—						
విప్రనారాయణచరిత్రము	2	8	0			
కవిజనాశ్రయము	58	13	6			
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	0	8	0			
యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	1	14	0			
నీతిసీసపద్యశతకము	0	10	0			
సర్వేశ్వరశతకము	0	3	0			
చంపూరామాయణము	107	0	0			
కావ్యాలంకార చూడామణి	10	10	0			
ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	0	12	0			
చంద్రభానుచరిత్రము	4	8	0			
రెడ్డిరాణి రెండుశాసనములు	0	4	0			
శివతత్త్వసారము	11	4	0			
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	11	5	6			
ఆర్యభాషావిభాగము	0	8	0			
మన్నారుదాసవిలాసనాటకము	0	7	0			
నారసింహపురాణము	263	5	0			
జైమినిభారతము	213	11	6			
కాళిందీకన్యాపరిణయము 1 వ భాగము	6	8	0			
కాళిందీకన్యాపరిణయము 2 వ భాగము	0	14	0			
ఆంధ్రధాతుమాల	2	2	6			
శాసనపద్యమంజరి	0	12	0	693	8	0
				4120	0	7

సంII మొదలు 18-3-1931 సంIIరం వఱకు) ఆయవ్యయముల లెక్క.

వ్యయము.	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
బ్యాంకి చిల్లరవ్యయము				2	12	0
వి. పి. పోస్టేజి				22	13	6
పండితుల ప్రయాణవ్యయము	6	2	0			
ఉద్యోగుల ప్రయాణవ్యయము	53	2	6	59	4	6
చేబదుళ్లు తీర్చివేసినది				1000	0	0
పత్రికావ్యయము:— కాగితము	292	6	2			
ముద్రణము	370	2	0			
పోస్టేజి	100	14	6			
చిల్లరవ్యయము	2	14	0	766	4	8
బ్లాకులు బొమ్మలు				27	6	0
కార్యస్థానము నిలువలోనుండి ట్రాన్సుఫరు చేసినది.				8	14	0
ఇతరముద్రణము, బైండింగు				93	13	0
పుస్తకభాండాగారము:— కొనినపుస్తకములు	23	8	0			
ప్రతులు వ్రాయించుటకు	54	8	0			
చిల్లరవ్యయము	7	0	6	85	0	6
కొనినసామానులు				33	14	0
ఉద్యోగులజీతములు				1038	12	6
చిల్లరపోస్టేజి				38	9	6
రిజిష్టరుపోస్టేజి				17	8	0
కార్యస్థానము చిల్లరవ్యయము				23	10	9
కలములు కాగితములు				12	10	6
ఆడిటరుఫీజు				25	0	0
పత్రికలకు చందాలు				59	8	0
గ్రంథప్రకటనము				667	2	1
కార్యస్థానమున నిలువ				39	3	2
బ్యాంకికరెంటు అకౌంటులో సంవత్సరాంతమున నిలువ				97	13	11
				4120	0	7

యనమండ్ర గణపతిరావు,
యఫ్. సి. ఆర్. ఏ. (గ్లాసుగో)
(ఆడిటరు)

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు,
నిడుమూరి వెంకన్న,
కార్యదర్శులు.

1 వ అనుబంధము.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణము.

ప్రమోదూతసంవత్సర కార్యనివేదిక.

తత్సమపదములు "ప"వర్గమువఱకును అయిన వనియు, తత్సమేతర పదములందు "ట"కారాదిపదము మొదలు "పొగడు" అను పదమువఱకును విమర్శనము జరిగిన దనియు, నిఘంటుసంపాదకులు చేయు పునర్విమర్శనము "అ"కారము మొదలు "ఎ"కారాదిపదమువఱకు జరిగినదనియు నిరుటి నివేదికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

తరువాత, తెలుఁగుపదములు "పొగడు" మొదలుకొని "బయలు" వఱకును, "మ" మొదలు "మచ్చరించు" వఱకును పండితులచే విమర్శింపఁబడినవి.

"ఎ"కారాదిపదములు మొదలు "ఒ" కారాదిపదములవఱకు నిఘంటుసంపాదకులచేతఁ బునర్విమర్శనము జరుపఁబడినది. ముద్రణమునకిచ్చుటకై అకారాదిపదములచివర పరిశోధనము నిఘంటుసంపాదకులచేఁ గావింపఁబడుచున్నది. అజాదిపదములన్నియు నిట్లు పరిశోధింపఁబడినపిమ్మట నవి నిఘంటు ప్రథమసంపుటముగా ముద్రింపఁబడును.

ఈ సంవత్సరమున నిఘంటునిమిత్తమైన వ్యయము.

			రు. అ. పై.
జీతములు	...	...	3,333- 0- 6
ఇంటియద్దె	...	...	41-15- 0
చిల్లరవ్యయము	...	...	57- 0- 9
	మొత్తము	...	3,432- 0- 3

జ. రామయ్య.

2 వ అనుబంధము.

పరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసాదులును గ్రంథకర్తలును.

1. అచ్యుతరాయలెవ్వరు—విద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.
2. కవితాశక్తి—శతావధాని దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు.
3. మారుతిస్తవరాజము—శతావధానులు రామకృష్ణసీతారామకవులు.
4. కవిదర్పణచ్ఛందము—పక్కి వేంకటనరసింహకవి.
5. నలకీర్తికౌముదీ—అగస్త్యః.
6. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము
7. రసాభరణము—అనంతకవి.
8. షోడశకుమారచరిత్రము—వెన్నెలకంటి అన్నయ్య కవి.
9. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్—చిన్నయసూరి.
10. కన్నశతకము, తేరపావనశతకము.
11. అలంకారములు, స్వభావోక్తి—విద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.
12. మిత్రప్రబోధము—కవితావినోద, అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు.
13. సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు—ఈయుణ్ణి వీరరాఘవాచార్యులుగారు.
14. సుబ్రహ్మణ్యశతకము—బృహత్తటాకం నాగశాస్త్రి.
15. పాలకురికి సోమనాథకవి, కులగోత్రప్రశంస—బంగారు తిమ్మయ్యగారు.
16. పెద్దన నీతిపరుఁడు—న్యాపతి కృష్ణారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్
17. గుణితసూత్రములు—చిన్నయసూరి.
18. మీనాక్షీశతకము—తూములూరి వేంకటరంగకవి.
19. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభ.
20. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షోపన్యాసము-అక్కి వేంకటరామయ్యగారు
21. కాళిందీకన్యాపరిణయము-ద్వితీయభాగ పీఠిక. శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
22. ఆంధ్రశబ్దశాసనము-చిన్నయ సూరి.
23. విభవశుక్లసంవత్సరముల కార్యనివేదనము.

24. పరిషద్వార్షికసభ, అధ్యక్షోపన్యాసము- చిన్నాప్రగడ భానుమూర్తిగారు బి.ఏ.
25. శ్రీజయాదిత్యుని నాఁటి బెళగాం తామ్రశాసనము.
26. మందలింపు—తి. వ. నారాయణస్వామిగారు.
27. మురారి, అనర్ఘరాఘవము- పిలకా గణపతిగారు.
28. ఉత్తరరామ చరిత్ర నాటకరసవిచారము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.
29. గ్రంథస్వీకారము.
30. దిఙ్నాగాచార్యుని కుందమాల- మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు,
31. కవితాప్రపంచము—విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారు.
32. పోతనభక్తి, భాగవతరచన—జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు.
33. నాఁటిబుధలోకసందర్శనము. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.
34. రసాభరణభూమిక—విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారు.
35. పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు.

---

4 వ అనుబంధము.

పరిషత్పత్రికకు వినిమయముగావచ్చు పత్రికలు.

1. దినపత్రిక. ఆంధ్రపత్రిక—చెన్నపురము.
2. వారమునకు రెండుసారులు:—సమదర్శిని—చెన్నపురి.
3. వారపత్రికలు—
   కృష్ణాపత్రిక—బందరు.
   త్రిలింగ—చెన్నపురము.
   రవి—కాకినాడ.
   యుగంధర—ఏలూరు.
   ఐంద్రావతి—కర్నూలు.
   మంజుభాషిణీ—(సంస్కృతము)—కంచి.
   నివేదన—కాకినాడ.
4. పక్షపత్రికలు—
   పంచానన—సోంపేట.
   శైవప్రచారిణీ—వరంగల్.
5. మాసపత్రికలు—
   అభినవసరస్వతి—జానపాడు.
   భారతి—చెన్నపురము.
   సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్పత్రిక—కలకత్తా.
   ఆంధ్రవైద్య సమ్మేళనపత్రిక—ముక్త్యాల.